

osobnost

esej

beletrie

románový zápisník

sloupek pro...

kritika / **XX**

□ Jiří Trávníček: Citlivost a erudice
(*Vladimír Svatoň: Z druhého břehu*)

pohledy

rozhovor

hostinec

I

□

bez záruky

zahraníčí

I miroslav kotásek

fotografie

téma

miroslav kotásek

působí na FF MU v Brně

1 Viz J. Špička, Edoardo Sanguineti: minireportáž z básníkova pobytu v Olomouci, in: www.iliteratura.cz. 13. 10. 2003.

2 Eberhardus Alemannus (1. pol. 13. stol.), učitel katedrální školy v Brémách, autor velmi rozšířené veršované poetiky (tedy literárněteoretického pojednání) *Laborinthus*.

zasláno

□□ Ivo Pospíšil I 47

□□ Josef Moucha; Martin Valášek I 80

POPISKY /oazení nevyjadouje závažnost; kde není datum, tam nedoplňovat, protože jde o konkrétní události, které se staly v určitý den, jež je neznámé/:

1/

2/ Oldoich Karásek: Trafalgarské náměstí, 1968

3/ Oldoich Karásek: Trafalgarské náměstí, 1968–1969

4/ Oldoich Karásek: Trafalgarské náměstí, 1968

5/

6/

7/ Oldoich Karásek: Demontrace proti imigraci, 1968

8/

9/ Oldoich Karásek: Brigitte Bardotová při návštěvě Londýna, 1968

10/

11/ Oldoich Karásek: Londýnská ulice, 1968–1969

12/

13/ Oldoich Karásek: Westminsterský most s budovami parlamentu, 1968

14/ Oldoich Karásek: Při dostizích v Ascot, 1969

15/ Oldoich Karásek: Módní King's Road, 1968

16/ Oldoich Karásek: Princezna Anne

17/

18/ Oldoich Karásek: Mireille Mathieu v hotelu Savoy, 1968

19/ Oldoich Karásek: Veéirek, 1968

20/ Oldoich Karásek: Divadlo Art's Laboratory

21/ Oldoich Karásek: Sídlo rodiny Radziwillů, 1968

NÁSLEDUJÍCÍ PÁR 22, 23 PATŮÍ K SOBĚ /TØEBA NA DVOUSTRANU, POKUD JE ZAÀADÍTE/

22/

23/

24/ Oldoich Karásek: Trafalgarské náměstí, 1968

25/ Oldoich Karásek: Herečka a tanečnice Venessa Redgrave

26/

názor

náboženský paradox

I josef válnka

Náboženský paradox dneška spoívá v tom, že ve statistikách ubývá víoících a „praktikujících“ koes□anù, ale zároveň se náboženství stává velkým problémem souèasného svíta. Mùžeme pozorovat, jak se náboženství pøesouvá ze svých poloprázdných svatostánkù, farních komunit, sborù a ze škol na politickou a mediální scénu. Problémy církví a s církveí nejsou žádnou specialitou èeského tradièní laického a pøitom silní „duchovního“ prostøedí. Pohled na opuštín a chátrající venkovské fary — vítšinou velmi cenné stavby z osmnáctého století — je deprimující v době, kdy je koneèní baroko uznáno za plnohodnotnou epochu èeských dijin. Podobní jako jinde si církve zjednaly ve spoleènosti respektované místo. Knižní trh je pøezásoben náboženskou literaturou,

v níž se objevují mezi záplavou pøekladù i literární cenné a myšlenkoví pozoruhodné teologické spisy domácích autorù. Ekumenické úsilí èeských koes□anských církví (ve spolupráci s laickými historiky) vyústilo v „rehabilitaci“ Jana Husa papežskou kurií. Nicméní velký dialog mezi laiky a koes□any, který byl zahájen kdysi v dobách liberálního marxismu a který nyní probíhá napøíklad ve „staré Evropí“, se zatím nekoná a možná že nás teprve èeká, až se laikové odváží promluvit bez obav, že budou obviníni z komunistického ateismu nebo ze snah obnovit „Kulturkampf“. Vývoj náboženské situace v posledním desetiletí ukázal, že statistická krize tradièních církví a silný podíl lidí deklarujících se jako „nevíoící“ není dùsledkem komunistického ateismu, nýbrž že jde o fenomén zakotvený jak v èeské tradici „laické duchovnosti“, tak také v obecných civilizaèních procesech naší doby.

V myšlenkové roviní byla moderní doba považována za proces nepøetržitè laicizace, zahájený první videckou revolucí a vrcholící v osvícenství vítizstvím Rozumu nad Vírou. Bùh jako by opustil èlovíka a prázdny prostor, který po nim v duši zbyl, milý zaplnit videcké objevy, rozvoj vzdilání, všemohoucnost Pokroku Rozumu, technovídy a videckého oízení spoleènosti. Po katastrofách dvacátého století nebylo nic snadnějšího než obvinít Rozum, Vidu a Stát z těchto katastrof a temných vyhlídek do budoucnosti. Osvícenství bylo podrobeno tvrdé kritice. A nebyl by návrat k Bohu a obnovení autority církví východiskem ze slepé ulíèky moderny? Ve všeobecné restauraèní vlní po pádu komunismu to naznaèovaly hlasy pohrobků klerikalismu devatenáctého století. Avšak i lidé, kteøí zůstávají vlní odkazu osvícenství, museli vzít na vidomí nepochybnou skuteènost, že koes□anská víra, Bùh a náboženství projevíly opít svou obdivuhodnou životnost

a jsou zde, když síly, které je popíraly, zde nejsou.

Do úvah objevujících se v souvislosti s dvoustletým výroèím úmrtí Immanuela Kanta pøispíl i jeden z velkých teologù souèasnosti, nimecký kardinál Karl Lehmann. Podtitul jeho eseje zní: „Nadíje rozumu a náboženská víra se nevyluèují“ (Die Zeit, 02/2004). Respekt k racionálnímu a videckému poznání v koes□anských tradièních církveích dávno zdomácnil a uznána byla také plná autonomie vídy. Zdùraznil ji papež i poi zkoumání tak „teologického“ problému, jako je myšlení

a èinnost Jana Husa. Lehmannova úvaha není vedena v duchu obžaloby osvícenství a svalování katastrof moderní doby na hoíchy rozumu. Odmítá pouze víru ve všemocnost a neminnost osvícenských kategorií, napøíklad všemohoucnost Rozumu a ignorování Tajemna a legitimitnosti i jiných než racionálních myšlenkových nástrojù. Kardinál uznává pøínos osvícenství v takových oblastech, jako je svoboda, tolerance, vzdilání èi pøekonání povír, ale upozorùuje i na nedokonèené (a nesplnitelné projekty) osvícenství a vrací se ke Kantovu varování, že sice žijeme v osvícenství, ale nikoliv v osvícené době. Pro diskusi s laiky si nelze pøát lepšího východiska.

Také na druhé straní se objevily nové hlasy. Proces „odèarování svíta“ v novovíku znovu prozkoumal a vysvítíl laický filozof Marcel Gauchet, jehož akcie na intelektuálním trhu Francie strmí stoupající. Laicizace, respektive „odèarování“ moderního svíta neznamená v Gauchetoví pojetí konec Boha a náboženství. Náboženství se pouze pøesouvá do samého nitra èlovíka, do možností jeho volby a do meandrù kolektivních ideologií. K všeobecnému pøekvapení navrhl další vlivný laický filozof Régis Debray, kdysi souputník Che Guevarùv, aby do uèebního programu laických škol byla zaøazena výuka náboženství. Je to návrh hodný zamyšlení. Bez elementárních „náboženských znalostí“ je ohroženo chápání velké èásti kulturního didictví. Pokud by se o tomto návrhu uvažovalo, mil by být ovšem realizován spíše v rámci výuky historie než v dalším samostatném pøedmítu „religionistika“. Ta by měla stejný efekt jako výuka videckého ateismu.

Renesanci náboženské víry nepøinesla proti oèekávání ani postmoderna, tedy situace spoleènosti a její reflexe v myšlení a umíní, která na Západí ovládla umíleckou a filozofickou scénu v sedmdesátých letech. Náboženským plodem postmoderny nebyl návrat ke zbožnosti a tradièním církveím, nýbrž bujení pochybných i zloèinných sekt a bulvarizace myšlení a kultury.

A posléze se na ideologické scéni znovu objevilo osudné spojení víry a války, které Evropa po tragické zkušenosti náboženských válek šestnáctého a sedmnáctého století pøekonala práví v osvícenství. Jazyk neokonzervativní politické filozofie se vrací k váleènickým náboženským figurám: rozdílení svíta na oíše Dobra demokracie a íáblový oíše Zla; modlitby poi zahájení váleèných tažení; terorismus jako svatá válka; konflikt nábožensky definovaných civilizací. Zdá se však, že „stará Evropa“ zůstala vítšinou vlní didictví osvícenství a moderního právního øádu i v této dramatické chvíli. Odùvodníní války jakoukoliv vírou odmítl papež opakovanými mírovými výzvami adresovanými všem stranám mocenských konfliktù. Pokud zůstane naše euroatlantická civilizace vlní osvícenskému odkazu, vrátí se náboženství tam, kde má své místo a kde je nesmrtelné: do duše lidí, kterým byl dán dar víry, a do morálního prostoru, kde má své pevné a nenahraditelné postavení.

josef válnka
(*1929), historik

obsah

téma: charles bukowski / 56

☐☐☐Bob Hýsek: Bukowski pod hladinou

beletrie I 64

☐☐ G. S. Evans: Tajný (český) deník
Fredericka Barona, věk 29 a ^{3/4} roku

☐☐ Jana Hrdličková: „Jen láska“
Marie Luise Kaschnitzové

☐☐ Marie Luise Kaschnitzová:
Rána, jež začíná žhnout

☐☐☐Jana Hrdličková: Suma bolesti a štěstí
Nelly Sachsové

☐☐☐Nelly Sachsová: Hledající

2+1 ze zahraničí I 77

☐☐☐☐Jovanka Šotolová: Francie, Kanada, Belgie

☐☐☐☐Ladislav Nagy: Velká Británie

☐☐☐☐Barbora Gregorová: Rusko

polemika I 80

☐☐☐☐Miroslav Zahrádka: Přiznání

☐☐☐☐Literární recenze jako účelový pamflet?

☐☐☐☐Michal Sýkora: Příště bych to napsal stejně...

☐☐☐☐František Bráblík: Prolomit otevřené dveře

☐☐☐☐Jiří Holý: Dobové tance podle Gogola

kritika I 37

☐☐Jiří Trávníček: To už se v románu
může všechno?

(*Daniela Hodrová: Komedie*) I 37

☐☐Ladislav Nagy: Londýn — město jako tělo, text a literární postava
(*Alan Moore, Eddie Campbell: Z pekla*) I 39

recenze I 42

☐☐Lukáš Přeček: Osobní odpovědnost
versus společenstva

(*Ota Filip: Sousedé a ti ostatní*) I 42

☐☐Petr Hrtánek: Barevné povídky
nejen o lásce

(*Tomáš Kolský: Ruthie a barevnost světa*) I 43

☐☐Lukáš Foldyna: Tenkrát ve Valmezu

(*Zdena Koláček: Tenkrát na východě*) I 43

☐☐Barbora Gregorová: Mezi dnem,
nadechnutím a čokoládou

(*Tobiáš Jirous: Počkej na mě, Valentýne*) I 44

☐☐Milena M. Marešová: Zachee, pojď dolů...

(*Tomáš Halik: Oslovit Zachea*) I 45

☐☐Michal Sýkora: Podivuhodná
dobrodružství Alexandra Isajeviče

v zemích kapitalismu

(Alexandr Solženicyn: *Autobiografie 2 — Zrno mezi žernovy*) I 46

□□Jan Staněk: Vzpomínání Paula Verlaina

(*Paul Verlaine: Vdovcovy paměti, Má vězení, Zpověď*) I 47

□□František Ryčl: Velikost malých

(*Heinz Jakob Tauber: Atlantida holičských Židů*) I 48

□□Antonín K. K. Kudláč: Ecovy děti?

(*Kurt Aust: Den hněvu; Romain Sardou: A odpusť nám naše viny...*) I 49

□□Radim Brázda: Mystické modlitby

(*Jakub Böhme: Cesta ke Kristu. Mystické traktáty konce věků*) I 49

□□Jan Jílek: Zpráva o kráse a marnosti

čekání na déšť

(*Petr Španger: Vodní mlýnky*) I 50

□□Jan Pulkrábek: Nejsem Mácha,

leč Karásek ze Lvovic...

(*Robert Janás: Smaragdové lampy / Lamps of Emerald*) I 51

□□Jiří Krejčí: Tiché a křehké kresby

Vladimíra Křivánka

(*Vladimír Křivánek: Tušové kresby*) I 51

□□Radomil Novák: Poezie ukrytá

v čistotě a tichu

(*Bohuslav Reynek: Rybí šupiny*) I 52

□□František Doležel: Aion — příspěvky

k symbolice bytostného Já

(*Carl Gustav Jung: Aion — Příspěvky k symbolice bytostného Já*) I 53

□□Tomáš Kubíček: Čeští autoři Christy

Rothmeier aneb Vyznání výborem

(*Podium, November 2003*) I 54

□□Vladimír Šrámek: Jsi orkneyské víno

(*CD, Jaroslav Erik Frič*

& Čvachtavý lachtan) I 55

periskop I 41

□□Pavel Ondračka: Malíř příznivého ohlasu

(*Richard Fremund*)

èervotoè I 46

□□Petr Štědroň: Rozkoly lvů a myši

(*Sto roků kobry v Divadle Na provázku*)

„tahle společenost stůní na to, že nemá vzory...“

rozhovor s Janem Lukešem

Jméno i tvář Jana Lukeše jsou dnes známy především z televizní obrazovky, kde více než pět let s Janem Schmidem vytváří a moderuje revue *Třistatřicetletí*; dnes už jediný televizní pořad vřinovaný literatuře. Jan Lukeš je však osobností rozkročenou mnohem šíjeji. Je literárním a filmovým kritikem, editorem i scenáristou. Hned jeho první kniha *Prozaická skutečnost* se na počátku osmdesátých let stala doslova průběským kamenem tehdejší literární kritiky a velký ohlas vzbudil mimo jiné i jeho knižní rozhovor s Karlem Peckou *Hry doopravdy*. Ediěně také připravil *Deník Pavla Juráčka (1959–1974)*, který vloni suverěnní zvřítzil v anketě *Lidových novin o knihu roku 2003*.

Deník (1959–1974) Pavla Juráčka je dalším z řady memoárové

a autobiografické literatury, která ve zmínině anketě Lidových novin v posledních toinácti letech jasně dominuje. Jak si vysvětlujete takový zájem o tento typ „autentické“ literatury?

Myslím, že to je obecnější trend. Čtenáři možná ztratili důvěru ve fabulovanou literaturu. To, co se dnes zpětně dozvřídáme o realitě, v níž jsme žili, je možná fantastičtější a hrozivější než to, co by si člověk dokázal vyfabulovat. I já dnes daleko víc třihnu

k četbě textů tohoto typu, protože si sám pro sebe potřebuji objasnit, v čem jsem žil. A zdá se mi, že literatura postavená na fakticitě, na pohledu do minulosti, na osobní zkušenosti mi dává víc odpovědí než literatura fabulovaná. Mám dojem, že dnešní fikční literatura jde opačným směrem, od reality ke svobodné

a až bezbřehé fantazii, což je dobrým znamením její svéprávnosti, často ale také špatným znamením pyšné samoúčelnosti. Nejsm si jistý, jestli ještě existují romány jako *Soudce z milosti* (1979), jestli se vyskytují noví romanopisci typu Ivana Klímy, Milana Kundery, Josefa Škvoreckého, Ludvíka Vaculíka, Bohumila Hrabala. Jestli je vůbec ještě touha po románech a prózách, které to individuální a až osobní dovedly se společenským propojit takřka neoddělitelně, a přitom zároveň s espretem, humorem, ironií.

Možná je v tom jistá nostalgie, že mám potřebu vracet se do minulosti, ale zdá se mi, že to není jen moje potřeba. Artistní hra s formou, postmoderní ohňostroje aluzí, otvřírání tabuizovaných komnat, to všechno může člověk na dnešních tvůrcích obdivovat, ale pokud zůstává jen při této vnějškové animaci, je to k ničemu.

Říkáte, že etete rád o minulosti, kterou jste sám prožil. Je to proto, že èlovik dokáže lépe uchopit svou zkušenost skrze „přibíh“, by □ by to byl přibíh nikoho jiného? Anebo se spíše chcete dozvřídat něco nového?

Řekl bych, že memoárové a jiné fakticitní texty poskytují možnost utvořit si mnohostrannější pohled na realitu. Člověk vřdycky prožije nějaký segment historie, který se týkal právě jeho, ale není v jeho silách obsáhnout skutečnost v celistvosti. Četba mu tak zmnožuje jeho autentický historický zážitek, strukturuje ho

a dělá barvitějším a srozumitelnějším. Třeba právě *Deník* Pavla Juráčka má tu přednost, že kromě výpovědi o tom, jak prožíval politické, společenské a kulturní události své doby, především let šedesátých, je zároveň velmi silným lidským příběhem. Jsem sice studiem historik, ale vřdycky mě odpuzovala historie, která se snažila jít jenom po obecných vlnách historického vývoje. Vřdycky mě zajímalo, jak se v těch velkých dějinách, politických a ekonomických, uplatňuje člověk coby jedinec. A to myslím Juráček velmi intenzivně přináší: výpověď o tom, jak se člověk v rámci svých malých dějin vyrovnává s atakem dějin velkých.

Nespoěívá obliba paměti a deníků také v tom, že etenáo může snadniji kontrolovat, na rozdíl od fabulované prózy, již je vydán prakticky napospas?

Asi to tak je, i když fabulovaná literatura má zase obrovskou výhodu v tom, že poskytuje pohled na člověka v obecnějším parametrech, než je konkrétní dějinný kontext třeba deníků. Nechci ovšem tyto dva typy stavět vyhoceně proti sobě. Zbožně si přeji, aby se spíše protnuly, třeba tak jako nedávno v *Letu chroustů* (2003) Jiřiho Rulfa. To je ale bohužel spíš výjimka. Vzpomínám si, jak ještě hluboko za normalizace napsal Josef Škvorecký, že naděje české literatury oproti těm západním spočívá v tom, že za léta

kunismu se tady odehrálo tolik vážných lidských příběhů právě v konfrontaci s dějinami, že mají čeští spisovatelé zaděláno na své knihy na mnoho desítek let dopředu. Bohužel se ukazuje, že to tak není. Já se pořád nemůžu dočkat toho, kdy přijde literatura, která historickou zkušenost dostane do fabulované podoby a nějak ji zobecní. Stále se pohybujeme ve dvou extrémech: buď vycházejí texty, které jsou založeny výhradně na fakticitě, nebo naopak fabulovaná díla, která jako by se o minulost vůbec nezajímala.

Èím to je, že se souèasná próza nerada vrací do minulosti?

Možná je to otázka našeho špatného svědomí. Možná dneska opisujeme vývoj německé literatury po válce, protože spousta z nás si s tou dobou nějakým způsobem zadala, omočila se a tak dál. Možná je to stále příliš živé, i my jsme ještě příliš živí, abychom k sobě byli dostatečně nemilosrdní. Naději proto vkládám ne do své generace nebo do generace těch ještě starších, ale spíš do generace vnuků, kteří už s tou dobou nemají společného nic jiného než své rodiče. V určitých situacích mám dojem, že právě tahle generace se začíná ptát, bez úpornosti, bez předsudků, úplně přirozeně, jak to bylo. Řekněte nám, jak to bylo, co se stalo, jak jste se s tou dobou vyrovnávali. A také: co jste dobrého vytvořili, co neztratilo hodnotu, a přesto se na to raději zapomíná jako na celou tu dobu.

Vaše životní zkušenost v sedmdesátých a osmdesátých letech byla jistí ovlivnina tím, že jste po vystudování české literatury a historie pracoval jako èistiè oken. V pøedmluvì k jedné ze svých knížek říkáte, že vám tato zkušenost poskytla odstup od teoretického vztahu k literatuøe, že vás pøiblížila skuteènosti. Jaká byla tedy realita sedmdesátých a osmdesátých let vidiná skrze špinavá okna?

Nejdřív bych doplnil, že jsem na pražskou filozofickou fakultu přišel v roce 1969, kdy právě začínala postupná likvidace všeho toho, co bylo spojeno s érou šedesátých let. A my jsme byli svědky toho, jak postupně spolu s učiteli, kteří byli vyhazováni, odchází teprve nedávno vydobytá svoboda názoru, přirozená pluralita myšlení. Vnímám jsem to velmi intenzivně, bral to jako něco svého, osobního a podstatného, co je jakýmsi odkazem, který je třeba nést dál. Proto jsem se zpočátku velmi zhlížel například ve strukturalistickém přístupu k literárnímu textu a literaturu vůbec jsem vnímal jako něco, co žije svým samostatným, vznešeným životem. Když ale studium končilo, s hrůzou jsem si uvědomil, že už dohromady devatenáct let svého života trávím ve školních lavicích a že teď vstupuji do reality, kterou možná ani moc neznám. Intenzivně jsem cítil, že nechci dál zůstat na fakultě jako pedagog ani se uchýlit někam do redakce; samozřejmě také proto, s čím byly takové nabídky okázale spojovány. Někdy ve třetím ročníku, když jsme končili seminář u Vítězslava Ržouňky, vzal si mě, Josefa Vlčka a ještě jednoho spolužáka stranou a říkal: Kluci, vy jste šikovní, máte před sebou cestu otevřenou, ale musíte se rozhodnout, protože teď jste na křižovatce. Když se rozhodnete správně, tak pro každého z vás mám místo v redakci, v novinách, kde budete chtít... Když se rozhodnete nesprávně, tak bohužel...

U mne k tomu nesprávnému rozhodnutí ale přispěla právě i potřeba vytrhnout se z dosavadního laboratorního prostředí, jít do běžného života; konfrontovat si vyčtený pohled na život s tím, jak funguje ve skutečnosti. A tak jsem v roce 1975 nastoupil ke svým kamarádům, kteří už na těch oknech pracovali. Byli to kluci, se kterými jsem chodil v šedesátých letech do ilegálního skautského oddílu, přišel jsem tedy do přátelského prostředí, to byla výhoda. Zároveň jsem měl dobrý pocit, že mi práce umožňuje kontakt s lidmi, což jsem tehdy považoval za důležité, abych se otrkal. Pracovali jsme zčásti v různých podnicích, ale vždycky jeden nebo dva dny v týdnu jsme chodili po domácnostech, takže za těch dvanáct let, co jsem tam byl zaměstnaný, jsem v Praze prolezl neuvěřitelné množství bytů. A najednou jsem pochopil, že všechno, co jsem nad literaturou dokázal vyspekulovat, je nic proti reálné zkušenosti a setkání s osobními lidskými příběhy. Najednou jsem cítil, že strukturalistický pohled na text a na práci s textem bez ohledu na člověka nebo na autora, který je za ním, je hrozně omezený. Že pro mě je důležitý právě ten člověk...

S jakými lidmi a s jakými příběhy jste se tedy setkával?

Samozřejmě jsem se v těch domácnostech neseťkával s literáty, i když jsem se občas u některého shodou okolností také ocítil, například u teatrologa Jana Kopeckého anebo v nábrežním bytě Václava Havla. Byli to lidé různí — od osamělých osmdesátiletých babiček, které v ruce žmoulaly dvacetikorunu ušetřenou na umytí oken, až po evidentní estébáky ve střešovických vilách, kde si člověk připadal jako nefalšovaný slouha. Musíte si navíc uvědomit tehdejší atmosféru. Když jsem přišel někam do bytu, nejdřív na mě koukali, co jsem vlastně zač, protože řemeslník, to se tehdy rovnalo neurvalec, který řve hned ode dveří. Ale když jsem nekřičel, když jsem se přezul, nešlapal po kobercích v zablácených botách, měl čisté montérky, nenadával kvůli žádné blbosti, nezacákal stěny v celém bytě, po půlhodině lidé roztáli a velmi často přešli od banální domluvy ohledně umytí oken k hovoru o vlastním životě, o politické situaci. Některé příběhy byly neuvěřitelně zoufalé. Jedna paní třeba říkala: My už jsme se celý rok nemyli, protože nám neteče voda, synovec nás okrádá a manžel je raněný mrtvicí. Přišel jsem do pokoje a tam ležela živá mrtvola, nos zaseknutý do stropu, a já nad ním na štaflích umýval okna. Jindy jsem se po práci svlékal a stařenka mě najednou chytila zezadu a začala mě líbat: Kdybyste tu tak mohl zůstat, jenom abychom si popovídali...

Nejdřív jsem to tak hrabalovsky nasával, zdálo se mi, že je to fantastické, že to je škola života. Ale zejména později mě začal

obtěžkávat pocit, že ti lidé nepotřebují jen rozhovor, že potřebují pomoci i jinak. Pověsit záclony, donést uhlí ze sklepa, vyklepat koberce, zavolat doktora a tak dále. Což když se nahromadilo, bylo dost vysilující, a nakonec člověk stejně odcházel s pocitem viny. Vlastně mě to trápí dodnes, protože vidím, že těch, kteří trpí osaměním, je dnes spíše víc než méně.

Literárníkřivkou èinnost jste ale bihem umývání oken úplnì neopustil, dokonce jste se tehdy jako kritik proslavil knihou *Prozaická skuteènost*, která v roce 1982 vzbudila obrovský ohlas. Jak jste ty rozporuplné reakce vnímal?

V roce 1978 jsem začal sporadicky publikovat recenze v Tvorbě, na Vladimíra Párala, Františka Kožíka, Martina Bezoušku, Josefa Fraise a další, zejména prozaiky. Všimla si toho Irena Zítková z nakladatelství Mladá fronta, která tam o rok dříve vydala *Nový obsah* Jaromíra Pelce. Nabídla mi, že bych mohl také něco udělat. Takže v roce 1979 jsem napsal knížku, která ale vyšla až po třech letech. Jedna z reakcí byla například od Milana Jungmanna, vyšla v exilových Listech č. 2/1983 a jmenovala se „Další příběh osočení“. Pamatuji si, že v ní velmi chápavě psal, že se snažím pojmut literární realitu doby s naivní důvěrou, že se s ní dá něco dělat. Říkal jsem si nejdřív, že tak naivní nejsem, ale nakonec jsem uznal, že má svou pravdu.

Jistý druh naivity jsem do té knížky vtělil ale záměrně, protože jsem si říkal, že se budu tvářit jako neznámý, nepopsaný list papíru. Co proti mně mohou režimisté mít? Jenom to nejasné podezření, proč dělám na těch oknech. Ale vždyť já jsem nakonec dělník, tak co jim na mně vadí?

Drobnosti jsem ale musel diplomaticky upravit, aby se kniha vůbec mohla vydat. Paní Zítková mi třeba říkala: Máte v rejstříku Antonína Brouska. Všichni, kdo vás budou chtít sejmout, nahlédnou okamžitě do rejstříku. Vyhoďte Brouska z rejstříku, a v textu ho nechte. *Prozaická skutečnost* vyšla 2. září 1982. Měl jsem takovou radost, že si pamatuji i přesné datum. Asi týden po vydání byla celá výloha prodejny Mladé fronty ve Spálené ulici vyložená tou knížkou, protože vyšla v edici Omega určené mladé nastupující generaci, té naději naší kritiky. Ale jakmile začaly vycházet první recenze — zejména Josefa Peterky v literární příloze Tvorby Kmen (3. 11. 1982, „Kniha vážných rozporů,

falešných východisek“) a Vítězslava Ržounka v Rudém právu

(20. 11. 1982, „Záloha na polemiku?“), které *Prozaickou skutečnost* zuřivě zatratily —, bylo jasné, že došlo k ideologickému úletu. Já se pokoušel proti těm popravám bránit, protože jsem věřil, že člověk nesmí držet hubu, a napsal jsem na svou obranu článek, který jsem poslal šéfredaktorovi Kmene Jaroslavu Čejkovi. Chvilí bylo ticho, a pak mi v únoru 1983 Čejka odpověděl, že Peterkova recenze „vyjadřovala v podstatě stanovisko Svazu českých spisovatelů“ a že měli na Dobříši konferenci k 35. výročí Vítězného února a i tam soudruzi o mé knize mluvili stejně jako Peterka a Ržounek (ten ostatně přímo napsal, že v mé knize „je odmítnut proces konsolidace socialistické literatury na počátku sedmdesátých let“). A že tedy jistě chápu, že za těchto okolností nemůže mou odpověď otisknout. Vycházely ovšem

i vsřícené recenze, které se snažily mezi tím všelijak probruslit, aby mi neublížily a knize nějak pomohly.

Nejvíce mě na tom mrzelo, že tím vlastně skončila jakákoliv normální debata o stavu tehdejší literatury. Každý, kdo by v té atmosféře býval veřejně vyslovil nějaký polemický názor, musel asi cítit, že se staví po bok těch ideologických popravčích. Proto někteří, například Vladimír Macura, své reakce radši ani neotiskli a jiní knihu možná hájili, i když k ní třeba měli výhrady. Ale fakticky jsem se dostal do jakési klatby. Rok předtím jsem si ještě udělal doktorát, a pak už konec.

Mohl jste dál publikovat?

Kupodivu ano. Od února 1982 jsem publikoval ve Svobodném slově, kde sice po vydání *Prozaické skutečnosti* zpozorněli, ale nechali mě psát dál, zejména zásluhou Petra Kovaříka, tehdejšího vedoucího kulturní rubriky. Což ovšem mělo zároveň i opačný dopad, protože se pak někteří podezíravě divili, jak fakticky odrovnaný člověk může dál existovat jako kritik. Vznikaly až komicke situace. Jako čističi oken jsme třeba byli nakomandováni do Ústavu pro českou a světovou literaturu, který tehdy sídlil ve zrušeném klášteře na Strahově. Když jsme začali dělat, vyběhl ze dveří tehdejší tajemník a můj bývalý spolužák Peter Šisler a říká: Honzo, ty pojď sem, teďka tady ta p... není. Ptám se: Kdo? — No Hrzalová, ředitelka. Ta tě tady nesmí vidět. Dělej tady, a než přijde, přesunem tě jinam. Takže se mnou šibovali podle toho, kde se Hana Hrzalová zrovna pohybovala. Ale jak říkám, na obou stranách to bylo trochu divné. U oficiálů jsem měl škraloup kvůli knize a u těch, kteří mi přáli, to začalo vzbuzovat zase nejistotu, proč — když jsem měl takový malér — mi nikdo nezakázal psát?!

Co vlastní komunistům vadilo na knize nejvíce?

Myslím, že jim vadila především teze, že stav literatury sedmdesátých let je neodmyslitelný od toho, co se tady odehrálo na konci let šedesátých, a že chybí kontext spisovatelů, kteří literaturu tvořili předtím. Z textu to lze vyčíst obecně i konkrétně — možná právě ta jediná věta ze strany jedenáct, v níž je to řečeno naplno, je rozrušila nejvíce. Já jsem si tehdy říkal, že musím text posunout až na hranu: aby ho bylo možné vydat, a zároveň abych mohl ještě říci, co chci. Samozřejmě když to bude někdo číst dnešními očima, najde tam tisíc formulací a úliteb dobovému stylu a dobovým normám. Já se dnes do *Prozaické skutečnosti* nedívám, ale nemůžu ji od sebe odpárat. Nějak takhle jsem smýšlel a potřeboval jsem to říct. Bylo to jistě i mou svázaností s šedesátými léty, protože jsem je prožíval jako kruciólní zážitek svého dospívání. Atmosféra let 1967, 1968 a 1969! A pak to vystřízlivění!

Den po demonstracích 21. srpna 1969 mě policajti sebrali

a zmlátili na služebně v Praze 10. Už jsme měli s kamarádem Zdeňkem Matouškem papírové pytlíky s věcmi a čekali na odvoz na Pankrác. Ten den byl schválen takzvaný pendrekový zákon, podepsaný ještě Dubčekem. Zachránilo nás jen to, že Zdeňkův tatínek byl šéfredaktorem krajského stranického deníku Svoboda.

Dělali jsme tehdy brigádu u metařů. Jeli jsme tramvají z práce a před domem — tehdy chodily hlídky ozbrojené samopaly, dva esenbáci a dva vojáci — nás oba sebrali. Vůbec jsme nevěděli proč. Přivedli nás na služebnu, tam mě seřezali jako psa, omlátili mi hlavu o takové kovové dveře, za kterými, jak jsem dodatečně zjistil, už byli další zatčení. Vyslýchali nás odděleně, a bylo to jako v detektivkách. Jeden přišel a říkal: Mluv pravdu! Už víme, jak to bylo. Strávili jsme tam celé odpoledne, nakonec přivedli takového odporného skrčka: Tak řekněte tady panu Lukešovi, co bylo v té tramvaji. Já se ptám: Co bylo v tramvaji?

A on: No, přece jste říkali, že včera Lidové milice řádily jako šílené, ale že vy na ně vyzrajete, protože na ně máte ekrazit! Já jsem na něj bezmocně zíral, Zdeněk prý tenkrát ani nevěděl, že nějaká výbušnina jménem ekrazit existuje. Prostě nás udal nastrčený práskáč, který s námi jel v té tramvaji. Večer nás ještě včas vypátral Zdeňkův tatínek a nějak se za nás svým postavením zaručil. Ten „hodný“ policajt mi řekl: Tak dobrý, vypadněte, ale samozřejmě to bude mít dohru. A jestli ty si myslíš, že půjdeš studovat, tak s tím je teda konec. Za pár dnů začínal školní rok... Zdeňkova otce snad už za rok z novin vyhodili coby pravičáckého elementa. Skončil jako dělník v gumárně Mitas a za pár let umřel, protože tam dostal infarkt. Takže mně bylo opravdu všechno jasné. Když jsem na školu nastupoval, se strachem, co bude, až to praskne, přece jen jsem si naivně myslel, že to nepůjde tak rychle. Asi po dvou měsících na škole si nás vzal stranou jeden náš učitel, šli jsme do bufetu a on povídá: Hele, kluci, já vím, je to hrozné, co se tady děje, ale vydržte to, to nemůže trvat dýl než pár měsíců, rok. Dodával nám naději, ale asi právě za ten rok už byl sám předsedou partajní organizace na filozofické fakultě a už to jelo.

Chci tím říct, že *Prozaická skutečnost* byla s tím vším svázána. Zažili jsme až euforický vzestup a nadšení, že konečně přichází všeobecná společenská náprava, ale pak jsme na vlastní kůži okusili, jak jde znovu všechno do hajzlu, jak se znovu lidé lámou. Není divu, že jsem pak mnoho z těch ztracených nadějí v knize projektoval i do literárních výkonů, které jsou dneska už *passé* a kterými by se už nikdo vážně nezabýval. Chtěl jsem popisem a analýzou literární skutečnosti „povolené“ alespoň odkázat na tu „nepovolenou“, normalizačním režimem určenou k zapomnění. Navíc jsem vždycky cítil, že literatura pro mě není cílem sama o sobě. Zajímá mne, pokud je médiem, které hraje určitou roli i celospolečensky. A právě z tohoto hlediska jsem knihu psal. Chtěl jsem se prostřednictvím literatury vyjádřit

k tomu, v čem jsme žili. Proto jsem možná příliš nadšeně interpretoval i díla, která už dnes ani z hlediska literární historie mnoho neznamenají.

Když říkáte, že vás zajímá literatura, která nějakým způsobem reaguje na obecní sdílenou realitu, je to i důvod, proč jste napsal několik portrétů vizijních spisovatelů v knize *Stalinské spirituály*?

Asi ano. Ale tohle jsem cítil i jako svou osobní povinnost. Chtěl jsem nějak zachytit osudnou paralelnost našich životů. Narodil jsem se v roce 1950, a tehdy lidé jako Karel Pecka, Jiří Stránský, Jiří Mucha a další autoři seděli v vězení; já jsem však v té době, prožitě na našem sídlišti řadových domků Solidarita, vnímal svět jako jedno velké staveniště. Když jsem tam jako dítě vídal přijíždět autobusy se zalepenými skly a za nimi ztrhané tváře mužů bez úsměvu, myslel jsem si, že to jsou zločinci. Dnes jsou pro mě příběhy mnoha z těch lidí, ve skutečnosti politických vězňů, vzorem hodným následování. Myslím si obecně, že tahle společnost bohužel stůně na to, že své vzory nemá.

Komunismus byl strašlivě rozkladný v tom, jak dokázal pokřivit a zkarikovat i to, co je bytostnou potřebou každého slušného člověka. I společnost jako celek potřebuje mít své vzory chování, osobnosti, kterým lze věřit, protože dokázali za to, co říkají, co píší, ručit třeba vlastní existencí. A to v nemalé míře nacházím právě v životě i díle vězňů spisovatelů. Degradace vzorů bohužel pokračuje stále, což vede k totální relativizaci hodnot, ke zdání, jako by neexistovaly rozdíly mezi hanebností a čestným jednáním. Že se na tom podílí svou ješitostí i dnešní prezident Václav Klaus a pokouší se svými stanovisky a články přepisovat dějiny podobně jako komunisté, je jedním z nejsmutnějších úkazů polistopadové éry. Mít před očima určitý způsob hrdého, neakřiknutého jednání může přece člověka provést

v jeho vlastních nesnázích. Uznávám ovšem, že žádné definitivní návody neexistují. V elementární existenciální situaci volby mezi zlem a dobrem je člověk vždycky sám a vždycky je jen na něm, jak se rozhodne, zda vůbec zlo a dobro rozezná. K literatuře a umění vůbec člověk netáhne pouze proto, že mu přináší estetické zážitky, ale také proto, že mu poskytuje možnost zvážit určitou situaci dřív, než se v ní sám ocitne, že mu poskytuje model, jak se za jistých okolností chovat. I když mezi námi — člověk může číst cokoli, jestliže je však bezcharakterní, literatura ho asi nenapraví.

Na druhé straně: pokud společnost nemá své „svaté“, neexistuje model následování nebo srovnávání vlastního života s nějakým ideálem, pak asi ani v literatuře nebude hledáno nic, co by milo mít k mému životu nějaký vztah...

Řekneme-li, že doba potřebuje své svaté, zní to poněkud pejorativně. Myslím ale, že je to stejná potřeba jako jíst, pít, dýchat... Nemusíme ostatně hovořit zrovna o literatuře, stačí, má-li člověk někoho takového v rodině, tatínka, maminku nebo strýčka, někoho, kdo se dovedl zachovat v mezní situaci, aniž by vyšel s ostudou. Mne dnes nejvíce na médiích štve, že víme do nejmenších detailů, co dělá Helenka Vondráčková, co měla kdy na sobě, kolik prodělala plastických operací a tak dále, ale že támhle někde

žije paní, která je bezdětná a vzala si na výchovu deset dětí a všech těch deset dětí přivedla do života a jsou to čestní a slušní lidé — to se nedozví skoro nikdo. Řekl bych, že v zájmu „národního zdraví“ potřebujeme vědět víc o těchto altruistech než o oněch egomaniacích, kteří zaplavili už i slušná média — nemluvě o jiných aspektech jejich dnešní i minulé existence...

Z hlediska médií je ovšem takový pozitivní poibih poříš banální...

Bohužel. Vždycky víc přitahuje zlo a skandál. Příběh poctivého člověka, který prožije život v souladu a harmonii se svou rodinou, nebude nikoho zajímat. Ale opilec, který rozvrátí všechno kolem sebe a potom se slzami v očích vypráví, jak se polepšil, to je dojemný námět pro mnoho článků, například o Tomáši Hanákovi, že? Ale koneckonců nepřišla s tím právě literatura?

Není to ale tak trochu i poípad Pavla Juráčka?

Tak trochu možná. I proto jsem nad edicí jeho *Deníku* prožíval tak krušné osobní chvíle a editorské pochyby. Kdyby to byl jen příběh ješity, opilce, feťáka a erotomana, který slabošsky plive na všechny ostatní, možná by ani nestálo za to se s tím léta párat. Jenže kromě toho je to také příběh vzestupu a pádu geniálního spisovatelského a scenáristického talentu, za kterým zůstalo nemalé a mimořádně osobité dílo. Čtenáře nesmí mýlit, že jeho *Deník* jako by byl místy jen zoufalým nářkem — k takovým osobním výlevům přece deníky obvykle slouží. Mezi psaním *Deníku* a všelijakými osobními eskapádami ovšem Juráček také tvrdě pracoval, a to se stejně sebevražednou intenzitou, s jakou se oddával svým neřestem. A navíc i sám *Deník* se v jeho pojetí stal panoramatickým zrcadlem doby, jejího politického, společenského i kulturního života.

Přesto s ním Juráček nechodil na trh, tak jak to dnes dělá s každým svým prdem kdejaká včera vylíhnutá hvězdička.

A podle mého soudu přinejmenším intuitivně cítil, že právě *Deníkem* se naplňuje jeho dávná touha napsat román a stát se autorem opravdu osobní výpovědi, nikoli jen efektní scenáristické konstrukce, jak se to učil na FAMU. Všechno je to nakonec věc smyslu pro kontext a vkus: kdybych býval vytrhal z *Deníku* skandální historiky o známých osobnostech a dal je před vydáním knihy k dispozici tisku, to by se prodávala! Jenže tím bych porušil autorskou intenci a jako editor bych se musel hanbou fackovat.

Dáváme-li ale do souvislosti literaturu a morálku, nevzniká nebezpečí, že podle lidských kvalit autora vnímáme a hodnotíme i literární úroveň textu?

Tomu bych se velmi bránil. Osud spisovatele je jeden aspekt, který třeba mě hodně zajímá a je třeba i důvodem, proč po nějaké knize sáhnou a jinou raději ani neotevřou, ale obecně to nemá nic společného s kvalitou textů. Co by byl Juráčekův *Deník*, navzdory tragickému konci jeho autora, kdyby to zároveň, či ještě především nebyl vynikající literární text? Ostatně někdo může Juráčka pokládat za tragickou oběť doby a sprádat kolem něj romantické mýty, já jsem se snažil v doslovu edice začlenit jeho „kauzu“ do reálnějších

souvislostí. Anebo naopak: třeba knihy Jiřího Stránského lze přece bez násilí brát jako zábavnou akční četbu, která nemá ambice jít do nějakých psychologických hloubek a v kriminále se odehrává jen proto, že toto prostředí je autorovi z autopsie blízké. Vynikne to už ve srovnání s Karlem Peckou, který vychází ze stejných zážitků. Právě na něm jsem si uvědomil, že osobní založení významně ovlivňuje způsob psaní. Karel Pecka byl hluboký introvert, proto jsou jeho texty stylisticky jakoby zatěžkané a věci vidí spíš v tragických konturách. Jiří Stránský je extrovert, který se přes všechno přenáší s tím svým: Deprese? Já nevím, co to je.

Ve vašem hesle ve *Slovníku českých spisovatelů od roku 1945*

Vladimír Macura napsal, že jste se zabýval také „problematikou integrace ‚oficiální‘ literatury a literatury samizdatové a exilové“. Není to do značné míry také problém morální?

Na začátku devadesátých let o tom psali všichni, já jsem se toho dotýkal už předtím v letech 1988 a 1989 v samizdatových Lidových novinách, do nichž jsem psal recenze a články pod pseudonymem Tomáš Unzeitig. Jenže realita nakonec vždycky překoná všechny předpoklady, takže dnes jsou pro mne ty tři proudy spíš už otázkou literární historie. Pro mou generaci to samozřejmě morálním problémem už asi zůstane, ale se čtvercem času bude kvalita textu rozhodovat stále více. Kdo už dnes ví, kteří ctihodní obrozenští autoři devatenáctého století psali zároveň veršiky na oslavu císaře pána? I když: stejně si myslím, že pokřtěná povaha se v díle tak jako tak projeví, třeba jen nesebekritickým grafomanstvím... Václav Kadlec na konci osmdesátých let propagoval i takzvanou literaturu čtvrtého proudu. Ve své samizdatové edici *Pražská imaginace* jí věnoval mimo jiné dva sborníky: *Jablečné pyré* (1988) a *Vyzvání k hodokvasům* (1989). Kadlec měl představu, a myslím, že ne úplně scestnou, že mimo ony tři jasně definované proudy je tu ještě něco mezi tím: „Tvorba bez záměrů politických a závislostí ekonomických, tvorba vznikající jen tak, sobě pro radost.“ Tu do jisté míry reprezentovalo právě společenství kolem *Pražské imaginace*, například Bohumil Hrabal, Karel Malyško a různí další lidé kolem nich, kteří v exilu nepublikovali, k oficiální ani samizdatové literatuře se nehlásili a možnost publikovat jim poskytoval právě Kadlec. *Pražská imaginace*, to bylo už tehdy skoro nakladatelství.

Vzpomínám si na jeden kuriózní případ. Měli jsme takové společenství, do něhož patřil Vladimír Novotný, Petr Kovařík, já, Vladimír Macura a Petr Čornej, a vždycky jednou měsíčně jsme se scházeli v hospodě, četli si svoje věci a probírali literaturu. Začali jsme psát i jakési „kolektivní paměti“, někdy v roce 1984. Petr Čornej jim dal název *Dopijem a půjdem*, později jejich psaní pokračovalo v pozměněné sestavě na půdě Ústavu pro českou literaturu. Pokaždé jsme si zvali jednoho hosta. A právě takhle přišel i náš kamarád ze Svobodného slova a přinesl asi sedmdesátistránkový rukopis novely *Paci, paci, pacičky...*, na svou dobu mimořádně otevřená a nelitostná zpovědi homosexuála. Když si rukopis přečetl Vladimír Macura, jenom ucedil: Takže to můžeme všichni zabalit. Já jsem pak text dohodil Kadlecovi, jehož vydávání tehdy skrytě financoval Bohumil Hrabal. Kadlec ho dal přepsat, aniž by ho četl, a pak mi jen povídá: Ty víš, že já jsem rozvedený člověk, ale od té doby, co to ta písnička přepsala, už si u ní ani neškrtnu. A kdyby starý pán věděl, co já za jeho peníze vydávám... Mělo to ovšem i strašidelnou dohru. Autor o sobě všechno vypsal i se skutečnými jmény, což nám nedošlo,

a až za pár týdnů, kdy už se nějaké výtisky rozdaly (náklad byl dvacet kusů), jeden z těch, o nichž se tam psalo, si nás povolal — a bylo to hodně drsné. Sešli jsme se v Radiopaláci na Vinohradech, přivedl si s sebou takovou gorilu a říkal: Tak hele, já si něco takového nemůžu dovolit, jestli autor jo, tak to je jeho věc. Máte lhůtu do zítřka — buď celý náklad zničíte, nebo na vás zítra podává můj právník žalobu: urážka hlavy spřáteleného státu, urážka spřátelené moci, pobuřování, to všechno tam přece je taky. — I on byl náš kamarád, ale najednou jsme proti sobě seděli jako zamrzlí a nevěděli jsme co dál. Nakonec jsme nějak sehnali patnáct výtisků, autor je s ním jel v noci spálit na žižkovský vrch Parukářku, a pak jsme jen trnuli hrůzou, kde vyplave těch zbylých pět. To jen na dokreslení doby: byl rok 1987 nebo 1988. Kamarád z hospody, který pracoval na nějakém dobrém akademickém místě, a najednou pocítil, že ho to může poškodit, a šlo kamarádství stranou. To byla taky jedna z knih čtvrtého proudu, editoval jsem ji potom se změněnými jmény v nakladatelství Scéna, autor si zvolil pseudonym Václav Bauman. Prodalo se jí dvacet tisíc výtisků.

Dnes už ty někdejší proudy ani nerozeznávám a vnímám spíše literaturu rozdělenou generačně. Jsou tu autoři spojení s šedesátými léty, kteří stále ještě píší, Arnošt Lustig, Klíma, Vaculík, Jaroslav Putík, Karel Šiktanc a mladší: Ivan Wernisch, Jiří Gruša, Petr Kabeš, Pavel Šrut. Pak generace, která začínala na konci šedesátých let nebo v sedmdesátých letech a která se tak podivně potopila, dnes je trošku neviditelná, a nejsem si zcela jist, jestli to ona sama tak chce, nebo jestli se o ni média nezajímají. Jsou lidé jako Karel Sýs nebo Petr Skarlant, který pořád píše a má pocit, že je zneuznán, že se mu nevěnuje dostatečná pozornost. A pak jsou tady autoři, kteří debutovali třeba až v devadesátých letech a kteří přebrali či přebírají žezlo čtenářského zájmu. Ta už vyrůstá z jiného životního pocitu, než je třeba ten můj.

Je pravda, že po většině autorů, o nichž píšete v *Prozaické skutečnosti* a kteří v sedmdesátých letech debutovali, jako by se slehla zem. Kdo zůstal, ba naopak se velmi prosadil, byli písničkáři...

Třeba Jiří Medek, toho snad úplně vzala voda, nevím vůbec, co

s ním je. Jaromír Pelc už taky dlouho nic nevydal. Petr Hájek se stal fámulusem Václava Klause a nenávisť k arivismu komunistů, kterou mu zosobňoval jeho otec, literární kritik Jiří Hájek, jako by u něho nakonec logicky sublimovala v cílené pěstění arivismu pravicového. Zajímavý byl Ludvík Němec, Václav Dušek, Alžběta Šerberová. Písničkáře jsem k nim tehdy postavil jako alternativu. Byl to fenomén teprve v počátcích a žádný širší zájem

o ně nebyl, dokonce i režim jako by je nechával žít... Taky mi to spousta lidí vyčítala: Ty jsi literární kritik, co se zabýváš nějakými textaři? Vždyť je to okrajová záležitost. Já jsem je naopak vnímal jako tvůrce, kteří pracují pod svícnem ideologického dohledu, a právě to bylo na nich zajímavé. Ve folkových a rockových textech se totiž vyslovovaly věci, které oficiální literatura říkat nemohla. Kromě toho se mi zdálo, že dochází i k určité obecné proměně vnímání, že audiovizuální sdělení bude stále více přebírat roli psaných a tištěných textů. Exploze audiovizuální techniky to pak plně umožnila. Tehdy jsem měl navíc za to, že nezávislý svět rockové a folkové tvorby může na koncertech nebo prostřednictvím různých ilegálních demonahrávek oslovit úplně nové publikum. Lidé ještě nezkažené komunistickou propagandou, kteří z těch textů a muziky mohou čerpat oporu k opozičním postojům. V *Prozaické skutečnosti* to byl ale jenom takový první neumělý pokus začít se tím nějak zabývat. Že jsem o písničkářích psal, mělo však bohužel pro některé nepříjemný dopad. Hlavně pro Jana Buriana a Jiřího Dědečka. Udělal jsem s nimi rozhovor („Říká se jim písničkáři“, Svobodné slovo 19. 3. 1983) a oni se v něm pochlubili, že budou mít texty v antologii *Kupte si štěstí v bazaru* (1983). Ale přečetl si ho Jan Pilař, a protože jsem ten rozhovor dělal já a bylo už po skandálu s *Prozaickou skutečností*, rovnou je z knihy nechal vyhodit a spolu s nimi třeba i Jiřího Suchého. A oni se přitom tak těšili...

Vy jste ale nakonec také přešel k audiovizuálním médiím. Už

v osmdesátých letech jste začal pracovat v Československém filmovém ústavu. A nyní už skoro deset let pracujete v Národním filmovém archivu. Když jste dnes tak napůl cesty mezi filmem

a literaturou, jak se díváte na filmové adaptace literárních děl

v devadesátých letech? Nemáte pocit, že filmaři jsou trochu bezradní, když mají točit podle literární předlohy? *Báječná léta pod psa, Želary, Výchova dívek v ěchách...*

Převod literatury do filmu je strašně komplikovaná věc. Moc nevěřím všelijakým teoretickým receptům, ani tomu, že se vůbec dá striktně poměřovat jedno druhým. Vzácný případ je třeba *Spalovač mrtvol* (1969), kde próza Ladislava Fukse i film Juraje Herze jsou v základním sdělení a vyznění opravdu kongeniální. Obecně ale pro mě věcná věrnost originálu nehraje velkou roli. Jsem ochoten leccos odpustit, je-li film vystaven jako svébytné dílo, třeba pouze na motivy nějaké knihy.

Vezměte si třeba *Žert* (1968) jako román a pak film: když byl film nový, vyčítalo se mu, že z něj vypadla celá ta nádherná linie vojenské lásky hlavního hrdiny. To je sice pravda, ale bylo to ve prospěch mimořádně účinného umocnění filmu jako úvahy o vztahu člověka a dějin, přítomnosti a minulosti, msty a odpuštění. Je ale pravda, že zejména v počátku devadesátých let nastal u nás hrozivý úpadek scenáristické profese. Jestliže se podíváte na šedesátá léta, kolik se tehdy na filmové tvorbě podílelo scenáristů, dramaturgů a spisovatelů, často v jedné osobě, rozdíl je evidentní. Destruktivní vliv má i nedostatečná státní podpora kinematografie: psaní scénářů se stalo nelukrativním oborem s málo jistým výsledkem. Peníze na filmy se shánějí těžko, a když už se seženou, často se zase tak spěchá, aby se film honem honem natočil, že na důkladnou scenáristickou přípravu už není čas. Přitom právě to je fáze, na které by se mělo pracovat s největší pečlivostí. Juráček psal scénář svého filmu *Případ pro začínajícího kata* (1969) čtyři roky. Pak uběhly ještě další dva roky, než se natáčelo, a ještě při natáčení se látka všelijak cíleně posouvala a přepracovávala. Ani tohle není ale samozřejmě zaručený recept. Chci jen říct, že víc než konkrétní filmové adaptace mě znepokojuje obecné podceňování literárního východiska filmu, domnění některých, zejména mladých režisérů, že zárukou úspěchu je především technologická zručnost. To je fatální omyl: nemám-li co říci, žádné formální kejkle nepomohou...

Myslíte, že třeba do budoucna půjde nějaká hlubší komunikace mezi literaturou a filmem?

V té věci jsem zatím dost skeptický. Zdá se mi, že vazba mezi filmem a literaturou se teď u nás všeobecně podceňuje a přehlíží. Myslím, že řada režisérů ani nezná, co se v české literatuře objevuje nového, nejsou schopni rozeznat hodnoty, jít do hloubky, překročit horizont omezeného sebevyjádření i jakési sebeuspokojivé filmařské *fachidiotie*. Znovu se nabízí srovnání s šedesátými léty, kdy sepětí filmu s literaturou a dalšími uměleckými obory bylo zcela přirozené. Spousta spisovatelů a umělců, aniž by psali scénáře, s filmem komunikovala a podílela se na jeho úspěších kultivací kulturního prostředí a jeho nároků. Určitě bylo podstatné, že se ti lidé i osobně vyhledávali, že znali, co dělají ti druzí, a fandili si navzájem. Dnes existuje jenom minimum lidí, kteří mají dostatečný a respektabilní všeobecný přehled. Přitom by možná stačilo podívat se po dobrých autorech a zkusit to s nimi, dát jim příležitost. Dnes je ale celá společnost jaksi atomizovaná, neexistuje taková tvůrčí přejícnost jako kdysi. A to bohužel platí i o současné kritické reflexi, ať jde o film nebo literaturu.

Po listopadu 1989 jste vedl kulturní rubriku obnovených Lidových novin. Jak se vám z tohoto pohledu jeví kulturní stránky v denním tisku dnes?

To souvisí s tím, co jsem právě řekl. Když jsem v roce 1994

z Lidovek odcházel, bylo to z pocitu, že nechci dál spolupracovat na jejich hodnotovém propadu. Už skoro o rok dříve, když se schylovalo k odprodeji novin majoritnímu vlastníkovi, jsem totiž od nového šéfredaktora Jaromíra Štětiny dostal příkaz kulturní rubriku „odintelektualizovat“. Tomu jsem se spolu s ostatními smál, ale zároveň mi bylo hořko: pyšnili jsme se totiž právě tím, že vedle sebe docela bez problémů klademe pozornost k hodnotám vysokým i nižším a že v tom navazujeme na potřebu sloužit zájmům co nejširšího spektra čtenářů, zároveň ovšem neustávat

v jejich trvalé kultivaci. Když však vidím kulturní stránky některých deníků dnes, chápu, že jsem byl tehdy bloud. Takový sestup jsem si tehdy nedokázal ani představit. Někdy mám pocit, že náplň kulturních rubrik a různých spřízněných příloh určuje dnes bulvár a televize Nova. A je mi líto, když vidím, jak tomu propadu asistuje i řada těch, kteří se dříve pyšnili svými vysokými kulturními nároky. Možná tehdy obstáli před ideologickým tlakem, dnes si však kecli na zadek před mámvivým pocitem mediální moci, dobrým platem a omezeností svých šéfů. Do psaní mnoha

z nich proniká z nekončícího kolotoče práce pocit frustrace, který má za následek, že místo snahy pochopit, analyzovat jen uštěpačně glosují, předpojatě známkují a předmět svého psaní vlastně nenávidí. Mezi odbornou a deníkovou reflexí literatury a kultury vůbec se tak rozevírá propast, která prakticky znemožňuje jakoukoli komunikaci.

Televiznímu pořadu *Toistatocettoi*, který spolu s Janem Schmidem připravujete, bývá občas vyčítána roztříštinost, klipovitost. Jaká byla poeáteční idea, s níž jste pořad vymýšleli?

Ty námítky znám. Někdy jsou oprávněné, někdy myslím že ne.

A někdy sám cítím, že se úplně všechno nepovedlo. Jenže já nejsem ten správný soudce, protože člověk nedokáže vystoupit ze své vlastní kůže. Chtěli jsme vytvořit televizní revui, která bude strukturou podobná literárnímu časopisu. Bude mít nějaké stálé rubriky v určitém pořadí, své hlavní téma, složku zpravodajskou, informativní i třeba zábavnou, nejrůznější přesahy ke spřízněným disciplínám. To, o čem mluvíte, je ale především trvalý a nevyloučitelný střet mezi vnímáním literárním a vnímáním televizním. Mnoho literátů a milovníků literatury, kterým je pořad určen, si neuvědomuje, že televizní či filmový čas má naprosto jiné para-

metry, především jiný rytmus a *timing* než čas literární. Sedm minut rozhovoru je na obrazovce, kde se za třicetisekundovou reklamu platí statisíce, obrovský prostor, v knize za tu dobu přečtete pár stránek. Taky bych si přál, aby někdo zajímavý mohl dostat třeba dvacet minut, ale ve struktuře televizní revue by to bylo neúnosné. Takže jde o neustálý zápas: hovoříme o literatuře, ale v médiu, které pracuje jiným jazykem, v jiném klíči než literatura, a teď jde o to pokaždé znovu hledat ten správný způsob „překladu“. Aby nastal snesitelný kompromis, kdy se bude mluvit specifickou řečí obrazového média, které pracuje se zkratkou, vizuální metaforou, střihem, prvky dokumentu i hraného filmu, ale zároveň bude to sdělení svou podstatou ještě naplňovat představy těch, kteří jsou zvyklí spíše na slovo psané. Těžko se to definuje, předpokládá to chápavost a vnímavost z obou stran. Sledoval by někdo tento rozhovor, trvající dvě hodiny, na televizní obrazovce? To je zcela absurdní představa, názorně však ukazuje, co všechno by se s natočeným videomateriálem muselo udělat, aby byl v televizi použitelný. Přitom surová délka většiny rozhovorů, které do každého dílu revue natáčíme (většinou okolo deseti lidí), je dvacet až třicet minut, často i tři čtvrtě hodiny.

S Václavem Havlem jsme loni v květnu natočili dvě hodiny. Dovedete si představit, kolik je to se vším ostatním (prostředí, knížky, prostřihy, hrané sekvence, ukázky z filmů a inscenací) materiálu a jakou s tím mají oba střídající se režiséři, Jiří Věřčák a Petr Nikolaev, ve střihně práci? A k tomu přistupuje tlak na sledovanost, což je kuriózní, protože alespoň já jsem si myslel, že to je pořad z podstaty menšinový, a že tedy není možné očekávat, že ho budou sledovat dva miliony diváků. Průměrně se dívá osmdesát až sto tisíc diváků, což je z hlediska televize málo, ale z hlediska zájemců o literaturu obrovské množství. Přesto pokud klesneme na méně než osmdesát tisíc, už slyšíme: Teď musíte přijít zase s nějakým atraktivním tématem. Ale co je v literatuře atraktivní téma? Pro mě je stejně „atraktivní“ téma erotika v literatuře jako ohlas české literatury ve světě, rozhovor s Milošem Urbanem o inspiracích jeho *Stínu katedrály* (2003), jako

s někým, kdo má v kraji, kde lišky dávají dobrou noc, malé knihkupectví a šíří tam osvětlu.

Nemáte tedy obavu, že vás pod tímto tlakem donutí točit reportáže o tom, kam chodí nakupovat spisovatelka Halina Pawlowská?

To ne. Nikdo nás samozřejmě k ničemu nenutí. Ten pořad je opravdu ryze autorský, i když i v tom jsou limity, dané ovšem jasně a zřetelně tím, kdo jsme my dva, kteří ho děláme. Je dobré, že Jan Schmid je divadelník, dramatik, režisér a herec, který je zároveň vystudovaným výtvarníkem, člověkem, jenž má letitou praktickou zkušenost s televizí i filmem. Mým oborem je literatura, film, televize, historie, takže dáno dohromady nám to poskytuje poměrně široký akční rádius. Já o věcech uvažuji spíš pojmově, on zase víc inscenačně. On už vidí, jak se dají věci převést do obrazové podoby, aby revue nebyla jenom panoptikem „mluvících hlav“, ale aby slovo vycházelo z nějaké akce. A to je taky naše ambice. Aby pořad ukazoval literaturu ne jako hotovou věc, ale jako něco, co má složité a někdy i netušené zdroje vzniku a co se nějak rodí třeba

i v tu chvíli přímo před očima diváka. I s rizikem nedořečeností, trapných zámlk — copak to takhle není v životě i v umění? To jenom všelijací snobové obestřeli to všechno neupřímným intelektuálským pozérstvím. A mimochodem: jaké si Halina Pawlowská nakupuje třeba knihy, to by mě docela zajímalo. Jako spisovatelka se profilovala osobitým žánrem fejetonistických knížek, jako televizní moderátorka ustavila stejně osobitě fungující autorský formát. V obou sférách je absolutní profesionálkou. Co to obnáší,

o tom, obávám se, nemají ti, co ji stále zesměšňují, ani tušení.

Autorům detektivek už se také nevyčítá, že nepíší jako James

Joyce, tak proč pořad takové kádrování?

Máte představu o tom, jaké je publikum vašeho pořadu?

Mysleli jsme si, že naše publikum tvoří převážně lidé od čtyřiceti let výše, ale například výzkum sledovanosti loňského prosincového dílu věnovaného literatuře pro děti a o dětech ukázal, že skoro stejně nás sledovali i mladší lidé mezi pětadvaceti a pětácti lety. Což mě velmi zaujalo, protože jednak jsem si myslel, že tito lidé se na televizi moc nedívají, jednak že pořad neodpovídá jejich současnému životnímu stylu. Co do pohlaví se muži i ženy dívají skoro stejně, půl na půl, co do vzdělání převažují zřetelně vysokoškoláci, při nedělní dopolední repríze naopak už lidé se základním vzděláním. Z krajů se nejvíce dívá Praha a kraj Středočeský, pak hned severní Morava a severní Čechy. My sami si *Třistatřicetři* definujeme jako revue pro všechny, kteří literaturu píšou, pracují s ní a čtou ji, tedy vlastně pro všechny, pro něž psané slovo ještě něco znamená a televizi vnímají jako prostředníka svého zájmu.

Myslíte, že literatura v televizi může existovat i jiným způsobem než jen jako informace „o“ literatuře? Mám obavu, že literatura a obrazovka si nijak zvlášť nerozumí...

Dlouho jsem si to myslel také, ale dnes už ten názor nesdílím. Což skoro týden co týden alespoň v České televizi nevidíme nějakou adaptaci našeho či cizího literárního díla, což každému audiovizuálnímu dílu nepředchází v nějaké podobě scénář, který je také literárním dílem, což nevznikají portréty literárních tvůrců? To nejsou přece jen informace „o“, ale převod ducha a světa látky či autora do jiného prostředí, jak jsem o tom už hovořil. Něco jiného je ovšem představa instalace literatury na obrazovku takřkajíc *an sich*. Ale jak, proboha? Já osobně považuji za umělé už autorské čtení, ale uznávám, že přijde-li na ně do klubu padesát lidí, má pro autora i posluchače smysl. Jeho rozlehlejší použití na televizní obrazovce je však z říše absurdit, a to mi nevyvrátil ani loňský seriál desetiminutových čtených

fejetonů Ludvíka Vaculíka. A co jinak? Považuji psaní za stejné řemeslo jako třeba truhlářinu, a dodnes jsem neslyšel, že by právě truhláři nařikali, že jim obrazovka nerozumí. Vyplňuje se prostě to, co se dalo tušit: psané slovo stále více ustupuje pod šířící se hegemonií audiovizuálních umění a literatura se stává menšinovým žánrem. To neubírá nic na jejím významu paměti lidstva a páteře vzdělanosti, možná dokonce bude vycházet stále víc knížek, ovšem ve stále menších a menších nákladech. Literatura a její tvůrci se s tím buď smíří, anebo začnou hledat cesty, jak

o sobě dát vědět i jinými prostředky. Právě takovým prostředkem je také televize, která bude taková, jakou ji udělají ti chytřejší z nás, ne ti hloupější. Budou-li ovšem ti chytří jen někde v koutku nadávat na šířící se televizní nekulturnost, případně se pyšnit, že ani televizi nemají, je to stejné, jako kdyby se kvůli utrženému táhlu na svém splachovacím záchodě vrátili ke kadibudce na dvoře. Kdo se dal na psaní knih, těžko dnes bude zároveň mediální hvězdou, protože i ta práce sama předpokládá dvojí naprosto odlišný *modus vivendi*. Není ale výborné, že za pětiletou existenci revue *Třistatřicetři* už jejími hosty byli i ti, kteří původně odmítli práh televize, toho ďáblova nástroje, vůbec překročit? A zjistili, že věci mohou být úplně jinak, než jak si zastudena vyfantazirovali? Je mi trochu líto těch, kterým stačí k životu jen jejich vlastní zaujaté a často hodně zamírněné představy: neochota konfrontovat je s realitou, s jiným názorem, vést o tom tolerantní dialog, být vstřícný k tomu, kdo o něco poctivě usiluje, mít radost z toho, co se podařilo — všechny tyto negativistické a závistivé postoje zaplevelily náš kulturní i společenský život nad únosnou mírou.

To už s položenou otázkou souvisí jen volně, ale musel jsem to říct, protože znovu, tak jako kdysi na těch oknech, vidím, jak hluboce lidé a umělci zvláště dnes touží po empatii a dialogu a jak málo si obojí dovedou poskytnout.

Ptal se Miroslav Balašík

osobnost
osobnost

Václav Ryěl, bez názvu (Balónky), asi pol. 80. let

osobnost
osobnost

Václav Ryěl, bez názvu, pol. 80. let

osobnost
osobnost

Václav Ryěl, bez názvu (Holub), asi pol. 80. let

osobnost
osobnost

Jan Lukeš se narodil 12. 9. 1950 v Praze. V letech 1969–1976 absolvoval obor čeština — dijepis na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Pracoval jako eštišer oken (1975–1987) a od roku 1978 publikoval ešopisecky (Tvorba, Svobodné slovo, Melodie, Kino, v samizdatových Lidových novinách atd.). Koncem osmdesátých let pracoval v Ěs. filmovém ústavu a od roku 1990 v Lidových novinách, kde do roku 1994 vedl kulturní rubriku. Od roku 1994 byl vedoucím knižní edice Národního filmového archivu. Spolu s Janem Schmidem je od roku 1999 scenáristou a moderátorem revue

o literatuře *Třistatřicetři*. Vydal knihy: *Prozaická skutečnost* (1982, literárníkritické eseje), *Orgie stoidmosti* (1993, filmové studie a recenze), *Stalinské spirituály. Zkušenosť politických vizòù 50. let v ešské próze* (1995, portrétní eseje), *Hry doopravdy. Rozhovor se spisovatelem Karlem Peckou* (1998). Edišeni pořipravil mimo jiné knihy Vojticha Jasného *Život a film* (1999), Antonína J. Liehma *Ostoe sledované filmy* (2001), Pavla Juráeka *Deník (1959–1974)* (2003). Publikoval v Literárních novinách, Filmu a dobi, Kino revue, Divadelních novinách, Týdnu, Hostu, Lidových novinách, Xantypí aj. Spolupracoval například na scénáoi dokumentu Pavla Šingla *Zaniklý svit Karla Pecky* (2000), s Martinem Šulíkem napsal scénáo k jeho hraného dokumentu *Kliè k urèování trpaslíkù aneb Poslední cesta Lemuela Gullivera* (2002).

glosa dušana šlosara I pokošování

To slovo znamenalo vždycy násilné pøemáhání a ponižování jako jeho dšsledek. Trochu podivní proto vyznívalo, když sportovní redaktooi začali psát o pokošování tolik a tolik let starých rekordù; ta formulace totiž naznaèovala jejich znevážení. Dalším stupním byla absurdní charakteristika prvního výstupu na velehoru jako její pokošování. Hluboké uspokojení mi proto pøed ešsem pořipravili

v televizi naši svitoví horolezci, kteoi tento obrat spontánní odsoudili jako nevystihující nic z toho, co poi svých výstupech prožívají. Ale ještě není pokošování konec: nástrojem pokošování se začátkem letošního února poi neèekaném výrazném oteplení staly teplomiry: pokošovaly prý dosavadní teplotní rekordy! Kdyby to bylo jen známkou bulvárního stylu! Ale v televizi jsem na vlastní oèi vidil a slyšel meteoroložku z Klementina, která se podívala na pøístroje a øekla, že se už potøetí dá oèekávat pokošování. Škoda!

esej

rusko, nezlob se

I margriet de moorová

poeložila Magda de Bruin-Hübllová

Viené návraty

Rusko, nezlob se. Jsou na světě příběhy, které kdysi začaly a od té doby ne a ne přestat. Pokračují dál. Začínají znovu. Někdy se celý čas drží v ústraní a chopí se pak náhle první podané ruky, aby zahájily další kolo. S vervou se vynořují na jiném místě, v jiném století, a — klidně — v jiném jazyce. Někdy se promění dokonale, jindy jen trochu, a někdy, ne, vlastně většinou, se na ně v podzemí, kde přebývají všechny postavy příběhů, všechny charakter, místa a zápletky, nabalí tolik krásy, že když se znovu vynoří, nesou si s sebou jen pár drobných, ale zato velmi nápadných vlastních znaků. Rusko, nezlob se. V ruském překladu vyšla nizozemská *Kreutzerova sonáta*.

Dávné příběhy, prapříběhy. Známe je všichni. O Orfeovi. O Medee. O Odysseovi: ten se objevuje nejprve u Homéra, pak přichází Ovidius a o nějakých dvacet století později nese titul Ulysses objemný irský román. Spisovatelé navazují na spisovatele, tak to bylo vždy. Zhruba kolem roku jedna vyšly Ovidiovy *Metamorfózy* — výmluvnější titul ani nemůže být —, je to ohlas starodávných příběhů, ale především ohlas v té době, pouhých dvacet let po autorově smrti, velmi oblíbené knihy: Vergiliovy *Aeneidy*. Příběhy přebírají příběhy. Ale jako nikdo nevstoupí dvakrát do stejné řeky, tak nikdo nevypráví dvakrát stejný příběh. U Sofokla je Oidipus takový, u Corneilla v sedmáctém století je z něj někdo docela jiný.

Samí Řekové a Alexandrijci. Ale po Evropě krouží i jiné neodolatelné postavy. Tak třeba Faust, ten pradávný Němec, typický Evropan, který chtěl za každou cenu dosáhnout toho, čeho člověk vůbec může dosáhnout, a samozřejmě ještě o kousek víc. Faust existuje v nesčetných podobách, od starého lidového románu až po Goetha, Lessinga a maňásková představení v dnešním Lübecku či Rostocku. Četli jste *Doktora Fausta* Thomase Manna? U Manna se Faust jmenuje Adrian Leverkühn, ale je to doktor Faust, včetně dvou opravdových, ze skutečnosti převzatých postav, totiž Luthera a Nietzscheho.

To se při práci stává.

A pak samozřejmě Don Juan, druhý proslulý Evropan, také ten je velmi plodný. Don Juan je nejsvůdnější ze všech svůdníků, je milostný ubožák, je osvícený duch, je hrdina hledající absolutno, je vyzývatel Boha atd. atd., ale především je to Mozartův *Don Giovanni*, velkolepé umělecké dílo, jež způsobilo, že příběh Dona Juana už nikdy nelze oddělit od hudby, tedy od jazyka oslovujícího přímo srdce. Přičemž morálka srdce se zásadně liší od morálky hlavy.

Umělecká díla navazují na umělecká díla. Romány, povídky, obrazy, opery flirtují s myšlenkou, že pocházejí z opravdového světa, ve skutečnosti však pocházejí jeden z druhého. Kdo si myslí, že literatura odráží každodenní svět nebo ho komentuje či je jeho obměnou, nechává se ošálit rafinovaností slov. Vždyť slova s oblibou předstírají...

Od hudby k literatuře a naopak

Ale teď *Kreutzerova sonáta*. Nikoliv stále se vracející postava, ne, něco hezčího a abstraktnějšího: vracející se motiv. V porovnání s ostatními je ještě mladický, a přece už započal zřetelný spirálovitý pohyb. Každý příběh kdysi někdo přetvořil v umělecké dílo poprvé. Někdo tu řadu musí zahájit, Homér, Tolstoj, na tom už nezáleží. Ctěné publikum, dovolte, abych sem vnesla trochu zmatku otázkou: Je *Kreutzerova sonáta* skladba, nebo příběh? Kdo začal, Beethoven, nebo Tolstoj, tedy: hudba, nebo literatura?

Tvrdím, že start *Kreutzerovy sonáty* byl hudební. A že to má následky, že to musí mít následky pro literární příběh. Rozumí se samo sebou, že povahu těchto následků je třeba hledat v povaze hudby, která stojí — radikálněji než kterékoliv jiné umění — mimo dobro a zlo.

Kreutzerovu sonátu, tu svou, považuji za čtvrtou v pořadí. Existují dvě *Kreutzerovy sonáty* z devatenáctého století. Ta první je Beethovenova. Ano, byl to génius Beethoven, kdo svou smělou, avantgardní skladbou, sonátou A dur op. 47 pro klavír a housle, v roce 1803 vše rozpoutal. To je dílo, z něhož posléze v témže století čerpal inspiraci pro svou pochmurnou novelu Tolstoj. V první čtvrtině dvacátého století se tohoto motivu chopil český skladatel Janáček, a tak se *Kreutzerova sonáta* opět stala hudbou. Janáček složil smyčcový kvartet, dnes večer to nádherné dílo uslyšíte. A na samém začátku jednadvacátého století, v roce 2001, přicházím se svým malým románem já. *Kreutzerova sonáta* je umělecké dílo na pokračování, spirála, která se stáčí střídavě od hudby k literatuře. Motiv je natolik životný, že někdy v polovině tohoto století se objeví další exemplář, o tom jsem přesvědčena. A na řadě bude zase hudba. Představuji si komorní operu, protože *Kreutzerova sonáta* hledá intimní formu, žádnou symfonii či objemný román.

Já vím, existuje i obraz s tímto názvem, existuje Šostakovičova píseň a existuje snad i film, ruský — kdyby mi ho tak chtěl někdy někdo promítnout —, ale dnes se chci držet linie literárních příběhů, jimž předcházela hudební skladba, a hudebních skladeb, které — s výjimkou té původní Beethovenovy — opět čerpají z podobného příběhu.

Jak přijde spisovatel na takový nápad?

U mne byla ve hře — jako tolikrát — náhoda. Když jsem pro amsterodamské Concertgebouw sestavovala program komorní hudby, vybrala jsem druhý smyčcový kvartet svého oblíbeného skladatele Janáčka. Tehdy, teprve tehdy jsem zjistila, že napsal i první smyčcový kvartet, s podtitulem *Kreutzerova sonáta*. Neznala jsem tu skladbu, neslyšela jsem z ní ani tón, ale okamžitě mě

uchvátila: jakmile jsem zjistila, že existuje smyčcový kvartet s názvem *Kreutzerova sonáta*, dostala jsem neodolatelnou chuť pustit se bezelstně, jako by nebylo jistého Tolstého, který napsal jistou slavnou novelu, do psaní milostného příběhu, v němž by hrálo hlavní roli hudební dílo, totiž Janáčkův smyčcový kvartet.

Jako bych lapila motýla v letu. Nejspíš jsem nevěděla hned, co mě na tom tolik přitahuje, ale jakmile jsem se dala do práce, bylo mi to jasné. *Kreutzerova sonáta* je motiv, který se netají tím, že nepochází ze světa skutečného, ale estetického. Navíc neváhá tvrdit, že umění se neživí životem, ale naopak: knihy, obrazy a především neuchopitelná hudba manipulují lidmi, aniž ti si to uvědomují, mění jejich vědomí a posílají je doslova či obrazně na vedlejší stezky. Jejich přesvědčivý — jediný — argument přitom je: krása, svůdnost.

To je přece prvotřídní zdroj napětí pro příběh se špatným koncem! Ano, můj příběh není ani trochu líbezný. A Tolstého novela snad je? Nic bych za to nedala, že špatný konec ke kreutzerovskému motivu prostě neoddělitelně patří.

Ať už je to jak chce, sotva mě napadlo, že napíšu milostný příběh, už tu byly hlavní postavy. Vynořily se i se svými náladami, zevnějškem, a hlavně: se svým osudem.

Svár ucha s okem

Jako první se na papíře objevil nevidomý hudební kritik Marius van Vlooten, který si jako student prohnal z nešťastné lásky hlavou kulku. Ano, hlavní hrdina je slepý, od samého počátku, nebylo v tom žádné dlouhé hloubání a kombinování. Byl zkrátka a dobře slepý, a kdybyste se mě zeptali proč, dala bych vám odpověď, které se mi dostalo při psaní. Slepota hlavního hrdiny dodává tomuto příběhu, jenž má přirozený sklon točit se kolem smyslu sídlícího v uchu, fantastický, nový a pochmurný důraz na oko. Tak to při psaní chodí a snad je to inspirace, neboli spisovatelské štítko. Hlavní postavou číslo jedna je tedy slepec.

A pak je tu dívka, první houslistka Schulhoffova smyčcového kvarteta. Třetí postavou je vypravěč, o něm za chvíli více, ale nejprve toto: minulý měsíc vyšla moje kniha česky. V novinách se objevila recenze s názvem: „Nizozemská novela s českými notami.“

Nizozemská novela na českou notu, přesně, to je ono, výstižně řečeno, aniž se tím porušuje mnohvrstevnost příběhu nebo historie jeho vzniku. Protože za tou českou notou, Janáčkovým smyčcovým kvartetem, se skrývá Tolstého příběh, a za Tolstého příběhem je Beethoven. Mne na tom dobrodružství baví to, že mou pohnutkou k psaní byla Janáčkova *Kreutzerova sonáta*, nic jiného, a teprve prostřednictvím této skladby jsem se dostala do literárního styku s Tolstým. Když pak nebylo vyhnutí — a ani jsem se tomu vyhýbat nechtěla —, poslala jsem obrovi Tolstému, geniálnímu ruskému Homérovi, který je i mým praotcem, smělé mrknutí.

Totíž tím, že žánr *Kreutzerovy sonáty* je od dob Tolstého příběhem na cestě. S ohledem na Tolstého jsem si uložila, že literární *Kreutzerova sonáta* musí být příběh na cestě a v tradici žánru musí být psán z pohledu vypravěče. Ano! Ale zatímco Rusové v devatenáctém století byli na cestě mnohdy celé dny a ve vlaku se pak snadno pouštěli do vyprávění životních příběhů — my Nizozemci si to představujeme úžasně romanticky —, cestujeme v našem o mnoho netrpělivějším století letadlem. To od spisovatele vyžaduje určité zásahy. Létání je, pokud jde o vyprávění životních příběhů, příliš rychlý způsob dopravy. Aby události v této knížce získaly potřebný čas, zasáhla jsem prostě a prakticky od psacího stolu a ze všech letů udělala lety zpožděné. Postavy tak pravidelně uvíznou na letišti, všichni to známe, žádné velké vymyšlení v tom není. Je jasné, že všechny ty zrušené a zpožděné lety souvisejí s nehodami a nebezpečím.

Tak se stalo, že v této nové *Kreutzerově sonátě* se nebezpečí spjaté s letadly vznáší nad událostmi jako hrozba, že se z něj stala tónina příběhu. (Tato novela vyšla v týdnu, kdy došlo k události nyní známé jako „11. září“. *Kreutzerova sonáta*. Člověk si myslí, že se věnuje klasickému, ryze estetickému motivu. Ve snu by mě nenapadlo, že se knížka takto zaktualizuje!)

Zpět k vypravěči. Je to postava, která mívá v literatuře sklon chovat se jako nýmand, jako onuce, pouhý prostředník tlumočící fakta. I v této nejnovější *Kreutzerově sonátě* je vypravěč bezbarvý chlapík, mladý muzikolog bez tváře a bez životopisu. Ovšem děje se účastní, a pořádně. Právě on představí svému slepému spolucestujícímu mladou houslistku Suzannu Flierovou a vylíčí mu ji tak obrazně, tak sugestivně, že ten ji vidí před očima jako obraz, estetický a krásný, a podobně jako obraz, na tom není nic špatného, si ji chce okamžitě přivlastnit.

A přece — a o to v tomto příběhu jde — propuká van Vlootenova horečka doopravdy teprve tehdy, když dívku slyší hrát první housle v Janáčkově smyčcovém kvartetu č. 1, ve vášnivě, posedlé skladbě s podtitulem *Kreutzerova sonáta*.

Stejný motiv, jiné téma

Co je zvláštního na tom německém, ruském, českém, nizozemském, zkrátka evropském motivu *Kreutzerovy sonáty*? Pokusím se u všech čtyř jen tak od oka vyhmátnout jejich téma. Beethovenovým tématem je, řekla bych, erotika. Jak jsem na to přišla? Přes Tolstého, v jehož příběhu se do sebe postavy zamilují při hraní Beethovenovy *Kreutzerovy sonáty*. A teď Tolstého novela. Zde je převažujícím tématem žárlivost: rozzuřený muž zavraždí manželku. Dostáváme se k Janáčkově a jeho smyčcovému kvartetu. Janáček měl k Tolstého novele velké výhrady, a já mu dávám zapravdu! Je příliš černá, příliš záporná v pohledu na ženy, manželství, sexualitu! Janáčkově bylo téměř sedmdesát, když psal svůj kvartet. Očarovala ho krásná mladá žena, Kamila Stösslová, a tak

jeho pohled na lásku a erotiku nebyl záporný ani v nejmenším. V opozici k mrzuté verzi Tolstého (která ho současně už dlouho úžasně fascinovala) se Janáček chtěl té ubohé, mlácené a utrápené Tolstého hrdinky zastat, jak píše v dopise své milované Kamile. Proto připisují jeho *Kreutzerově sonátě* téma soucitu, jednoho z nejsympatičtějších citů, jichž jsme schopni...

Sympatický je, to ano, ale je také dostatečně silný? Ráda bych se vás dnes večer, po skončení skladby, zeptala, zda jste ji prožívali jako před časem já. Když jsem tu skladbu poslouchala poprvé, skladatelův soucit jsem v ní slyšela, zajisté, ale především jsem v ní zaslechla něco, co je mnohem silnější než ten laskavý cit. Totiž žárlivost.

Zuřivou žárlivost, která jako by z Tolstého novely svévolně pronikla i do Janáčkovy skladby.

Ale to je právě úžasný zdroj napětí! Hledalo a našlo místo v mé *Kreutzerově sonátě*, jejímž tématem je podle mého názoru nebezpečí. Nebezpečí související se všemi těmi zpožděnými a havarovanými letadly, ale pocházející přesto především z hudby. Slepý kritik se zamiluje teprve v okamžiku, kdy dívku slyší hrát. Jak jsem řekla: ani moje *Kreutzerova sonáta* není líbezný příběh. Protože právě ona, houslistka, nevědomky, výhradně svou hrou dráždí a svádí ucho svého ctitele, ale současně mu bezděky z hudby předává něco, co pro jejich lásku, jejich opravdovou lásku ústí v manželství, bude, jak se ukáže, smrtelně nebezpečné.

□

Rusko, nezlob se. Můj malý román teď existuje ve všech čtyřech jazycích, které jsou pro něj důležité: nizozemsky, německy, česky, rusky. To je dobrodružství! Český kritik Petr Matoušek knihu k mé radosti označil za jakýsi vzdušný polibek na znamení sympatií mezi dvěma malými národy. Doufám, že Rusové ji také přijmou v tomto duchu, tedy samozřejmě s malou obměnou, totiž jako vzdálený pozdrav holandského dobrodruha v sukních, nerozvázný, ale nikoliv neuctivý, ruskému velikánovi!

*(Tento text bylo možné zveřejnit díky finanční podpoře nadace
Nederlands Literair Productie — En Vertalingenfonds)*

Margriet de Moorová (nar. 1941), nizozemská spisovatelka. Absolvovala Královskou konzervatoř v Haagu v oboru zpěv a klavír, později studovala dějiny umění a archeologii na Amsterodamské univerzitě, prostřednictvím manžela sochaře se pohybovala ve výtvarných kruzích a natáčela videoportréty výtvarníků. V roce 1988 debutovala povídkovou sbírkou *Viděno zezadu* (*Op de rug gezien*), následovala sbírka tří novel *Dvojportrét* (*Dubbelportret*, 1989), román *Šedá, bílá, modrá* (*Eerst grijs, dan wit, dan blauw*, 1991; česky *Mladá fronta* 2000), historický román *Virtuos* (*De virtuoos*, 1993), povídková sbírka *Tak tedy sním* (*Ik droom dus*, 1995), román *Vévoda z Egypta* (*Hertog van Egypte*, 1996), román *Lázně-Město* (*Zee-Binnen*, 1999) a novela *Kreutzerova sonáta* (*Kreutzeronate*, 2001; česky *Paseka* 2003).

Text Rusko, nezlob se, jejíž autorka pro publikaci zkrátila, přednesla Margriet de Moorová na podzim roku 2003 v Majakovského knihovně v Petrohradě u příležitosti ruského vydání Kreutzerovy sonáty. Česká recenze, na kterou v textu naráží, je nazvána Nizozemská novela s českými notami od Petra Matouška, která vyšla v Salonu, literární příloze Práva, 28. srpna 2003.

esej

esej

otázka martina pilaøe

pro christophera hopkinsona

Mateořský jazyk lahodí každému, o tom není pochyb. Jsi Angličan, naučil ses výborně česky a máš výjimečnì citlivý hudební sluch. Jak tí zní čeřtina?

Já už čeřtinu vnímám skoro jako druhý mateřský jazyk, protože česky mluvím a komunikuji každý den. Proto taky mně zní čeřtina lahodně. Jazyky však vnímáme všichni na dvou různých úrovních. U jazyků, které neznáme, jsme schopni vnímat pouze zvukovou stránku. Ale u jazyků, které známe důvěrně, oceníme hlavně pestrou škálu možností vyjadřování a o zvukové stránce ani moc nepřemýšlíme. To je důvod, proč si myslím, že třeba němčina je překrásný jazyk — jsem germanista, němčinu znám a líbí se mi její pružnost a hloubka, i když to rozhodně není nejlíbezvučnější jazyk na světě. Čeřtina také na první poslech trochu dráždí uši — bylo dokázáno, že čím větší je podíl souhlásek v daném jazyce (což je pro čeřtinu charakteristické), tím míň zní příjemně. Někteří cizinci dokonce tvrdí, že jim čeřtina zní, jako když se pouští nahrávka pozpátku! Pokud ale srovnávám čeřtinu s angličtinou (která je rovněž poměrně „souhláskový“ jazyk), hlavní rozdíl slyším v tom, že čeřtina má mnohem slabší přízvukné slabiky a mnohem silnější nepřívukné slabiky. Proto čeřtina působí jako klidný, nerušený proud, kdežto angličtina klesá a stoupá a valí se z jedné strany na druhou. Nejvic je to slyšet u hudebních textů — úplně mi rve uši ten typ české rockové hudby, který násilně cpe česká slova tam, kam ten jazyk vůbec nepasuje, do melodií a rytmů, které vznikly v anglicky mluvících kulturách. Přirozený rytmus čeřtiny se tím ošklivě deformuje. Naopak nejlepší česká hudba je ta, která prostě bere čeřtinu takovou, jaká je, a z ní pak vyvíjí přirozené melodie. Proto byl Leoř Janáček génius, a proto Karel Kryl a Jarek Nohavica k tomu nemají daleko.

„zaujímáme postoje, místo abychom stáli...“

s Mirkem Kováčikem o Karlu Krylovi

Třetího března uplynulo deset let od smrti písničkáře a básníka Karla Kryla

Za jakých okolností a kdy jste se seznámil s Karlem Krylem?

Bylo to v Teplicích kolem roku 1963 — dnes po čtyřiceti letech bych už nemohl určit přesné datum. Teplice byly městem, kde se z hlediska probíjování nových myšlenek v kulturním podnikání v první půli šedesátých let už leccos událo (ostatně severní Čechy vůbec měly svou kulturní enklávu velice rozvrstvenou, takže ani není tak velká náhoda, že odtud začíná Krylova dráha). Výstava výtvarníků Medka a Koblasy v teplické zámecké galerii byla v Praze zakázána, ale tady měla mimořádný ohlas a jezdilo se sem v době jejího konání jako na nějakou národní pouť. Víím, že jsem spojil její návštěvu s pozváním na zkoušku jistého malého divadélka, které mělo svůj stan právě v zámecké „černé kuchyni“, podle čehož se dokonce jmenovalo... Sám jsem byl principálem podobné scény, Docela malého divadla v nedalekém Litvínově, kam mne z Prahy zavála učitelská umístěnka. V té době už jsem ale z kantořiny zběhl do mosteckého muzea. V podivně klenuté místnosti čekalo mne několik víceméně podivných protagonistů — vedle Kryla to byl Miloš Zapletal, kdopak mohl tušit, že se vrhne do světa krásek bojujících o tituly královen, Václav Dušek, netušící ještě, že v dalších desetiletích vstoupí do dějin české prózy i filmu, zajímavě vyhlížející žena oblečená ve stylu anglických detektivních románů, Lída Razáková.

Mne ovšem zaujal Karel — vybrnkával nejen akordy a nápěvy ke zhudebněným Villonovým baladám, které tenkrát připravovali, ale i muzikální předěly. A pak to přišlo — zkouška skončila, začalo se povídat jen tak o všem možném, a pojednou do toho zasáhl Kryl svou písničkou: myslím, že to byla ta s refrénem „proč ta jedna nota půlová, zasazená v květináči, vyrostla mi v kulku z olova, proto pláči“. Mám jich ještě pár takových, opáčil posléze Karel, když jsem se po dozpívání ptal, kdo tohle napsal. Nabídl jsem mu vystoupení v našich Večerech bez obalu, textappealech, jak se tehdy říkalo víceméně improvizovaným vystoupením hostujících i domácích hvězd tehdejších malodivadelních jevišť. Karel Kryl zanedlouho skutečně přijel. Předcházelo tomu tenkrát nezbytné rituální takzvané „schvalovací řízení“, kdy se všechny texty musely předložit příslušnému „tiskovému doзору“. Neboli k cenzuře. My jsme v té době v Litvínově měli jednoho z těch osvětenějších dohlížitelů, který nám nijak podstatně do repertoáru nezasahoval. Nu, Krylovy texty prošly, Karel jich namnožil kolem patnácti, recitoval původně koncipovaný pod hlavičkou DAVID PRVNÍ přejmenovali jsme posléze podle jednoho z jeho nejchytlavějších songů — PROSÍM NEHAŽTE KAMENÍ.

Kdo patřil k vašim společným (nejen) uměleckým přátelům; myslím na jména pozdří známá i neznámá.

Tady musí především padnout jméno Majky Čecha, tenkrát proslulého muže obřího vzhledu z plovárny v Bechyni. Karel tam studoval na keramické škole, Majka hrával na plovárně na harmonium koupajícímu se publiku, byl to neopakovatelný zážitek, několikrát jsme ho tam navštívili. Jinak měl Majka svůj polotrampsko-polofolkový repertoár, s nímž vystupoval jako písničkář s kytarou. Myslím, že se Kryl ocitl na své osudové křižovatce a zvolil si písničkovou angažmá právě tam, v Bechyni; a Majka Čech k tomu rozhodně přispěl. Byl charismatickou figurou, ostatně je navěky zachován ve Vlácilově Markétě Lazarové, tuším že v roli boleslavského hejtmana. Stýkali jsme se dlouho i po Karlově odchodu z Čech, bydlel pak v Týně nad Vltavou, jeho paní byla profesorkou češtiny na tamním gymnáziu.

Celá plejáda provozovatelů malých divadel byla pro Karla Kryla i mne společným světem — jezdívali jsme spolu do Žiliny, kde fungovalo v těch letech velice proslulé studentské jeviště na kolejích Vysoké školy dopravní, podobné bylo v Brně na lesnické fakultě. A pak v Olomouci dvojice Pavel Dostál — Jaroslav Göbl, principálové slavného Dexu, jedné z našich moravských štací... Stejně přátele jsme měli v Karlových Varech, v té době tam působila tři malá amatérská divadla, Karel i já jsme měli blízko ke Kočce (Kočovný kabaret), její principál Kim Novák vymyslel letní putování v maringotce po Čechách, s nimi jsem doputoval i do Bechyně... Kolem mého litvínovského divadla se v onom čase vynořilo několik osobností, s nimiž dokonce později spojil Karel své životní osudy v emigraci — seznámil jsem ho s Josefem Jedličkou, bydlel v litvínovském Koldomu, byl mužem v domácnosti, na svou dobu to byla veliká rarita... Karla jsem tam vzal, bylo to osudové setkání... Když přijel Ivan Diviš, kterého jsme inscenovali, opakovalo se seznámení tuším na stejném místě. Dvacet let se pak tato trojice vídala v Anglické zahradě v Mnichově, odkud vysílala Svobodná Evropa...

Znáte inspirační a iniciační zdroje poetiky Karla Kryla? Je autorem velmi konzistentního díla...

Zcela jistě to byla básnická produkce jejich rodinné tiskařské officíny Kryl & Scotti, koneckonců mohu to snadno doložit i dnes knížkami, které mi Karel Kryl věnoval v čase svého častého stěhování na přelomu let 1968 a 1969... Sbírkou Reynkovy a *La Saletta* Jana Zahradníčka byly jeho erbovními inspirátory, ovzduší křesťanské literární Moravy, jak je ještě mohl vsávat v čase svého dospívání při častých cestách z Nového Jičína do Olomouce... Není těžké právě od těchto vyhraněných poetik odečíst krylovský étos — koneckonců i cit pro slovo, rým, strukturu výpovědi. Pak ovšem tu byla dobová inspirativní plejáda, móda semaforické produkce, magické songy Dylanovy, jejich vlivům se vyhnout nedalo. V každém případě byla Krylova cesta víceméně soliterní, nezávislá na pražské písničkářské scéně s Mertou, Hutkou, Veitem, Třešňákem, Hvězdoněm a dalšími...

Myslíte, že je „bratřičkův“ hlas, stopa, ozvina nijak v národě slyšitelná i deset let po jeho smrti? Co by tak asi říkal dnešní realiti?

Mohu tu jen zopakovat to, co jsem formuloval pro jiné jubilejní bilancování: Měl jsem to štěstí být jedním z mála, kteří jsme byli svědky jeho počátků a prvních let působení v severních Čechách. Pořídil jsem v ústeckém rozhlasovém studiu jeho první nahrávky. Podnikl s ním řadu společných cest po republice při účinkování v klubech a divadlech až do doby jeho odchodu z Čech. Po návratu jsme se už zdaleka tak nesblížili — dvacetileté odloučení nás poněkud otesalo, nikoli snad oddálilo v tom hlavním: interpretovat sebe sama vždy „ve stavu zrodu“. Stačil jsem ho však sledovat, účinkování na folkových festivalech a v klubech nás několikrát svedlo na stejné pódium, naposledy v Tišnově v létě 1993. Karel byl silně znechucen rozdělením republiky, nadšeně vyprávěl, jak mu nabídli byt v Bratislavě, Slovensko bylo jakousi jeho nadějí na snesitelné přežití.

Ale abych nezamluvil otázku: Krylův portrét je postizitelný jenom tehdy, vnímáme-li integritu jeho tvorby od prvotin po poslední texty a objevujeme v něm postupně celou škálu poutavých pocitových tvářností. Nejpritažlivěji vystupuje podoba, s níž máme v české poezii co dělat už od dob Máchových. Básník-

-poutník bloudící světem a hledající spřízněné duše k přijetí svého poselství. Osud, který byl Karlu Krylovi ušit přímo na míru — od prvotních pokusů uplatnit své písničky na všech dostupných pódiiích a tribunách, jak je nabízela nonkonformní scéna zejména hnutí malých divadel v šedesátých letech, až po vstup na „světové“ jeviště v čase, kdy objížděl emigrantské spolky a neváhal pro několik desítek potenciálních posluchačů podstoupit tisícikilometrové túry několika světadílů.

Ano, básník-poutník, nikoli písničkář s maskou trampa

a s kytarou, jak se ho pokoušeli po jeho návratu někteří interpretovat. A nikoli suverénní mág jevišť a arén, ale spíš člověk zranitelně se domáhající slyšení, i když se stylizovaností, která ho léty účinkování sama vymodelovala jako „malého velkého muže“, ať už zpíval desetitisícovému davu nebo pouhým několika posluchačům.

Nesporným atributem jeho projevu, mluveného i zpívaného, byla věrohodnost, jakási až antiprofessionalita v tom nejspecifičtějším slova smyslu. U Kryla si lze jen stěží představit, že by před diváky předstupoval vybaven nějakým naučeným průvodním textem, připravenými špilci a podbíživým slovním oděrem, který se v posledních letech stal smutným českým fenoménem takzvaného bavičství. Krylem měřeno, nachází se tento žánr dnes v nejhlubším úpadku své existence. A Krylem měřeno je české písničkářství v průměru stále hluboko pod bodem svých možností. Jenom snad Nohavicův vklad snese srovnání s tím, na co jsme byli zvyklí u Kryla, včetně onoho zarputilého osobnostního nasazení se vším rizikem takto razantně vyjevované mnoho-barevnosti projevu.

To nejzásadnější na konec: deset let po své smrti nám Karel Kryl svými politickými názory nikterak nezevšedněl. „Dali nám nové postroje, a ač nás chomout pálí, zaujímáme postoje, místo abychom stáli...“ I tenhle malý střípek z posledních jeho textů budiž zde důkazem jeho nepodplatitelného citu pro spravedlnost, kterou ctil nade vše a jež mu splývala s řádem běhu věcí soukromých i obecných.

pořpravitl -ms-

Karel Kryl; foto: Peter Ěimboral
vřořř

knížní novinky / autoři / nákup / výběr textů z aktuálních řísel

www.hostbrno.cz

beletrie

havrani ve městě

jiš hájček I

Lidé v Novém Městci si už za ty dva roky zvykli na policejní auto postávající na polní cestě za městem směrem na Radimilice a rakouské hranice. Pole jde až za obzor, kamenitá cesta končí uprostřed v remízkách, na jaře sem přivleče včelař pojízdné úly, k jetelu, vojtěšce nebo k řepce olejce.

Bílou škodovku se zeleným pruhem a kulatým policejním znakem na kapotě tu často vídají lidé, co chodí na procházku se psy, zhruba tak od října do konce března. Nadstrážmistr František Kalich je pomenší chlapík, vlasy řídnoucí, ale pořád tmavé, trochu problémy s váhou. Dva roky před důchodem. Často zajede po službě sem nahoru za město. Někdy si jen tak otevře dveře auta, když zastaví v kolejkách vyježděných traktory. Vypne motor a rádio, otočí se v sedačce nohama ven a přes kolena si přehodí deku, když v listopadu nebo v lednu hodně protahuje ledový vítr přes pole. Vidí na hejno havranů a za nimi v dálce střechy a antény na domech Nového Městce, podlouhlá budova železničního nádraží a komín cihelny. Služební dalekohled ostří na ty velké černé ptáky s kovově modrým leskem v peří, do téměř nepopsaného školního sešitu po dětech si občas dělá poznámky.

Za ty měsíce už leccos odpozoroval. Rozezná dospělé havrany od mladých, staří mají světlé lysiny kolem zobáků a jsou mohutnější. Už ví, jakou potravu havrani sbírají na zemědělských plochách kolem, ví, v kolik hodin večer se hejno slétává, aby od táhlo společně na nocoviště. Taky zná období jejich hnízdění.

V předjaří už od konce února. Ta nešťastná hnízdiště ve městě. Stromy obtěžkané velkými hnízdy z větviček a suché trávy. A havraním křikem. A chodníky znečištěné bílým ptačím trusem. Panu Kalichovi není ten havraní pokřik nepřijemný. Zvykl si na něj

a má ho dokonce rád. Čím víc ví o havranech, tím jsou mu sympatičtější. Jenže některým lidem ve městě havrani vadí. A někteří je nenávidí. Je to už starý kolovrátek, zná to nazpaměť. Každý rok si chodili stěžovat. Nejen na policii, taky na obecní úřad, na myslivecký svaz a dokonce na krajskou hygienu do Budějovic. Z jedné části města se podařilo havrany vypudit, a usadili se v jiné.

Pan Kalich má v kuchyni na stole hromádku knih. Listuje pomalu jedním přírodovědným spisem a dělá si poznámky do školního sešitu.

„Ty už mi připadáš fakt jako blázen, Franto,“ říká jeho žena od kuchyňské linky. Pan Kalich zvedne oči od knih a podívá se trochu lítostivě na manželku, její blond ondulace, květovaná zástěra uvázaná vzadu za krkem. Neotočí hlavu a neusměje se na něho. Myslí to snad opravdu vážně?

„Ale Maruš, proč bych ti měl připadat jako blázen?“ ptá se mírným hlasem.

„Proč... Proč asi? S těma tvejma vránama...“

„To sou havrani, Maruško...“

„To je snad jedno, ne? Už neděláš nic jinýho, jenom brejlíš do knížek o ptákách nebo běháš po polích. A uklid' si to, budu sít na stůl.“

„Mě to fakt zajímá. A co mám po večerech dělat?“

„Už ani nechodíme na zahrádku...“

„Je listopad, co bysme tam asi tak dělali? Zrejpáno máme.“

„Už ani nečteš detektivky. Máš na nočním stolku dvě od loňskejch Vánoc, nepřečtený! V úterý si ani nebyl v hotelu na kartách...“

Pan Kalich skloní před těmi řečmi hlavu do knížky.

„Tohle je ale, Maruš, ohromně zajímavý, poslouchej, co je napsáno v Kosmasovo kronice o havranech! *Rytíř Berthold z Bertholdic jel po pražském mostě, a když dojel k věži, která jest na konci mostu při Malé Straně, srazili dva havrani kousající se kámen z nejvyššího vršku žaláře, kterýžto kámen spadnuv udeřil do hlavy téhož Bertholda, od kteréhož udeření on spadnuv z koně ihned vypustil ducha!* To je, vid'?“

„No to je... Ty čteš tu... Kosmasovo kroniku?“

„Ne, tohle stojí v knížce Ptactvo Velké Prahy od Jiřího Bauma, vyšla ještě před válkou. To byl zoolog, Maruš. A poslechni si, jak to Baum komentuje. *Přírodopisec, místo aby truchlil nad předčasnou smrtí statečného rytíře, se raduje, že má pěknou zprávu o výskytu havranů v Praze v době tak dávné. Jeho radost však není nezkalená, protože není jisto, zda v původním latinském originále slovo corvus znamená skutečně havrana, ale pravděpodobně ano. O sto let později mnich Klaret překládá slovo corvus slovem havran, kdežto vráně říká latinsky cornix, kavce monedula a krkavci geria. Je tedy alespoň pravděpodobné, že každoroční zimní návštěvy havranů v Praze jsou velmi starého data.*“

Paní Kalichová kroutí hlavou a nalévá polévku. Knížky jsou alespoň na chvíli odsunuty na okraj stolu.

„Kdes to vůbec vzal, ty knížky?“

„Byl sem včera služebně v Budějčích, tak sem zašel do muzea. Pučili mi je.“

„Ty seš fakt blázen, Frantíku...“

„No jen se podívej, sou to vzácný knížky. Tohle je ten Baum a tady Fauna ČSSR, díl třetí, Ptáci. Hudec a kolektiv. A tady, he-le, Die Saatkrähe, 1956, napsal R. Gerber, Die neue Brehm-Bücherrei...“

„Ty umíš německy...?“

„No něco si pamatuju ze školy a něco od svýho táty... Pustím se do toho se slovníkem, víš?“

„Teda, ty toho budeš vědět o těch vránách — teda havranech, já vím — víc než profesor Sláma z gymnázia.“

Pan Kalich ztuhl s lžící před ústy, podíval se na manželku

a pousmál se:

„Ono je to moc zajímavý, co všechno můžeš vypořadovat.“

A profesor Veselovský píše, že havraní hejno, když je na poli

a hledá potravu, vždycky má pár jedinců, co sou na okrajích a sleduju případný nebezpečí, který by celému hejnu mohlo hrozit.

A pak dávají pokřikem signál, aby se všichni zvedli a uletěli. A tyhle předsunutý hlídky, Maruš, ty nemaj vlastně čas si sbírat potravu. A proto ostatní havrani z hejna jim nechávají stranou zvlášť pěkný kousky k snědku, než se v tý hlídce zase vystřídají...“

Když má nadstrážmistr Kalich službu přes noc, vytáhne si někdy z police celý spis, který sám nadepsal HAVRANI a který už před lety založili kvůli stížnostem ohledně havranů. Vzpomíná si, jak to začalo. Lidé chodili, prý, dejte už do pořádku městský park. Ti ptáci ho úplně zničili. Maminky tam nemůžou jezdit s kočárky ani s dětmi na pískoviště. Všechno je zaneřáděné, všude ten jejich řev. A co z nich padá, určitě mají roztoče a různé jiné parazity. A možná roznášejí tuberu. Někteří zase chodili na radnici, prý, udělejte už něco s těma příšernýma vránama... Pan Varnych o tom napsal pobouřený článek do místního Novoměstského zpravodaje.

Nadstrážmistr Kalich byl u toho, když hasiči z výsuvných žebříků likvidovali tohle jejich hnízdiště. Dlouhými bidly s háky a proudy vody z hasičských hadic strhávali velká hnízda ze stromů. Celkem třikrát se celá akce, při níž asistovala i Veřejná bezpečnost — to bylo někdy začátkem osmdesátých let — celkem třikrát se opakovala, než havrani z parku definitivně odtáhli. Pan Varnych se vždycky ochomejtal kolem. Ale havrani z Nového Městce nezmezili.

Za pár let si udělali nocoviště a hnízdiště v areálu městské nemocnice s poliklinikou. A zase stížnosti, dopisy, návštěvy. Od občanů a od pacientů. Také od lékařů. Prý to působí neblaze na pacienty v lůžkové části a zvláště na oddělení dlouhodobě nemocných. A obyvatelům bytů kolem nemocnice se havraní křik taky nelíbí a ruší je. Pan Varnych přišel tehdy na policii s nápadem, že by havrany mohla střílet četa chlapů se vzduchovkami nebo malorážkami, prý by vypůjčení zbraní zařídil v kasárnách, jako bývalý civilní zaměstnanec armády. Pan Kalich se tenkrát otrásl při pomyslení na takový masakr živých tvorů. Jaktěživ nezabil ani kapra na Vánoce. A tak do nemocničního areálu vjela hasičská auta. Háky, hadice, stříkačky, poplašné sirény a majáčky na červených autech. Rámus neuvěřitelný. Bylo to krátce po listopadovém převratu v devětaosmdesátém. Někteří lidé si mysleli, že se něco semlelo, opozice, kontrarevoluce, zavírali okna a ladili rozhlasové stanice, zapínali televizory. Prostě pozdvižení na malém městě.

Havrani se stáhli k lesu za Nový Městec, v nemocničním parku byl zase klid. Ovšem někteří pacienti si stěžovali, proč hasiči vyhnali ty vrány, že to bylo jediné rozptýlení, jediný život v parku, kde člověk nezakopne o veverka ani o strakapouda.

Nadstrážmistr Kalich si míchá kávu, táhne na půlnoc. Z okna policejní úřadovny vidí na ozářený městský rynek, je tam ticho a klid. S kolegou za chvíli sednou do auta a projedou město. Uklízí do police šanon s nadpisem HAVRANI. Nejnovější založené dokumenty se vztahují k poslední kauze kolem těch nešťastných černých ptáků. Ano, havrani se vrátili. Obsadili staleté lípy a duby na Starém hřbitově. Kolotoč stížností se roztočil nanovo. Trusem znečišťují náhrobky. Neustálým křikem obtěžují obyvatele v okolních ulicích. Pan Varnych zorganizoval sepsání petice a s několika sty podpisy ji donesl na městský úřad a v jedné kopii také na policii. Měl v očích takové blesky nenávisti...! Nadstrážmistru Kalichovi z toho tenkrát přeběhl mráz pod košili. Na radnici bylo tehdy těsně před volbami. Nebo těsně po volbách? Tak nějak. Napjatý městský rozpočet a spory v radě města a kdesi cosi. Zkrátka se nic nedělo. A přesně v té době došlo na policii v Novém Městci oznámení o rušení nočního klidu. Ale ne oznámení na havrany. Na neznámého pachatele. Nadstrážmistru Kalichovi přidělili tenhle případ. Tak nějak mu to příslušelo, už dřív spolu s radnicí vyřizoval stížnosti občanů na pořádek ve městě, na vandalismus, na hlučnou diskotéku v centru města. Dostal to prostě na stůl. Oznámení na neznámého pachatele, který ruší noční klid v Novém Městci. A to tím, že v brzkých ranních hodinách střílí dělobuchy na Starém hřbitově a v přilehlém parku. Ohlušující rány budí občany v okolních bytových domech a vilkách za hřbitovem. Kolik venčících se psů uteklo pánům po těch strašlivých detonacích. Cožpak je to přípustné — odpalovat dělobuchy v noci uprostřed města? A proč?

Trvalo to skoro půl roku. Noční detonace od hřbitova.

A nové stížnosti se vracely ozvěnou. Kdo to děsí občany takovým bombardováním? Kdo nedopřeje klidný odpočinek mrtvým...?

Případ pro nadstrážmistra Kalicha. Po pár týdnech to bylo zřejmé. Pravidelným odpalováním dělobuchů v nočních a ranních hodinách na Starém hřbitově a v přilehlém parku se neznámý pachatel pokoušel vypudit havrany z jejich nového nocoviště.

Letos už se havrani na Starý hřbitov nevrátili. Usadili se na oplocené skládce u Neměřic. Lemují ji vzrostlé stromy. Havrani se živí na okolních polích a na větve těch listnáčů ke skládce se vracejí na noc. Pan Kalich hledí na šanon v polici. HAVRANI. Není už vlastně co řešit. Havrani odtáhli. Ale každé oznámení a započaté šetření se musí nějak uzavřít. A oznámit výsledky těm, kteří dali podnět. Velitel už na to tlačí. A v kauze „Výbuchy na Starém hřbitově“ jsou i škody a újmy na zdraví. Ohluchlí nebo zaběhnutí a ztracení psi. Ale hlavně jedna srdeční příhoda starší paní, způsobená leknutím po výbuchu.

Je neděle večer, pan Kalich sedí u kuchyňského stolu a čte si ve velkém přírodovědném atlasu.

„Maruš, to je zajímavý, poslouchej. Celková početnost zimujících havranů v České republice byla odhadnuta na dva až čtyři miliony jedinců! A ty hejna, Maruško, co k nám přilítávají v říjnu, táhnou ze severovýchodu, z Ruska.“

„Ale dyť v Městci bejvaj přece ty vrány celej rok.“

„No pozor, to sou havrani, co tady zahnízdí a na zimu odlétaj na jih, až někam do Španělska. A na jejich místo přiletí jiný, ze severu, kde sou tuhý zimy.“

Paní Kalichová žehlí a trochu podrážděně se dívá na manžela. Někdy se takhle dívá skrze něho nazpátek, hodně dozadu v čase. Co mají oba za sebou. Dřív s ním byly větší nervy. Samé služby, hlášení, akce. Někteří se na něj dívali zle, na celou rodinu. Esenbák, taky četník se mu ve městečku říkalo. Hodně lidí chtělo, aby ho po sametové revoluci vyhodili. Že sloužil starému režimu. Jenže většina z těch křiklounů... ech, co na tom. Paní Kalichová už se nechce přehrabovat ve vzpomínkách. Pak v jednadevadesátém ho přece jen skoro propustili. Měl namále. Prý to bylo křivé nařčení, obhajoval se doma. Někdo se ho chtěl prý zbavit, domluvili se na něj. No nic. Taky aspoň sám jednou zažil pořádnou vyšetřovačku. Do tří do rána spolu seděli před těmi čtyřmi roky tady

v kuchyni pod světlem lustru. A soukal to ze sebe. Nechtělo se mu, ze začátku. Prý, věříš jim, Maruš, nebo mně?

Paní Kalichová si povzdechne. Je to pravda, někdy zlostí vylítne, to jo. Někdy je to s ním o nervy. Podívá se na manžela. Sedí s nosem v těch knížkách o havranech. Jako malej... Ale věří mu. Uvěřila tehdy jemu. Že si to ta jejich sekretářka od policie vymyslela. Nebo písarka nebo kdo to je. Aní ji nezná. Dojížděla do Nového Městce z nějaké vsi. Pak se nechala přeložit. Nahrála to na něj. Prý sexuální obtěžování. Že jí v autě sahá na kolena. Byla vyzývavá, provokovala, vysvětloval nadstrážmistr Kalich doma. Když řadil, měla nohy schválně těsně u šalpáky. Nemohl ve služebním voze zařadit pětku, aniž by se dotkl jejího levého kolena. Pak si na něj chodila stěžovat. Naposledy písemně. Ale je to pryč...

„Poslouchej, Maruš, tady to píšou, velké kolonie se vyskytují v Českých Budějovicích, kolem Soběslavi a taky na Pardubicku. A v Chrudimi, tam zlikvidovali tisícové hejno... víš, já si to tak obracím pořád v hlavě. Něco na těch havranech je prokletýho. Lidí je nenáviděj a vyháněj z měst. Z toho sou ty nepřijemnosti, chtěl bych tomu někdy přijít na kloub...“

„Tak teď už toho mám dost,“ utrhla se na manžela paní Kalichová, „kdo to má furt poslouchat? Pořád meleš dokola jedno a to samý! Hraješ si tu na detektiva, a přitom to přece ví dávno celej Městec, kdo střílel loni ty dělobuchy!“

Pan Kalich svařil čelo a sundal si brýle, hledí na manželku, která přestala žehlit.

„Dyť už si z tebe lidi dělej srandu, rok a půl jezdiš za havranama autem po polích, sleduješ je dalekohledem... Seš už všem pro smích, prosím tě. Dva roky před důchodem. Máš to zapotřebí?“ nepřestává.

Pan Kalich zaklapl knihu a dívá se vyčítavě a ublíženě stranou, někam do zatažených závěsů na okně.

„Maruš, já nejsem zase tak blbej, víš?“ říká tichým hlasem. „Já přece taky dávno vím, že to dělal starej Varnych. Věděl sem, jak ty ptáky nenávidí, pronásledoval je po celým Novým Městci, dokud je odevšad nevypudil. Byl tím úplně posedlej. Ty dělobuchy si nejspíš nosil domů, když ještě sloužil v armádě...“

Paní Kalichová rozpacitě přejíždí prstem po plastové rukojeti žehličky a dívá se, jak se manželovi rozčilením trochu třesou ruce.

„... jenže já sem chtěl vědět, proč to dělá. Co je za tím. Dokážeš to pochopit, že mě to zajímá? To je přece hodně zvláštní věc. Podivnej případ, nebo ne? Já vím, že nejsem žádněj psycholog. Sem policajt. Takže vyplním kolonky, napíšu do spisu, že je to paragraf ten a ten trestního zákona, výtržnost, nebo je to rušení nočního klidu nebo občanskýho soužití nebo ublížení na zdraví nebo poškozování cizí věci... ale asi budu vedle jak ta jedle, ne?“

Paní Kalichová skládá kapesníky a tváří se zasmušile.

„Nakonec tam budu muset něco napsat, jasně že jo. Uzavřít spis... Proč se se mnou někdy nedíváš na detektivky v televizi...“

„Nech toho...“

„Počkej, Maruš, třeba na Městečko Twin Peaks. Agent Cooper taky odhalí vraha Laury Palmerový, samozřejmě. Ale to není všechno, jeho to zajímá ještě dál! Ano, Leland vraždil, ale proč? Vlastně ne on, ale *něco* v něm vraždilo, jenže co to je? Co to je, to *něco*...?“

Paní Kalichová mlčí, upřeně sleduje žehličku, jak z ní stoupá pára.

„Dycky sem se snažil bejt lepší policajt než jen úředník zahrabanej v paragrafech... pro všechny sem byl ale jen četník nebo esenbák, co...?“

„Ale ne,“ řekne tiše paní Kalichová, oči sklopené, „dyť to víš, že ne...“

A on mlčí. Manželka k němu zdvihne oči. Vypadá najednou unavený a starý. Nasadil si zase brýle, hlavu skloněnou nad knihou. V napařovací žehliče to zasychá.

beletrie

beletrie

Václav Ryěl, bez názvu (Ptáček), asi 80. léta
(Z připravované sbírky povídek *Vzpomínky na jednu vesnickou tancovačku*. Vyjde v dubnu v nakladatelství Host.)

beletrie

zátiší s mlékem a skripty

I lenka slívová

□

Děti pobíhající kukuřicí
Mohu spát. Z okna to cítím

Rty na vodě

Zdá se mi, že někdo
ve mně jí meruňky

Tajemství vtékající

□

U Svaté Pýchy
rozsvěcí
Kanec
vybíhá z krve

Dívčí písmo Mé maminky
mě uhladí

□

Seděla u ohýnku Myslela
na semišák o tři duby dál

Čistili rybník A bylo
příliš dusno pro školu a dům

Malá skrytá Marylin
Celým tělem zlatá třpytka

□

Řecky střídmá
umyla po sobě hrnek Řekla Rozpušť

si vlasy
To jsi ty —

prostá jako listí

□

Včera s rodem
Duše oteklé
kšandy praskají duším

Poslyš. Nebo ne.
V okně beran. Okno v okně

V cuku letu
oční jehelníček

Zátíší s mlékem a skripty

Kšiltovka mezi ploty — jediné
srozuměné
Paměti už jsi na peřině
A najednou chceš mít zesvětlené
pramínky A krást

Běloch opřený o roj
ryb

Parkovní

Batolení
Voda z kachen Muž v tašce
bílé barvy
Ofotit to Kopírované
Kým proboha

Aspoň to polechtat
Jednobarevné jeptišky

Ale jen se dívat
hraje Ono
Stínítko

□

Zvedá se horko
v plíci pírkó
chce se převychovat

Jít kde je rajský důlek duše
Tady v té kapuci kávy

□

Kurzor jak tep
Čeká hladinu textu

Projevy duše. Gařky, ponožky
Zmizík, hrábě
Dítě o samotě s Bohem

□

Vodě snad vedro. Mouchy nízko
nad včelínem
Strakatá tma a záclona já
to neumím dát

Jsem vzpurný datel
vlastního ticha
a konečně to slyší i
jediná višěň, která
na mě svítí

lenka slívová

(*1976), básnířka. Narodila se ve Frýdku-Místku,
žije v Praze. Publikovala časopisecky.

03 2004

beletrie

některý dny nestojí úplně za hovno

povídky & básně

zdena kolářek I

Cestou z knihovny

Potkal sem v knihovně Chechtu, a protože sme oba velcí milovníci knih, potřebovali sme svoje čtenářské zážitky někde ve vhodném prostředí probrat. Zašli sme proto naproti do hospody.

Po šestém pivu si k nám od vedlejšího stolu přisedl nějaký magor a představil se: „Já sem Petr a mám IQ 169.“ Byl napraný jak doga.

„Zdena,“ řekl sem já. „160.“

Chechta se s ním znal, tak řekl jenom skromně: „130.“

„Tak to di do prdele, ty hňupe,“ řekl mu Petr a obrátil se ke mně. „Ty máš fakt 160, ty vole? Tak mi řekni hlavní město Mali.“

„Bamako.“

„Ty vole! A Somálska?“

„Mogadišo.“

„Seš dobrej, ty blbče. Súdán?“
„Chartúm.“
„A co Ekvádor?“
„To je trapný, ty vole. Proč mi dávaš takový lehký otázky. To ví každý idiot, že Quito. A co Eritrea? Jaký je tam hlavní město?“
Petr na mě chvíli čuměl a pak se zeptal: „Kde to kurva je?“
„V Africe. U Rudého moře. Ale nic si z toho nedělej, ty vole, já studoval zeměpis, takže na tohle mě nedostaneš.“
„No dobře, ty blbče, tak mi řekni, kdo napsal *Zločin a trest*.“
„Dostojevskij!“ vyhrkl ze sebe aktivně Chechta.
„Ty drž hubu, ty hňupe!“ okřikl ho Petr. „To bylo moc lehký.“ Po chvilce přemýšlení, proložené pořádným lokem piva, se mě zeptal: „Kdo napsal *Cizince*?“
„Camus.“
„A *Stepního vlka*?“
„Hesse, vole. Ty asi nevíš, že sme sem přišli rovnou z knihovny. Nejsme žádný béčka.“
„A co *Živago*?“ vložil se do toho znovu Chechta. „Víte, kdo napsal *Doktor Živago*?“
„Pasternak, ty blbče,“ usadil ho Petr. „To ví každý magor.“ Obrátil se zas ke mně: „A když to tak všechno znáš, který spisovatel je podle tebe dobrý? Koho máš nejradši?“
„Bukowského. To je podle mě jednička.“
Petr na mě vyvalil oči. „Ty vole!“ zařval. „Fakt? Fakt se ti líbí Bukowski? No to je super! Mně taky!“
„Jo? A co si od něho četl?“
„Všechno! Všechno, co u nás vyšlo.“
„Ale *Doktor Živago* je taky dobrá knížka,“ přerušil naše výlevy Chechta.
„Di do prdele s *Živagem*!“ odbyl ho Petr. „Takový kokotiny teď už nikoho nezajímají, ty hňupe.“
„Zas taková kokotina to není,“ zastal sem se Chechty. „Kokotinu z toho udělal až ten film s Omarem Sharifem.“
Chechta zřejmě na revanš řekl: „Zdenovi už taky vydali knížku.“
„Cože? Kecáš!“
„Nekecám. Já ji mám doma.“
Petr se otočil ke mně: „Fakt je to pravda, ty vole?“
„Jo. Je.“
„Kurva, ty se máš. To je můj sen.
Napsat knížku.“
„Tak napiš, ty vole.“
„A o čem?“
„O čem chceš.“
„O čem je ta tvoje?“
„O chlastání, o babách...“
„To by moh napsat každý.“
„Jasně. Tak to zkus.“
Petr chvíli čučel do ubrusu, pak zvedl hlavu a zařval směrem k výčepu: „HEJ! OBSLUHA! Kde to vážne?“
Číšník přiklusal s dalšíma pivama. „Kde se flákáš, ty vole?“ zeptal se ho Petr. „Máme žizeň. Dones ještě nějaké štamprle. Já si dám ferneta, a co vy dva?“
„Já borovičku,“ hlásil rychle Chechta.
„Já asi nic,“ řek sem. „Mně dneska stačí piviska. Ráno musím brzo vstávat.“
„Neblbni, ty vole. Já to všechno platím,“ machroval Petr. „Mám peněz jak šupek.“
„Ser na to.“
Petr pokrčil rameny a objednal ferneta a borovičku. Když je pingl přinesl, objednal hned další a pak se mě zeptal: „Ty máš fakt IQ 160?“
„Nevím, ty vole. Ale jestli ty máš 169, tak proč ne...“
„Já mám ale fakt 130,“ řekl Chechta.
„A jak to víš, ty hňupe?“
„Udělal sem si *Test národa*.“
„To myslíš tu pičovinu na Nově?“
„Jo.“
„Tak to si strč do prdele.“

„To je fakt,“ přidal sem se. „Ty čumíš na takové kraviny?“

„Já sem jenom chtěl vědět svoje IQ.“

„A na co ti to bude, ty vole?“ zeptal se Petr. „Když si takový magor.“

„Zato ty si kurva inteligent.“

Číšník donesl další tři piva a dvě velké.

Petr ještě chvíli rýpal do Chechty

a pak si vzal na paškál mě. „Co to máš za bundu, ty vole?“

„Co je s ní?“ zeptal sem se zaskočený takovou hovadinou.

„Kolik stála?“

„Co je ti po tom, ty vole.“

„Tak patnáct stovek, víc ne, žejo.“

„Těsně vedle.“

„A to si nemůžeš koupit lepší, ty blbče?“

„Ne, ty blbče. Mně se líbí.“

„Dobře ti tak...“ chtěl ještě pokračovat, ale v tu chvíli zmerčil na druhé straně hospody pingla, jak sedí u stolu a cpe se jak najatý. „HÉÉÉJ!“ zařval na něho. „ZAPLATÍM!“

Číšník do sebe narval rychle pár soust a vyrazil s plnou hubou směrem k nám.

„Co žereš, ty hňupe, když máš obsluhovat!“ přivítal ho Petr.

„Celý den sem nic nejed...“ začal se omlouvat ten kokot.

„A koho to zajímá? To máme čekat, až se nažereš, když chcem platit? Co když mi za pět minut jede autobus?“

„Dobrý, dobrý, tak já vám to hned spočítám,“ zamektral totálně zblblý pingl,

vytáhl z kapsy kalkulačku a sedl si k našemu stolu.

To bylo zase něco pro Petra. „Co si tu sedáš, ty vole? To máme čumět na ten tvůj trapný ksicht? Vypadni! To si můžeš spočítat u výčepu!“

Číšník sebral všechny účty, co se válely na stole, i ty, co si s sebou Petr přinesl, a poslušně odklusal k výčepu.

„Ten ti příště naplive do piva,“ řekl sem Petrovi.

„S tím počítám,“ usklíbl se. „Připiš tam ještě tři piva!“ zakřičel na číšníka. Ten pokýval hlavou a dál mastil svoje výpočty. Než se mu to podařilo všechno spočítat, tak sme zase měli prázdný krígly, takže ty tři piva, který přinesl spolu s účtem, se docela hodily.

„Sedm set padesát devět korun,“ řekl skoro nesměle.

Petr vytáhl peněženku, z ní tisícovku, kterou podal číšníkovi. „To je dobrý,“ řekl. „Když mi k tomu přidáš tu svoji kravatu.“ A ukázal na zelenou hrůzu, která visela pinglovi u krku. Ten vyvalil oči, šáhl na kravatu a zablekotal: „Ne, ne... tu nedám.“ To už sme s Chechtou řvali smíchy.

„No dobrý,“ řekl smířlivě Petr. „Tak to zaokrouhli na osm set třicet, ale musíš mi slíbit, že zhubneš.“

„Jo, jasně, slibuju.“

„Já si to přijdu zkontrolovat, ty hňupe,“ uzavřel to Petr. Je to fakt dobrý magor, ale aspoň je s ním prdel, napadlo mě.

Pomaloučku dopil svoje poslední dnešní pivo. Potom sem si skočil naposled na hajzl, sebral u stolu ze země tašku s knížkami, řekl ahoj těm dvěma volům a vypadl z hospody.

Nějaký jiný machr na mém místě by teď do textu vrazil třeba *Noc byla mladá* nebo *Studený listopadový vítr strhával ze stromů poslední zbytky listů* nebo jinou podobnou kokotinu. Já ale nejsem kokot, proto napíšu jenom tohle a už se na to protentokrát vyseru:

Venku byla tma jak v prdeli. A taky pěkná kosa a šílený víchř. Prostě konec listopadu, nejnhusnější období v roce. Šel sem co nejrychleji domů a docela sem se těšil, až si v obýváku pustím topení a zalezu do postele. Pořád je na co se těšit.

4. 7. 2003 odpoledne

Přijel sem z práce ve tři. Byl pátek, tak sem si řekl, že to trochu roztočím, a zamířil sem z autobusáku do města.

První mojí zastávkou bylo knihkupectví na náměstí. Jako vždycky tam měli plno nových knížek, ale u žádné z nich nebyl poměr *cena : nezbytná potřeba* adekvátní.

Zablýsklo se až v regálu se slevama. A pořádně. V hromadě sraček sem objevil perlu. Ed Sanders: *Rodina*, cena 10 Kč. Vyvalil sem oči a rychle po knížce chmátl. Z obálky na mě zíral ponurý ksicht Charlese Mansona. Úlovek jak prase — vázaný formát, 356 stran, původní cena 190 Kč.

„To je fakt jen za deset korun?“ zeptal sem se pro jistotu ženské u pokladny.

„Ano. Vezmete si ji?“

Kývl sem natěšeně hlavou a podal jí příslušnou minci. Vytáhl sem z kapsy igelitku

a knížku do ní hodil. První dnešní úlovek.

Po obou stranách knihkupectví sou na náměstí symbolicky dva stejný obchody. Maso-
-uzeniny. V tom levnějším sem si koupil půl štangle paprikového salámu a čtyři rohlíky
a přihodil to do igelitky.

Třetí moje tradiční štace je videopůjčovna. Prošel sem regál u dveří a hned bylo všechno jasné. Měli *Černý jestřáb sestřelen*,
takže sem dál nemusel hledat. Ridley Scott — záruka dobrý podívaný a většinou i kvality.

Cestou domů na sídliště začalo pršet. Naštěstí sem byl zrovna blízko hospody, tak sem tam bez rozmýšlení zahučel. Sedl sem
si venku na krytou zahrádku a objednal pivo.

Číšnice byla mladá příjemná kočka, tak nezůstalo u jednoho. Popíjel sem, poslouchal mlácení dešťových kapek do plátěné
střechy

a pozoroval servírku, jak kmitá mezi stolama.

Po třetím pivu přestalo pršet. Pátý mi přinesla stará tlustá baba. Dopil sem, zaplatil a šel domů.

Cítil sem se celkem dobře. V tašce sem měl prakticky všechno, co potřebuju k životu: dobrou knížku, dobrý film a dobrý žrád-
lo. A v sobě pět piv a matnou vzpomínku na tu kočku, co mi přinesla první čtyři.

Některý dny nestojí úplně za hovno.

beletrie

pokus o plagiát

*venku přestalo pršet
tak jsem se po kombinaci
pivo — víno — pivo
odebral do města
zkontrolovat
jestli je všechno na svém místě
— bylo: smrad z aut
mraky krásných koček
poloprázdný hospody.*

*v knihkupectví na náměstí
jsem se prodavačky zeptal
jestli nemají něco od Bukowského.
mrkla do počítače a řekla:
„jenom Ženy.“
„skvělý,“ řekl jsem já.
„to je právě to, co mi chybí.“*

líný letní odpoledne ve čtyřce

*piju pátý pivo
u otevřeného okna
sklenice je orosená
i v tom horku —
zatím
pěna špinavá
jako v řece
pod splavem
stará tlustá číšnice
oklepává cigaretu
přímo na lino
mouchy chlastají taky
ve zbytcích na stole*

aspoň nejsem tak sám

*dívám se z okna
na prázdnou ulici
a přemýšlím, kam zmizeli
všichni ti pivní kámoši
asi už zhebli, upili se
nebo čumí na sportovní neděli
v televizi
nebo chystají rakovinu
na koupalištích*

*piju šestý pivo
u otevřeného okna
ještě jsou místa
kde se zastavil čas
ale ne tobě*

pohledy

starost o jazyk — klacek do ruky!

Slovník floskulí Vladimíra Justa, německá „paslova“ a česká cesta

david daniel I

**Ještě stále se objevují jazykové koutky èi obdoby „Jazykových zákampí“, èas od èasu vyjde kniha, která pr-
nýøuje aktuální nešvary, obèas se nikdo dovolává klasikù Eisnera, Èapka, Vanèury. Zpravidla jde o náøek nad
neutišeným stavem užívání souèasnè èeštiny. A soubižní s tím vším, nebo spíš bez ohledu na to, bezstarostní (a
beztrestní) existuje jazykový provoz médií, veøejná komunikace.**

Moderátoři zpráv se příliš nestarají, jakým jazykem pro dva miliony lidí ètou zprávy o krvi na silnicích nebo o zvířátkách, v sou-
kromých rádiích majitele nezajímá, jak do éteru promlouvají jeho „dýdžežové“, jen když sype reklama. V redakci novin vedle
korektora sedí šmok, který má zafixovaných několik málo jazykových jevù a podle toho ve fofru před uzávèrkou peèuje o jazyk

—
v jedněch novinách potom nesmí být za žádných okolností použit trpný rod, zatímco u konkurence je zapovězeno slovo „proběh-
nout“. Ani v parlamentu nebo v úřadu vlády není žádný pořádný dozor, který by ruèil za to, co a jak vyjde z úst politikù, a o tom,
že

se v kurzech „tvorby image“ zástupcùm lidu vtlouká do hlavy hlavnè jazyková kultura, se rovnèž dá úspèšně pochybovat.

Možná právè ta bezmoc zpùsobuje, že pokud se dnes někdo u nás veøejně rozhodne peèovat o èeštinu, bere do ruky klacek ne-
bo aspoň shnilé rajèe, aby je pozdvihl proti přesile prznitelù. Starost o jazyk je tak často brána jako druh boje. Koneckoncù, jsme
národ, který si nejrùznèjších bojù (o rukopisy, o Wolkera nebo o Èeskou televizi) užil dost a asi na bojování hned tak nemùže
zapomenout. Bez představy boje by ani péèe o jazyk nemèla tu pravou fazónu. Rovnèž míra rozèilení nad tématem je brána za
zásluhu; čím víc se mentor vzteká, tím by zøejmè měl být nápravný úèinek větší.

Odhalte komplet

Nejnovejším příkladem rozhnèvaného muže je Vladimír Just se svým *Slovníkem floskulí*. Tato „malá encyklopedie polistopadové-
ho newspeaku“, jak zní podtitul, obsahuje autorùv sbèr toho, co jej ve veøejné komunikaci od Listopadu popudilo. Na to, že koke-
tuje

s názvem „encyklopedie“, je v ní ale příliš emocionálních výlevù

a někdy i docela osobních výpadů, jež by bylo možno snést v knize nazvané třeba *Justův jazykový glosář* nebo *Z deníčku publicistova*, určitě ale ne ve „slovníku“. (Srov. Petr Fidelius: „Válka proti floskulím“, *Lidové noviny* 17. 1. 2004.) Zvlášť pikantní je, že v knize, která se jmenuje slovník, ale slovníkem není, autor čtenáře nabádá k ostražitosti před lidmi, kteří naoko efektivními slovy zastírají své skutečné, samozřejmě nekalé, úmysly.

Nejde o to, zda *Justovy Floskule* splňují anebo nesplňují nároky kladené na slovník. Je to jeden z textů, jež kriticky reflektují současné užívání jazyka, a ani nemusí záležet na tom, že autor nemá dostatečnou schopnost uhlídat, aby se sám nenabízel za terč případnému hledači „floskulí“. Lze se ale zeptat, k čemu může takový „slovník“ sloužit. Stane se pomůckou učitele češtiny nebo jazykového redaktora? To spíš má šanci uspět jako zdroj rychlých informací pro některého floskulobijce, šmoka v novinách nebo pro satirický pořad, který si bude střílet z osob veřejně činných. Poslání *Slovníku floskulí* je ostatně na konci knihy vyjádřeno celkem srozumitelně: „[...] zaznamenáte-li, že autor maně cituje hesla z tohoto slovníku, [...] použije-li ve své řeči jedno až pět hesel [...] dejte si na mluvčího příště pozor. Použije-li pět až deset hesel z tohoto slovníku, vězte, že mluvčí má na mysli něco jiného, než vám právě říká. Použije-li více než deset hesel z tohoto slovníku [...] obrazovku vypněte, časopis odložte, knihu zaklapněte. [...] Od toho autora se až do konce nic nedovíte!“

Nejde tedy ani tak o kultivaci mluvy a myšlení, jako spíš o pomůcku k rozdělení uživatelů jazyka na „nás“ a „je“. Kniha nenápadně navozuje pocit, že už tím, jak ji čteme, ocitáme se na té správné straně, že odhalujeme jakýsi komplot „jich“ (ignorantů, hulvátů, politiků) proti „nám“ (humanistům, demokratům, milovníkům češtiny a pravdy). Přece si stačí s Justem odškrtnout slova, obraty, fráze, a víme nejen o nepatřičném užívání jazyka, ale máme v ruce klíč k určování charakterů mluvčích, zbraň proti těm, kdo se proti nám spikli.

Mohou ale konfrontační výkřiky, vehementní rozčilování nebo alternativní nárek v (jazykových) koutcích vůbec něco podstatného změnit? Má smysl mávání klackem, který vlivným médiím nesahá ani k přízemním oknům? Nejspíš neexistuje výzkum, jak kritická (někdy bývá i odborná) reflexe ovlivňuje úroveň jazyka veřejné komunikace. A tak se ani nedozvíme, zda se ze *Slovníku floskulí* či jiných promluv o patřičnosti v jazyce někdo vlivný poučí. Z nemenších se sumy prohřešků, jimž jsme vystaveni navzdory všem nápravným snahám, se dá odhadnout, že nás žádný velký obrat k lepšímu ani po *Slovníku floskulí* nečeká.

Pranýř pro „paslova“

Kritický zrak upřený na veřejnou komunikaci ale nemusí vést jen k bezmocnému vzteku nebo depresi. Stačí se podívat do Německa. Nevíme mnoho o tom, jak Němci nakládají se svými jazykovými koutky, obranami a popularizujícími publikacemi, zato k nám už nějaký rok pronikají zprávy o volbě německého „Paslova roku“ (Unwort des Jahres). Je to aktivita, na jakou se česká intelektuální elita, navzdory s oblibou vyhlašovanému zájmu o jazyk, od Listopadu nezmohla. S Paslovem roku začala před třinácti lety Společnost německého jazyka, dnes je zaštiťuje univerzita ve Frankfurtu.

Oč v Paslovu jde? Unwort des Jahres je jazykově kritická akce, která má prestiž a poutá i velký zájem německé veřejnosti. Veřejnou komunikaci nepřichází hodnotit akademici z nějakého lingvistického Olympu, i když nakonec rozhodnou. Impulsy vycházejí od „řadových“ uživatelů jazyka. Veřejnost je pravidelně vyzývána, aby označila jazykové zmetky, které se jí obzvlášť nelíbily nebo ji znepokojily. Hledají se slova a formulace z jazyka veřejně a všeobecně užívaného, které podle regulí Paslova „hrubě neodpovídají významu či dokonce svou nehumánností zraňují lidskou důstojnost a jsou ranami pod pás pro některé okruhy obyvatel a společenské vrstvy“. Sběr materiálu trvá rok a návrhy paslov bývají ze všech oblastí veřejné komunikace. V každém případě musí být uveden pramen — tedy kdo, kde a při jaké příležitosti slovo (obrat) použil. Spolu se slovním zmetkem je tak automaticky kárán i jeho autor či instituce, kteří za paslovo odpovídají. Konečnou volbu Paslova roku a její zdůvodnění nakonec provede šestičlenná porota složená z jazykovědců a zástupců médií.

Nejde tedy o nějakou hlídku gramatické či stylové čistoty, ale spíš o veřejnou diskusi. Akce má mimojazykový přesah, a to je pro řeč a snad i péči o ni možná to nejlepší — místo zavedeného pranýřování chyb, nepřesností a nesprávností ukazuje na skutečné, konkrétní zneužití jazyka konkrétním subjektem. A tak mohou být spokojeni i ti, kdo potřebují k jazykové reflexi i reflexi mravní.

Například na začátku devadesátých let se stala německými paslovy „Ausländerfrei“ (1991) a „ethnische Säuberung“ (1992). Výraz *Ausländerfrei* — ve smyslu očištěný od cizinců, bez cizinců — u německé veřejnosti „uspěl“ po brutálních přepadech cizineckých ubytoven v Hoyerswerdě v roce 1991. Výrazu se vyčítalo cynické připojení slova *-frei* — „osvobození“ — v souvislosti s lidmi. *Ethnische Säuberung* — před rokem 1992 neznámým spojením „etnické čistky“ popudila německá média, která je užívala bez jakékoli kritické distance, téměř jako by se jednalo o hygienická opatření. Ekonomika pronikla mezi paslova prostřednictvím předsedy představenstva Deutsche Bank Hilmar Koppera, který označil v roce 1994 ztráty způsobené půlmiliardovým (DM) bankrotem firmy Schneider jako „peanuts“, tedy jako zanedbatelnou částku. Toto spojení v souvislosti s následným krachem desítek malých firem bylo uznáno „za mimořádně cynické“ a peanuts se staly paslovem roku. Z dalších paslov: *Kollateralschaden* (1999) — kolaterální škody, pojem z oficiálního zpravodajství NATO o válce v Kosovu — „oslaboval výraz pro válečné zločiny“; *sozialverträgliches Frühableben*

(1998) — „sociálně stravitelné, včasné odžití“ ze slovníku prezidenta německé lékařské komory, mluví samo za sebe; Gotteskrieger (2002) — „boží bojovníci“, jak sami sebe označují příslušníci Al Kajdy; spojení opět bez odstupu převzala média.

Dobře nám tak?

Vedle německých příkladů vypadají naše starosti se „sarajevským atentátem“, „smysluplnými“ nebo „falešnými“ činy a „slůvky“ nebo s „tolerančním patentem“, který je „o něčem jiném“, trochu nedůležitě, podružně. Jako paslova roku by českou historii (doufejme) nepsala. A přitom by se v materiálu shromážděném ve *Slovníku floskulí*, v časopiseckých glosářích anebo jinde určitě našla taková, jež se nás opravdu dotýkají a která „hrubě neodpovídají významu či dokonce svou nehumánností zraňují lidskou důstojnost a jsou ranami pod pás pro některé okruhy obyvatel a společenské vrstvy“. A snad by se i našla média, která by vyhlášení českého paslova (ovšem vedle všech SMS soutěží a e-mailových anket) podpořila.

Zatím se nic takového nestalo, i když pokusy o české „paslovo roku“ byly. Autor tohoto textu může vydat svědectví o třech z nich. Angažovat dostatečně fundovanou porotu problém nebyl — Karlova i Masarykova univerzita disponují lingvistickými autoritami, jež jsou schopny (a byly ochotny) se na „českém paslovu“ podílet. Potíže nastaly až při jednání s médii, bez nichž se (bohužel) taková akce neobejde. Společenský časopis Reflex Paslovo sice po celkem slušné domluvě vyhlásil, v dotyčném článku ale jaksi chybělo, kam že to má uvědomělá veřejnost své návrhy posílat, a tak snaha vyzněla do ztracena. Veřejnoprávní rozhlas návrh pochopil jen jako příležitost pro případné zpestření vysílání Dobrého jitra, něco mezi ranním vtípem a telefonátem známé osobnosti. A renomovaný internetový časopis Neviditelný pes nepochopil nic, předběžný návrh na domluvu o spoluporaďání českého paslova pouze na pár dní „vyvěsil“ na webu, a pak všechno zhaslo.

Možná to tak mělo být, třeba se čeština pro takový počín ani nehodí. Anebo snad lidé z médií jasnozřivě rozpoznali, že by jim nějaká paslova dostatečně nezvedla sledovanost, čtenost ani poslechovost. A možná to odpovídá i celkovému pojetí naší péče o jazyk. Třebas nám víc vyhovuje se jenom patričně rozčilovat, správně pohoršit, udělat čáru mezi „my“ a „oni“, na dálku pohrozit klackem, někomu aspoň nakreslit sprostý obrázek na vrata...

pohledy

(Informace o volbi nimeckého Paslova roku
čerpáme z www.unwortdesjahres.org)

románový zápisník

...lidský život v pasti, kterou se stal svět

poznámky k románu III

jiří trávníček I

„A co příběh?“

Je to relativní, ale ústřední příběh obalený tím ostatním mi přijde jako pravý nosný prvek textu. Bez příběhu vlastně nevíte, k čemu to směřujete. Vydržím čist deset minut a pak si jdu radši uvařit kávu a myslím si svoje. Chybí mi v tom *jedním směrem namířená energie, která člověka nutí účastnit se* [kurzíva jt].“ Emil Hakl v jednom rozhovoru. Je to nejlepší vymezení příběhu, jakého se mi kdy dostalo. Jasně a lapidárně. Příběh je 1) *energie*, tj. soustředěná síla, navíc energie jdoucí 2) *jedním směrem*, tzn. že příběh by se neměl příliš rozptylovat v odbočkách a měl by zakládat nějaké očekávání v budoucnosti; a k tomu energie, která 3) *člověka nutí účastnit se*, tzn. že příběh není ani věcí autora, ani věcí samé své struktury, ale je *také* věcí čtenáře, a to tím, že ho ponouká ke spolupráci. Čím? Tím, že zjišťuje, že struktura zvědavosti (jak to dopadne?) je především časová, odkládaná do příštích okamžiků.

„V románu je skutečnost [...] objektivní i subjektivní zároveň, leží vně i uvnitř subjektu, a proto je tato skutečnost mnohem celistvější než ta vědecká“ (Ernesto Sabato). Román je sice jenom fikce, ale zároveň je úplnější než na ověřitelných faktech bazírující věda. To, že románová skutečnost leží současně uvnitř i vně, je nikoli pouze vlastností, ale i vlastní podmínkou existence románu. Chtěli-li bychom to nazvat jinak, pak jako nečistotu, žánrovou nevyhraněnost, směškovitou různost, vnitřní nestálost. Žánr bez substance.

„Každé upřednostňování *jak* před *co* je známkou úpadku“ (Ernesto Sabato). Ano, i mě nudí romány, které jsou založeny pouze na nějakém neutřelém postupu (Robbe-Grillet, ale i — s prominutím — Sabato jako romanopisec). Vyprávění příběhu totiž není jen

otázkou volby perspektivy („jak“); jde přece také o látku, totiž o to, že je „co“ vyprávět. Čtu rád takové romány, z nichž je poznat, že autor nechal svou látku projít nějakým vnitřním konkursem, a že se jí tedy vypravěčsky zmocňuje až jako toho, co z daného konkursu vyšlo jako vítězné. Možná že platí, že čím méně invenční způsob podání, tím musí být silnější látka (dobrodružný román), a čím invenčnější způsob podání, tím méně silná necht' je látka (*Paní Bovaryová*, *Nesmrtelnost*). Ale rozhodně nelze postavit román na úplné rezignaci na látku, na čiré formální virtuozitě.

„Próza je denní, poezie je noční: živí se zrůdami a symboly, je jazykem tmy a propastí. Neexistuje tedy velký román, který by vposledku nebyl poezií“ (Ernesto Sabato). Nesouhlasím. Román (míněn je tu především román západní tradice) je velmistr povrchu, zatímco poezie (lyrika) se spouští do hloubek, a proto nakonec směřuje vždy k pramenům řeči. Jde o dva zcela jinak založené světy. Spousta romanopisců řeší svou vypravěčskou bezradnost lyrizováním, ale to ještě neznamená, že by se v těchto situacích román dopátrával nějakých svých skrytých podstat.

Poezie je v hloubi *platónská*: je to esence; román je *aristotelovský*: jeho sférou je svět a jeho rozmanitosti, mezi nimiž se teprve musí hledat spojnice.

Stále víc se mi jeví, že moderní román (zhruba dvacáté století) by se měl vykládat nikoli jenom v rámci literatury, ale také intermedialně. Noviny, film, televize, ba už i internet — to vše se na jeho podobě podílí v míře zcela určující. Román se se svou realistickou výbavou ukázal pro dvacáté století jako příliš „pomalý“

a „těžkopádný“. Proto Döblin v *Berlín*u — *Alexandrově náměstí* či Čapek ve *Válce s Mloky* nebo Dos Passos v *U. S. A.* museli rozbít jeho tradiční podobu, aby ho tak mohli zasnoubit s moderní dobou a novými prostředky komunikace. (Poezie se to naučila — díky Marinettimu, Apollinairovi a Cendrarsovi — celkem rychle.) Aby román byl tuto dobu schopen vůbec vnímat, musel se zříct příběhu, psychologizování, dlouhých (přípravných) popisů, filozofujících úvah a proměnit se v něco jako elastickou revui: blik, střih, jiný pohled, rychle další, nezdržovat, jedem... To jsou léta dvacátá a třicátá. Později — zhruba v postmoderně — se zdá, že román naopak začal být ochráncem pomalosti.

V Kunderově *Nesmrtelnosti* pak vystupuje přímo jako programový oponent masmédií. Jako by si román uvědomil, že jeho síla není v tom, že bude dokazovat filmu a televizi, jak i on umí být „rychlý“, ale naopak že si objeví něco, co film a televize dělat neumějí, tedy právě to, co jim — a právě pro jejich rychlost — uniká. A tím jsou návraty, rytmus variací jednoho tématu a prolínání různých postupů (vyprávění, reflexe, popisu).

„Román není konfesí autora, ale zkoumáním toho, co je lidský

život v pasti, kterou se stal svět“ (Milan Kundera). Přesné! Život válcovaný světem. Člověk, který si hledá vhodné sociální prostředky (vzorce) k tomu, aby nějak vyšel se světem, a dost často se mu to nedaří (Jan Marhoul, Foma Gordějev, Hordubal, Josef K.).

Je-li metafyzikou lyrika *řeč*, pak metafyzikou románu musí být *svět*. Lyrika: hledání esence všech esencí, román: žádná esence neexistuje.

K předchozímu ještě citát z Lukácsovy *Teorie románu* (1916): „V románu se smysl a život od sebe oddělují, a tím se odděluje i podstatné od časového; lze skoro říci: celý vnitřní děj románu není ničím jiným než zápasem s mocí času.“

Románový kód — tot' mnoho kódů. A tam, kde román nasazuje na metafyziku, tzn. že z mnohého chce udělat „Velké Jedno“, vesměs troskotá. Jeho půvab a vlastní hybnost spočívají právě v oné nepřevoditelnosti vyprávění příběhu na úvahu, úvahy na popis, dialogu na úvahu atd. Ten, kdo by si chtěl z románu udělat jen převodní soukolí idejí, bude podle všeho zahrán do těžko-myslné traktátové nudy.

Célinovu *Cestu do hlubin noci* si čtu jako důkaz toho, že opravdu silný sociální román má vždy ještě jedno patro: existenciální. Tolik bídy, chudoby, bláta, lidské podlosti, bezmoci, bezvýchodnosti a zmaru. A přitom je vidět, že Céline má pro všechno toto zoufalství pochopení, že se mu snaží být co nejbližší, především tím, že ho neukazuje jako kategorii, ať už třídní či morální, ale jako jev, který má své konkrétní nositele.

Grigorij Melechov ze Šolochovova *Tichého Donu* je mi nejryzejším existenciálním hrdinou; postavy Sartrovy a Camusovy (až na ty z románového torza *První člověk*) vedle něj působí jako papíroví mudrlanti. Grigorij nemůže už jít ani k rudým, ani k bílým; žena Natalja se mu zasebevraždí, Axiňju, osudovou milenku, mu zastřelí, když s ní chce utéct pryč; umírá mu dcerka; do rodné vesnice se nemůže vrátit, neboť by byl vydán spravedlnosti rudých, proti nimž kdysi bojoval. Všechny cesty zarubané, mosty spálené, lidé, kdysi mu blízcí, vzájemně rozeštvála občanská válka. Grigorijovi zůstává jen synek Mišatka. To, že Grigorijovi zůstal jeho synek, se tradičně vykládá jako poslední záblesk naděje v totální bezvýchodnosti světa, v němž se Šolochovův hrdina na konci románu nachází. Dobře, ale kam s ním jít, když není kam, a jak se o něj postarat, když není z čeho? Pěkná naděje.

románový zápisník

Václav Ryěl, bez názvu, pol. 80. let

rozhovor

„česká televize má vypracovaný krizový scénář...“

rozhovor s Alenou Müllerovou

Mluví se o tom již od podzimu: Česká televize nemá peníze, budou se rušit pořady. Je potřeba zvýšit poplatky... Avšak teprve při pohledu do ponikud vypelichaného programu ĚT v novém roce mohli diváci zjistit, co takové šetření

v případě média veřejné služby vůbec znamená. Jaká je tedy dnes situace uvnitř ĚT? Podle jakých kritérií byly rušeny jednotlivé pořady? A jak bude v budoucnu vypadat ĚT? Mimo jiné i to jsou otázky pro ředitelku programu na Kavčích horách Alenu Müllerovou.

Ten, kdo se zabývá kulturou, nemohl si nevšimnout, jak dramaticky po Novém roce ubylo právě kulturních a kulturní společenských pořadů. Jaká byla kritéria, podle nichž se pořady rušily? Šlo jen o finanční náklady?

To musím trochu poopravit: nebyla zrušena spousta kulturních pořadů, bylo zrušeno několik pořadů napříč programem. Navíc divák to v této chvíli ani nepozná. Snažili jsme se zachovat ty, které plní veřejnou službu a žádná jiná televize je vyrábět nebude: Televizní klub neslyšících a jiné pořady pro menšiny, snažili jsme se zachovat i tvorbu pro děti. U kulturních pořadů šlo zase o to, aby zůstal alespoň jeden pro každou oblast. To znamená třeba Třístáticetřetí — pro literaturu, Divadlo žije, nakonec díky vkladu producenta Petra Vachlera pokračujeme i v Kinoboxu, který se měl rušit také. Přestaly se vyrábět pořady, za které můžeme najít dobrou náhradu v archivu nebo čerpáme z věcí předvyrobených. To se týká například seriálů. Pokud se nebudou půl roku natáčet, nebude to tak výrazně patrné jako u kontinuálních, aktuálních pořadů.

Proč ale televize vůbec přistoupila k takovému šetření?

Samozřejmě kvůli vyrovnanému rozpočtu. Když se podíváte podrobně na rozpočet, zjistíte, že šetřit se dá pouze v určitých oblastech. Velkou část nelze vůbec ovlivnit, jako třeba poplatky za vysílání, které jsou velmi vysoké. A pak jsou oblasti, kde lze snižovat náklady výhledově, ale nikoli ze dne na den, což se týká například počtu zaměstnanců. Lidí ubývá, ale postupně, jejich práci si musí rozdělit ostatní a vyplácí se odstupné, což představuje další náklady. A konečně jsou oblasti, kde šetřit lze, ale je to diváky nejcitlivěji vnímáno — to jest program. Už dnes je výroba pořadů v České televizi velmi levná, snad dokonce neefektivnější v Evropě.

Podle čeho jste vybírali pořady, které se budou rušit?

Předtím jsme mluvili o rušení kvůli financím. K rušení pořadů však dochází při každé změně vysílacího schématu. Pokud mají vzniknout nové pořady, musí se některé starší zrušit. Pak se vybírají takové, které se nezdají dost kvalitní nebo zajímavé nebo se postupem doby vyčerpaly.

Kdo to určuje a podle čeho?

Určují to dramaturgové programu v čele s ředitelkou programu, profesionálové v daném oboru. Další kritérium je spokojenost diváků, která se rovněž vyhodnocuje. Sledovanost samozřejmě taky hraje roli, ale to je složitější. Někdy jsou pořady málo sledo-

vané proto, že mají malou cílovou skupinu, třeba pořady určené menšinám. Pak je to logické a je to v pořádku. Ale když je pořad připravován tak, aby zajímal hodně lidí,

a má atraktivní vysílací čas, pak je problematické, klesne-li sledovanost pod určitou mez. Neřeší se to ovšem okamžitým rušením. Satirickému pořadu Stalo se klesla sledovanost. Vytýkali jsme mu, že ustrnul, mechanicky opakuje stejné postupy. Tvůrčí tým se nad tím zamyslel a úplně ho přepracovali, inovovali, zkrátili, a teď se ukázalo, že je dvakrát tak sledovaný než dříve. Takže hlediska jsou obecně kvalita, sledovanost a také to, zda takový pořad veřejnost potřebuje. Jestli není něco jiného, co by potřebovala víc.

Například?

Například Sítu bylo mezi těmi, které bychom se za normálních okolností snažili nahradit novým kritickým pořadem. Nezdálo se nám dost zajímavé a především jsme považovali za nedomyšlenou představu, že kritik hodnotí dílo za přítomnosti tvůrce. Česká televize ale potřebuje takovéto pořady, kritickou diskusi, proto se Sítu zrušilo s myšlenkou, že budeme hledat nějaké nové formáty. Uvažovali jsme, že bychom se raději vraceli k nějakému pořadu typu Sněží, který by byl trochu obecnější.

Výsledkem ovšem je, že není žádný diskusní pořad...

Bohužel. Protože pak do toho přišly ty „balíčky“ a najednou nebyly peníze.

Náklady na studiové diskuse jsou pøece úplnì minimální, takže se na nich asi moc ušetřit nedalo...

Samozřejmě první, co se zrušilo, byly nejdražší pořady. Například seriály, tam se ušetřily desítky milionů, pak byla pozastavena výroba filmů, dokumentů atd. Ale ani to nestačilo, pořad nám chybělo několik milionů. Muselo se tedy proškrtávat i v oblasti levnějších pořadů. A kromě seriálů jsou už všechny pořady relativně levné. V další fázi se tedy přihlíželo ke kvalitě pořadu. Vždycky se to muselo zkombinovat: peníze — kvalita — důležitost nebo užitečnost. Některá programová okna jsme zrušili a zaplnili je například kvalitními zahraničními dokumenty, což je rovněž levnější. Výroba těch nejlevnějších pořadů stojí třeba kolem padesáti tisíc a nákup zahraničního dokumentu o dost méně. Například zrušený pořad Sama doma se vysílal dvakrát týdně, takže i malá částka naroste za rok do statisíců.

Není ale nebezpečné pro samotnou existenci televize, jestliže se zbaví pořadů, kterými má ze zákona naplňovat svou roli média veřejné služby? Nepovede to třeba k úvahám, že pokud tuto roli neplní nebo plní jen částečně, pak můžeme jeden z kanálů bezbolestně zprivatizovat?

Televize je fakticky tlačena ke snižování výroby, a tedy i oslabování role veřejné služby. Nicméně to jsou otázky spíše pro budoucnost, protože zatím tuto roli plní velmi dobře. Málokdo se na Českou televizi dívá tak pečlivě, aby mohl program zhodnotit v celku. Také si kolikrát nevážíme toho, co je dobré. Jinak bychom uměli ocenit například to, jak Česká televize už od počátku devadesátých let přispívá ke vzájemnému porozumění menšin a většinové společnosti. Češi žijící v cizině většinou považují ČT za velmi kvalitní. Lidé z kultury mají většinou tendenci považovat za veřejnou službu jenom diskusní pořady a dokumenty, ale veřejnou službou jsou i seriály.

I zábava je veřejná služba. Jsou lidé, kteří mají radši zábavu České televize než zábavu televizí komerčních. A jsou herci, kteří nevystupují v komerčních televizích, nebo jen výjimečně, například Marek Eben. Já bych nechtěla rozlišovat, zda nějaký druh pořadu České televize plní veřejnou službu víc nebo míň. To se týká televize jako celku, atmosféry, způsobu, jakým jsou témata podávána, atd. V tuto chvíli Česká televize plní veřejnou službu dostatečně. Pocity, že to tak není, pramení z dění kolem televize a poplatků, nikoli z toho, co diváci vidí na obrazovce. Ale samozřejmě, pokud se nadále bude snižovat rozpočet, nebudou zvýšeny poplatky, pak se to na programu určitě projeví. Úvahy o zrušení či privatizaci televize ale považuji za zcela absurdní. Veřejná televize je potřebná, o tom jsem přesvědčena. Byli bychom naprostou evropskou raritou, kdybychom neměli televizi veřejné služby. V Americe veřejná televize nejdříve neexistovala, a dnes má veřejnoprávní PBS 170 televizních stanic.

Ještě jedna věc k těm rušeným pořadům. Hodně se mluví o tom, kolik bude stát televizi přenos z olympiády. Neuvažovalo se o tom, že by místo rušení pořadů mohla převzít přenos nějaká komerční televize?

To nemohla. Lidé, kteří neznají souvislosti kolem televize, se snaží nabízet alternativní řešení a mají pocit, že vědí víc než ti, co v televizi pracují. Jako bych vám začala radit, jaké máte vydávat knížky... A říkala bych: Proč nevydáváte tohleto, to by přece byl jasný úspěch... Ale abych se vrátila. Jednak je to dané v zákoně...

...promiňte, ale v zákoně je ošaceno, že ČT má vysílat přenos z olympiády?

Je tam řečeno, že máme zajišťovat výrobu sportovních pořadů. Ale hlavní věc je, že Česká televize je zapojena mezi veřejnoprávní vysílatele v Evropě, má výbornou sportovní redakci, která umí tyto věci dělat, což by Nova a Prima neuměly. Vzpomeňte si, jak dopadl přenos z hokejového mistrovství světa, které Nova vysílala. Pletlo se jim, kdo má puk... Ale já se tomu nedivím, protože toto je velmi profesionální práce a v ČT existuje mnohaleté zázemí. A také máme možnost vysílání dvou programů. Nova nebo

Prima přece nemohou několik dní vysílat pouze pro sportovní fanoušky. Takže zrovna olympiádu by nikdo jiný vysílat nemohl.

Podívejme se teď na nové vysílací schéma. Jaký ohlas má mezi diváky, jak reagují na nové pořady?

Má dost dobrý ohlas. Sledovanost a podíl na publiku má pozitivní trend.

Není to ale dáno i tím, že komerční televize se v posledních letech poněkud vyčerpávají? Není ta sledovanost do jisté míry zadarmo?

Sledovanost není nikdy zadarmo. V roce 1999 jsme například neuměli využít zmatků kolem Novy. Konkrétním příkladem úspěchu je nový systém vysílání zpravodajství. Pevné zpravodajské časy, prodloužené zprávy ve dvanáct hodin... Tam se výrazně zvedla sledovanost. Lidé jsou spokojenější. Líbí se i nové pořady, například Guinnessův svět rekordů, což je zábavný pořad, ale velmi kultivovaný a také hodně sledovaný. Teď se poprvé vysílal pořad LeGaTo — konečně začala Česká televize vysílat pořad pro sexuální menšinu — lesbické ženy, gayové, transsexuálové. Myslím, že je připravován kultivovaně a také měl velmi dobrou sledovanost. Pořad Nedej se byl rozšířen a vzniklo ekologické pásmo Na větvi. Máme nový magazín pro mládež Pomeranč, což je velmi těžký žánr, atd.

Mimochodem právě o Pomeranči se v poslední době hodně mluvilo, když se v něm objevila reportáž o brněnských fotbalových hooligans. Nikteré anarchistické a antifašistické organizace si stěžovaly, že jde o propagaci násilí a fašismu...

Ono je to těžké. Mládež mezi dvanácti a dvaceti lety, jimž je tento pořad určen, se na televizi moc nedívá a pro tvůrce je obtížné se jim přiblížit a nějak je oslovit. Proto se snaží pronikat do prostředí, které člověk běžně nezná. Ale je třeba balancovat mezi tím, aby to bylo sděleno zodpovědně, s určitým náznakem, je-li to dobře nebo špatně, ale na druhé straně neodradit mladé mentorováním. Obecně je vždycky riskantní pronikat do takových prostředí, vždycky můžete být nařknuti z toho, že ho propagujete. Ale znamená to, že se o nich nemá točit? V Pomeranči to bylo dobře zpracováno u reportáže o mladých zlodějích aut, kde se objevila psycholožka, která mluvila o příčinách takového chování.

Mezi nové pořady patří Etiketa, polohraný formát o slušném chování. Má velký ohlas. Dále Bydlení je hra — magazín o bydlení, na ten by se mohlo dívat i víc lidí, ale uvidíme, jak bude pokračovat. Zkusíme možná zvážit vysílací čas.

Kromě pořadu pro mládež, který dostal „kontroverznější“ podobu, se ale zdá, že v televizi je spíše tendence „uhlazovat“ a vyhýbat se pořadům, v nichž by mohly zaznít vyhrcoené názory. To už není jen otázka diskusních pořadů, ale týká se to i zrušených talk show Ěaj pro třetího, Z očí do očí nebo Ve dveřích je AG, který v posledním roce dostával taková investigativní podobu.

Ve dveřích je AG je jiný případ. Již několik let se střídaly často v jednom vysílacím okně podobné pořady. AG, Posezení s Burianem, Z očí do očí, Ještě jsem tady, později přibyl Čaj pro třetího. Tyto pořady mám osobně ráda, ale právě v této kategorii jsme měli podobných formátů hodně — Na plovárně, Krásný ztráty... Proto jsme z nich vybírali. Nakonec jsme zachovali ty, které jsou divácky oblíbenější.

Na plovárně, Krásný ztráty — to je přesně ten typ pořadů, které „potiší a pohladí na duši“. Nic proti nim, jistě také plní veřejnou roli, přesto se mi nezdá náhodné, že tyto pořady zůstávají, a ty, jak se říká „kontroverzní“, mizí.

Jestli tím myslíte nějaké tlaky zvenčí, tak, pokud se pamatuji, stalo se to naposledy

v případě Katovny a také u Sněží, u satirického pořadu České hlasování. U kulturních pořadů žádné tlaky nejsou; spíš se týkají investigativních publicistických pořadů jako Klekání nebo Fakta.

Jak takové tlaky zvenčí vypadají?

To je těžké popsat. Většinou nejsou oficiální. Politik si třeba postěžoval radnímu, ten se zmínil odpovědnému redaktorovi... Někdy se objeví poznámka v médiích. Nebo poslanci kritizují pořad třeba na zasedání mediální komise. Nedá se říct, že by ovlivňování bylo přímé. Záleží také na redaktorovi a dramaturgovi ČT, zda na podobné pocity nelibosti reaguje.

Obecně ale jistě nastává posun k větší uhlazenosti a nekonfliktnosti pořadů. Ono se asi není čemu divit, když je televize závislá na vůli politiků, kteří rozhodují o jejím rozpočtu a potřeby „klid k práci“...

Z hlediska posledních let je posun skutečně viditelný. Když si vzpomenu na pořady, které se vysílaly v roce 1995, a když se podívám na ty dnešní, je to zřetelné. Uvědomila jsem si to nedávno na nějakém klubovém pořadu — říkala jsem si: tak tento pořad by v České televizi asi nevznikl, protože by se řeklo, že je nevyvážený. Všechno nemůže být vyvážené, má-li zaznít jasný názor. Jestliže se pátrá po nepravostech, musí se dát prostor všem stranám, nemůže se ale současně dát zapravdu Kajínkovi i soudcům. Redaktor se musí snažit získat co nejvíc informací, ale nelze nemít vůbec žádný názor. Tady ale podle mne už léta běží kampaň proti televizi veřejné služby. A z toho vzniká také autocenzura redaktorů. Když se politici atd. opakovaně proti televizi ohrazují, člověk začne být z průšvihů nervózní. Což může vést

k tomu, že se některým tématům vyhýbá, aby zase neměl popotahování, zda to bylo dostatečně vyvážené...

Jsou to tedy především politické tlaky?

Nejen. Také z komerční sféry. A co je zvlášť nešťastné, je útok na profesionalitu. Lidé bývají někdy do funkcí dosazováni podle

politického klíče a pak si zase podle téhož klíče vybírají své podřízené. Tím se ale dramaticky oslabuje profesionalita. A je to znát. Je-li někdo profesionál, stojí si za svým názorem a samozřejmě se snadněji dostane do konfliktu. Takže i to je důvod, proč televize obrušuje hrany. Profesionalita kontra politická průchodnost.

Politici teď jednájí o tom, jak dál financovat televizi. Mluví se o zvýšení poplatků, ale omezení reklamy. Jak by to vypadlo s Ěeskou televizí, pokud by se její rozpočet nezvýšil?

Ěeská televize má vypracovaný krizový scénář. Pracovali bychom v nouzovém režimu, a to by se projevovalo v instituci samé, zaostáváním v technickém vybavení, nenávratným odchodem některých profesionálů apod. Z programového hlediska by utrpěla hlavně původní česká tvorba, dramatická a dokumentární, a další kulturní pořady. Vznikla by určitá mezera v reflexi společnosti. Tvůrci by se asi soustředili na jiné obory, někteří by pracovali častěji v cizině. Můžeme si udělat poměrně dobrou představu podle Slovenska, kde v posledních letech vzniklo například velmi málo dokumentárních i hraných filmů.

Ěeská televize by pokračovala ve vysílání zpravodajství, publicistiky, zahraničních dokumentů, některých pořadů pro děti a pro menšiny.

Ještě úplní na závír: V tomto čísle Hosta otiskujeme také rozhovor s Janem Lukešem, který pořákuje pořad Toistatöicettoi. Jak je vnímán zevnitř televize? Jste s ním spokojeni?

Tristatřicetřetí má sledovanost odpovídající času a cílové skupině. Tedy kolem jednoho dvou procent. Pořad nabízí subjektivní pohled autorů na literaturu a současně se snaží suplovat oblasti, které chybějí, tj. informovat o dění v literatuře. Je to revue podporující literaturu a čtení. Ale chybí nám kritický pořad o literatuře. Je to opak situace, kterou jsme řešili u ekologických pořadů — Nedej se je hodně kritický, vyhraněný pořad a stále se říkalo: Proč neukážete taky něco pozitivního? Tam zase chyběl ten druhý pohled.

Při vzniku nového pořadu je nutné spojit potřebu diváků a doby s programovým zadáním a najít tvůrčí tým, který potřebu i zadání umí proměnit v kvalitní pořad. Proto je těžké najít pro nový nápad všestranně použitelný mustr a vysvětlit, proč zrovna teď točí Franta, a ne Tonda. Přála bych si, aby talentovaní lidé mohli tvořit programy pro vnímavé diváky a nemuseli tak tvrdě obhajovat existenci televize veřejné služby.

Ptal se Miroslav Balaščík

rozhovor

*Pořady, které byly pro rok 2004 zrušeny
nebo u nich byla výrazně omezena výroba*

□□ĚT 1

Osudové okamžiky — *zrušeno*

O poklad Anežky Ěeské — *zrušeno*

Zprávičky — *zrušeno*

Letecký den — *zrušeno*

Sama doma — *zrušeno*

U nás v Evropě — *zrušeno*

(tematika bude v Událostech, komentáóích)

Evropské události — *zrušeno*

(tematika bude v Událostech, komentáóích)

Dechovka — *budou reprízovány*

archivní pořady

Folk a country (Folkomotivy, Aport) —

budou reprízovány archivní pořady

Zpoví — *3x vysílání —*

(předvýroba z roku 2003)

Šumná místa — *odvysílají se pøedvyrobené díly, ve druhé polovině roku reprízy*

Obrazovka — *nahrazeno novým pořadem*

Adresát ĚT

Pøeděasná úmrtí — *nahrazeno novým*

pořadem Soukromé životy

□□ĚT 2

Síto — *zrušeno*
Média — *zrušeno*
Ěrná bílá — *zrušeno*
Hudební a divadelní toulky — *zrušeno*
Evropa E. Brikciuse — *zrušeno*
Prology — *zrušeno*
Bahna — *zrušeno*
Paskvil — *zatím zrušeno,*
nepodařilo se najít sponzora
Ještě jsem tady — *budou reprízovány*
archivní pořady
Posezení s Janem Burianem — *budou*
reprízovány archivní pořady
Z oěi do oěi — *budou reprízovány*
archivní pořady
Ěaj pro tětího — *budou reprízovány*
archivní pořady
Filmopolis — *budou reprízovány*
archivní pořady
Jazz klub — *budou nakupovány zahraniční*
pořady a vysílány pořady archivní

Koøeny — *zrušena výroba v TS Praha, zůstane pouze výroba v TS Brno (Folkloristika)*
Kulturní dokument — *bude nahrazeno nákupem zahraničních pořadů a předvyrobenými pořady*
Aktuální dokument, Ta naše povaha česká — *vysílány budou předvyrobené pořady —*
premiéry vystačí pro větší část roku

Původní milý být zrušeny také pořady Kinobox, Popularis, Diagnóza. Zde se však daří chybějící finance doplnit ze sponzoringu.

Byla zastavena příprava všech seriálů, jejichž výroba měla být zahájena v roce 2004 (např. Ětnické humoresky, Lída Baarová atd.).

Výroba původních dramatických děl je snížena oproti roku 2003 na čtvrtinu.

K radikálnímu snížení na polovinu muselo dojít u výroby původní zábavné tvorby.

Ke snížení došlo i u výroby pohádek pro děti.

Téměř zastaven byl podíl Ěeské televize na výrobě distribučních filmů.

Došlo k výraznému snížení počtu divadelních představení, koncertů; budou nahrazeny reprízami z archivu ĚT.

Na čtvrtinu byla snížena výroba velkých společenských dokumentů.

Výroba komponovaných pořadů

(Večer na téma...) je snížena na třetinu, bude doplněno archivem.

Zastavena je výroba dokumentárních sérií

(typ Poutní místa, Památné stromy,

Nehasit, hořím! atd.).

nové formáty 2004

□□ĚT 1

Bydlení je hra

Místoi animovaného filmu

Guinnessův svět rekordů

Kam zmizel ten starý song

Po stopách

Otázky Václava Moravce

Etiketa

□□ĚT 2

Inspirace pro utkání s budoucností

(hodinové TV vzdělávání)

Politikon a LeGaTo — *diskusní misivníky*

Na vitvi — *ekologické pásmo*

Pomeraně — *magazín pro mládež*

„dìkuji vám, pánové!“

aneb Bez záruky popáté
rudolf matys I

Pokryvaè je pojem, jehož druhý, „neøemeslnický“ význam si už dnes asi vybaví jen pamětník ošklivých normalizaèních èasù. Nezaruaená historka, kterou chci vyprávět dnes, se týká jedné „pokryvaèky“ právi z počátkù této èry. Ale na rozdíl od „pokryvaèù“, kteøí svým jménem vidomì kryli hodnotná díla (a pøeklady) zakázaných autorù, v ní pùjde

o „pokryvaèku“ úplnì mimodiènou a v pravém slova smyslu nevidomou — a o dílka, o jejichž hodnotì bylo možno mít ty nejoprávnìnjší pochybnosti....

Psal se tedy počátek sedmdesátých let. Jak obecně známo, začínaly zrovna neblahé prověrky a s nimi spojené vyhazovy, většina kvalitních časopisù už byla zakázána, rušily se smlouvy na stovky knížek, jiné mezitím konèily ve stoupě či byly vyřazovány z knihoven... „Seifertovský“ spisovatelský svaz byl v likvidaci

a normalizaèní aparátníci spolu s vnitřáky právě začali ukoptěně lepit dohromady nový svaz-pasvaz, především z těch nejspolehlivějších. Dlouho ovšem marně hledali významného spisovatele se slušným renomé, který by byl ochoten postavit se takovému paskvilu do èela. Ještě než na tu funkci povýtce vyděraèským způsobem „uvrtali“ na sklonek jeho dní Josefa Kainara, snažili se vehementně například i o Františka Hrubína; ten to ovšem nechtěl za žádnou cenu, a tak málem zoufale, ale úspěšně unikal námluvnickým Kecalùm na cestách mezi Chlumem, Lešany a Prahou. V té fázi tedy jen málokdo chtěl mít s těmi oèividnými nestoudnostmi otevřeně něco společného, dokonce vím, že si to nějakou chvíli rozmýšlel i takový borec jako Donát Šajner!

Námluvèím tedy zbývala převážně jen třetí spisovatelská liga. A ovšem i pokusy vyhledávat a získávat autory nové a mladé, kteří by byli ochotni a nestyděli se napsat něco žádoucího třeba pro Rudé právo. Což tehdy zvlášť markantně znamenalo napsat to podle gusta nejen mravně pochybného, ale i ukázkově hloupého a literárně nicotného.

V těchto podmraèených týdnech (snad na počátku roku 1971) se v jedné pražské vinárně sešlo pár přátel: byl u toho, jak jsem slyšel, jeden psycholog, jeden výtvarník a dva literáti.

„To jsou strašliví srágoøy, co se teď tisknou. Ani to neumějí dobře napsat. A ani pořádná sranda to není. To kdybys to napsal ty (*Honzo, Franto, Vašku, Pavle, dosad'te si, milí ètenáøi, klidně jakékoli jméno*), to by byla jiná!“ povídá psycholog.

„To jo. Klidně. Koukej.“

Na stolku se objevily papírky. A oba literáti se rozepsali. Vedle skvrny po víně se rozevlál rudý prapor, rozběhly se průvody s mávátky, moudře se usmál soudruh Husák, zahudralo se na imperiálisty. A bůhví co ještě. Něco napsali sòlem, něco rukou společnou. A než hodina uběhla, bylo toho na půl knížky.

„Už mě s tím, kluci, znechucujete,“ povídá malíř, „to je sranda, jako když se šoupá rakvièkou. A je to blbý. To by snad ani ty hovada v ruďasu nemohli otisknout, dyť to přece jsou na první pohled parodie, budou to brát jenom jako provokaci a hoděj to do koše. A to bys moh vůbec něco takového podepsat?“

„To víš, že ne. Ale co kdybychom to napsali na někoho. Třeba na toho, no, jak píše ty angažovaný politický rýmovánky — ten by to moh napsat, Jan Hostáň,“ navrhl psycholog.

Literát se cítil dotčen:

„No dovol, Hostáň?! Tohle je samozřejmě lepší i než Tauffer!“

„A vůbec, je to celý blbost. Hned by se na to přišlo. To by chtělo někoho úplně neznámého,“ mudroval druhý literát.

„Toho budou tím víc prověřovat,“ skepticky odušil malíř.

„A co když ne! Já třeba znám, kousek od nás bydlí, takovou babku, je jí tak osmdesát, hrabe se v popelnicích, vozí v dětském kočárku papír a jiné krámy do sběru, je teda určitě děsně chudá. Má doma pět koček, sotva umí číst a psát a — asi se moc nemyje. Už bude hodně dementní. Ale určitě potřebuje každou korunu. Když to napíšeme na ni, aspoň ty špinavý honoráře budou jednou k něčemu. Bude to vlastně takový sociální akt, co říkáte?“

Literátův nápad přesvědčil ostatní, a tak se kluci od veselého stolu dohodli, že to zkusí. I přepsali ty papírky polité vínem a suspektním lyrismem na psacím stroji a poslali je pod babčíným jménem do těch nejsekerničtějších normalizačních plátků, myslím, že jeden se jmenoval Tribuna, no, nechce se už do té nevábné hromádky šťourat, ani klacíkem...

Tu někdejší partu od vína zakrátko asi dost překvapilo, když zjistili, že autorku zřejmě vůbec „neprověřovali“ a že se ty dost strašidelné rýmovánky skutečně začaly v novinách objevovat. Nejspíš přecenili rozlišovací schopnosti jejich redaktorů a naopak podcenili „angažované“ schopnosti vlastní...

Na tom by ovšem nebylo ještě nic moc veselého. Jenomže: stalo se prý, že normalizační oficiálové sezvali několik těch nových, tzv. angažovaných autorů na dobříšský zámek. Říkalo se tomu tenkrát po vojensku „soustředění“, a jistě případně, protože o ideologickou „maršrutu“ tu šlo především. Do příslušného seznamu se nějak dostala i naše básnice — mimoděčná „pokrývačka“ z Karlína. Moc sice tomu zvacímú dopisu asi nerozuměla, ale řekla si, že celá věc se nejspíš týká těch peněz, co jí čas od času nosila listonoška. Za co jsou, samozřejmě ani v nejmenším netušila a blíže to prozkoumat asi prostě nedokázala. Dá rozum, že ty noviny nikdy nečetla, tyhle, ani žádné jiné...

I sedla prý ona stařenka, říkejme jí třeba Alžběta Kočárková, na autobus a na tu Dobříš se jednoho pozdního odpoledne vypravila. Byla ověšena růženci a všelijakými amulety a už u vchodu do zámku na každého z vítací skupinky mávala útržky od složenek a až po pás se ukláněla.

„Já vám, milí pánové, moc děkuju za ty penízky. Pán Bůh vám to požehej, i svatá Panenka Svatohorská, že pamatujete na chudou ženskou.“

A vyděšení svazoví funkcionáři nestačili couvat před přívalem Alžbětiných zřejmě nepřilíš voňavých objetí a líbání rukou.

„My vám ale žádné peníze neposíláme!“

„Já vím, vy jste skromní. A to vás šlechtí. Ale podívejte se... Vždyť to je od vás! A komu čest, tomu čest!“

A složenky s politicky velice renomovanými odesílateli putovaly z ruky do ruky.

„No, to jsem přece já, Alžběta Kočárková, podívejte se,“

a vytáhla z jakéhosi plátěného pytlíku občanský průkaz, „a já se za vás každý večer modlím, pánové, věřte mi to, ať vám to Pán Bůh oplátí.“

„To je určitě nějaká provokace, soudruzi. Ideodiverze! Říkali jsme vám přece, ať důsledněji prověřujete!“ pravil rázně přítomný aparátník z příslušného hlídacního oddělení ÚV KSČ a obrátil se podobným tónem na stařenu:

„Soudružko, tady jde asi o nějaký omyl. Nacházíte se na zámku československých spisovatelů!“

„Ale kdepak, to ne, já nejsem žádná soudružka. Mne se bát nemusíte, já vás neudám. To bych já nikdy neudělala, já jsem slušná ženská. Však se zeptejte našeho pana faráře...“

Zkoprnělost dobříšských soudruhů se pod tlakem takových výroků ovšem jen stupňovala, zatímco čas nezadržitelně spěšil do večerní tmy. Nedokázali ji rovnou vyhodit (vždyť co když tu jde o náhlou pomatenost nějaké opravdové angažované soudružky autorky, ty složenky byly přece autentické!), a ona nijak nehodlala zadržet nekončící proud svých vděků. Mezitím odjel i poslední autobusový spoj do Prahy, a tak se nedalo dělat nic jiného než milou Alžbětu raději uklidit někam do ústraní, dát jí večeři a dokonce ji nechat přespat na zámeckém loži. Tím ovšem jen utvrdili stařenčino konečné přesvědčení o nadzemském původu těchto bytostí, které si jen z nepochopitelných důvodů říkaly soudruzi a soudružky... Všechno bylo tedy připraveno k tomu, aby se její ranní rozžehnutí s dobříšskými pohádkovými krásami a jejich „majiteli“ mohlo odehrávat už v naprosto bigotně adoračním duchu...

Nemusím snad připomínat, že nikdo z původců té drobné taškařice tenkrát neměl (a ani nechtěl mít) na Dobříš přístup — a tak se teprve po nějaké době a víceméně náhodou (od jedné subalterní, krátce poté propuštěné pracovnice, slyšel jsem, že snad z Litfondu) dověděli o její skutečně nečekané pointě. Ostatně mezitím už sami nechali „nové jméno“ české poezie zemřít a pokoušeli si ukracovat čas jinak. Ale po oné zprávě

o Alžbětině dobříšské děkovné misi (jak litovali, že při ní nemohli být aspoň muškami v zámeckých sálech!) začali prý mít tak trochu o stařenku a o její další osudy strach: to ovšem jenom do chvíle, než ji jeden z nich zase uviděl, jak tlačí po chodníku kočárek se starým papírem: její pohled byl prý až nadpřirozeny šťastný...

Představuji si celkem s chutí, jak soudruzi z ÚV spolu s estébáky vyvíjejí všemožné expertizy, které by je mohly přivést na stopu zločinných provokatérů.

Kdyby na ně bývali přišli, jistě bychom ovšem všichni o celé záležitosti věděli nesrovnatelně víc. Jenomže to už by nemusela být jenom legrace...

bez záruky

sloupek pro...

milana coufala

□

Dnes, 7. února, jsem viděl hejno stehlíků.
Byl to zážitek. Když na ni pomyslím, mám radost.
Je noc, na okenní plech bubnují kapky a hvízdá meluzína.
Bože, jak jsou ty zvuky podmanivý!
Na talířku zbytky věřejšího dne, slupky měsíce,
šupinky uplynulých roků...
Pocit bezvýznamné malosti mi dává křídla.
Je jasným signálem nic nezačínat.
Všichni nemůžeme být válečnými zpravodaji,
nikdo musí zůstat a trpět doma, fabriky potřebují lidi.
Bůh, samozřejmě že existuje, pro mě nemá žádnou cenu.

milan coufal

(*1955), básník a výtvarník. Publikoval časopisecky. V roce 1998 vydal Host jeho sbírku Texty. Žije v České Lípě.

fotografie

modrý boy

Fotografie Václava Ryčla

jiří pátek I

Looský literární debut Václava Ryčla (1966–1994) v nakladatelství Petrov je považován za jeden z nejúspěšnějších nakladatelských počinů roku. Pozoruhodně vyzrálou autorovu prózu, sklizející s desetiletým odstupem uznání kritiky

i veřejnosti, následují trochu nespolehlivě i Ryčlovy fotografie. Obě polohy tvorby mají něco společného — čas jim neubral nic z jejich působivosti.

Životopis Václava Ryčla připomíná komorní psychologické drama. V expozici se sbírá materiál, jenž ve druhé části spustí lavinu událostí, kterou už není lidská síla s to zadržet: dětská nemoc vyčerpávající drobný organismus až na pokraj a trvalé následky, jež si vyberou svou daň až za mnoho let, duševně labilní otec, dětství a dospívání ve společenství dvou žen, pak nástup psychické choroby, nedokončené vzdělání, potíže ve styku s okolím a nakonec masivní ataky duševní nemoci, invalidní důchod, psychiatrická léčebna a dobrovolný odchod ze života. Krátký řetězec událostí, období vyplněné apatií střídající se s horečnatou činností, po kterém nám zůstalo několik rukopisů, pár článků v časopisech, malby, kresby a fotografie. Nikdo už přesně nezjistí, co přimělo Václava Ryčla vzít fotoaparát a vydat se do terénu, z nejasných svědectví však vyplývá, že se tak stalo ještě před prvními vážnějšími příznaky nastupující nemoci, v době studia na polygrafickém učilišti. Fotografická pozůstalost to dokládá záběry z bramborové brigády plnými studentského veselí i několika zadumanými portréty spolužáků, které již prozrazují vyšší autorovy ambice. Vše z počátku osmdesátých let minulého století.

Ryčl byl jiný než okolí a s nastupující chorobou se propast mezi ním a normálním světem ještě prohloubila. Jeho precitlivělá psychika se dostala do totálního konfliktu s nároky praktického života. Postavení outsidera, který přestal rozumět světu a jehož rostoucí pocit izolace zavedl na pražskou periferii mezi ty, kteří také těžko chápali, co se od nich žádá. Nepřizpůsobivost byla vstupenkou do míst, kam se běžný smrtelník nedostal. Ryčl se začal pohybovat v romské komunitě, získal si její důvěru a přístup k nejintimnějším okamžikům jejího života; a fotil. Některé indicie napovídají, že tu fotografoval dva roky, a to ještě v teenagersském věku, v polovině osmdesátých let. Série snímků, která se z tohoto období zachovala, vzbuzuje mimořádnou pozornost i dnes, kdy má naše fotografická scéna za sebou invazi projektů ze života Romů, jež nastoupila s obratem režimu po roce 1989. Pocit společenského dluhu vůči minoritě, který byl hnacím motorem práce mnoha porevolučních fotografů, však nemá s Ryčlovým fotografováním mnoho společného. Rozdílný je přístup, v němž chybí především snaha někoho informovat. Ryčl nebyl dokumentarista, a i když styl jeho práce i forma výstupů může navenek vyvolávat ten dojem, je evidentní, že skutečnost mu byla pouhým podnětem. Autor staví události před kamerou do role projekčního plátna, na něž promítá vlastní pocity. Snímky jsou obrazy smutné duše, skrze něž sem tam probleskne veselí romských dětí nebo rodinná sounáležitost, aby se vše zase hned ponořilo do melancholie a osamění.

Téma Romů se v domácí fotografii objevilo mnoho let před Ryčlem. Otevřel je velkolepě Josef Koudelka, a to na počátku šedesátých let (v polovině sedmdesátých let vyšla kniha *Gypsies*). A byli tu pochopitelně další, dnes méně známí autoři, které tato problematika oslovila. Je proto zbytečné spekulovat, zda

mladý Václav Ryčl znal jejich fotografie či nikoli, zda se v jeho práci objevila schémata předchůdců a tak podobně. Autenticita Ryčlových snímků se odvíjí od jeho osobnosti a překračuje ostatní produkci z této oblasti hned prvním krokem. Uchopení tématu totiž chybí onen typ výzkumnického zaujetí, které nejdříve decentně rozdělí situaci na my a oni a pak si všímá specifík. Ryčl kontaktoval romskou komunitu ve věku, kdy mohl být mnohým z fotografovaných dětí starším bratrem a dospělým synem. Byl muž a mládě zároveň, nerušil, přišel a vrátil se. Fotil svobodně, nepracoval na projektu. Je proto příjemné vstoupit do světa fotografií, kterým nestepuje za zády společenská objednávka.

Ryčl byl především senzitivním pozorovatelem života. Námětem mnoha jeho brilantních fotografií je konfrontace iluze a společenské reality. Snímky slavnostních okamžiků bývalého režimu, jež jsou další výraznou součástí pozůstalosti, odhalují nemilosrdně prázdnotu a oblundnost masových akcí. Někdy až banální záběry postavily výpověď na střetu obsahových kontrastů různých motivů, pod nimiž vystupuje kontext široce otevřený další významové interpretaci. Několik fotografií z tohoto ranku je spolehlivě datovatelných do roku 1983, tedy do doby, kdy se u nás s podobnou poetikou začali naplno prosazovat o generaci starší, dnes renomovaní autoři, jako Viktor Kolář, Pavel Štecha nebo Dana Kyndrová. Ryčlovi bylo v té době sedmnáct let, avšak intenzita vidění a formální vytríbenost jeho prací by spolehlivě obstála i mezi tehdejší špičkou.

□

Všední den obyčejného člověka, hemžení masy nabitě stovkami malých osudů provokovalo Ryčla ke ztvárnění stejně jako monstrózní slavnosti. Záběry z ulice, kde se tísní lidé ve frontách, shluk před autobusovou zastávkou nebo nákupy v obchodních domech jsou smutnou zprávou o stádní podobě člověka ztraceného v anonymním prostředí moderní civilizace. Dnes, s odstupem dvou desítek let, graduje významová složka obrazu díky přítomnosti reálií socialismu do tragikomické polohy, odhalující provinciálnost a absurdnost tehdejších poměrů. Fotografie však přesahují rozměr jednotlivé události a jejich kritičnost se zásluhou perspektivy autora pohledu, jež stojí nad konkrétní historickou periodou nebo individuálním příběhem, stává obecnou kritikou lidství. Ryčl byl psychologem davu a nekompromisnost náhledu některých jeho snímků z této oblasti souzní s citlivostí daného směru fotografie, který ve světovém kontextu iniciovali například Robert Frank nebo Diana Arbusová.

Fotografie byla pro Václava Ryčla pouze jedním ze způsobů, jak se vyslovit ke světu a k vlastní existenci. V jejím království se pohyboval impulzivně, zkoušel, osciloval mezi několika volnějšími tematickými oblastmi, za tímto rozvětvením však zřetelně vystupuje jednotící směřování, determinované osobností tvůrce. V pozůstalosti se objevují relativně větší celky i ojedinělé doteky, reflexe fotografických stylů minulosti i záležitosti dobově aktuální, jež se zdají být z hlediska vývoje domácí fotografie asi nejzajímavější. Co udivuje, a to zejména u fotografií progresivnějšího ražení, je jejich definitivnost. Chybí tu širší hledání, které by se dalo u tak mladého fotografa očekávat. Autor míří přímo do černého a jeho práce charakterizuje stejně kolísavá technická kvalita jako strhující opravdovost.

Nemělo by asi smysl detailněji porovnávat literární, malířskou a fotografickou tvorbu Václava Ryčla, nicméně množství styčných ploch prokazuje její celkovou integritu. Mnohé fotografie by se mohly jistě stát ilustracemi Ryčlových textů.

Jiří Pátek (*1970)

asistent kurátora sbírky fotografie MG Brno

fotografie

na špatné adrese

□

Srovnatelné napětí, jež každoročně provází už tradiční očekávání udílení Nobelovy ceny za mír Václavu Havlovi, zasáhlo v prvních březnových dnech i oblast české literatury. „Naději by se doslova dala krájet, tak blízko jsme doposud nejprestižnějšímu ocenění nebyli,“ popisuje atmosféru v tuzemské slovesné kotlině renomovaný kritik Štěpán Vlašín ze Slezské univerzity v Opavě, která je díky výborným mezinárodním kontaktům považována za regionální obdobu Švédské akademie krásných umění.

Podle informací redakce je skoro jisté, že nijaký český, popořádku moravský spisovatel Nobelovu cenu za literaturu letos získá. Nasvidějí tomu informace, které postupně prosáknou z redakce prestižního literárního čtrnáctidenníku s poněkud krkolomným názvem Obrysy-Kmen (O.K.), o kterém se v Česku ví, že vždy jako první přináší rozhovory s českým spisovatelem, jenž získal nějakou prestižní mezinárodní cenu. Před nečelým rokem časopis O.K. otiskl velký celostránkový rozhovor s básníkem Karlem Sýsem, jenž vzápětí získal jako jediný zástupce euroatlantické civilizace literární cenu Svazu kazachstánských knihkupců a nakladatelů udlívanou v hlavním městě Astani.

Kdo ale bude novodobým českým Seifertem? zeptal se na svých stránkách deník Blesk a anketou oslovil několik našich specialistů na tuto problematiku. „Myslím, že cenu máme doma, kdo to ale bude, je opravdu těžké říct, protože s nobelovkou jsme léta nepočítali, a tak vlastní nikdo přesně nedokáže určit, kde se v současnosti nachází náš vrchol, parnas, abych tak řekl,“ odpovídal z Vídně Blesku generální tajemník

mezinárodního Pen klubu Jiří Gruša. „V osudí je jistí Kundera, snad Kohout. Osobní ale dávám šanci Lustigovi, protože jeho recyklace vlastní prózy posledních let si ve světovém kontextu získala mnoho příznivců. Je tvůrčí a současně ohleduplný k životnímu prostředí, když staré předměty nehází do smetí, ale obnovuje je. Ve Švédsku s tradicí udržitelného rozvoje na tohle uslyší,“ poznamenal na margu ceny šéfredaktor Literárních novin Jakub Patočka. Komentář Blesku spekuluje s myšlenkou, že překvapením by jistí bylo, kdyby světovi uznávanou cenu získal nikdo z benjamínků současné české literatury. „Švédové si to nechťijí ve světi příliš rozházet, a tak nebudou lovit v rybníku plném starých známých kaprů, ale raději sáhnou do sádky mladých štik,“ nahlas přemýšlí Ivan Langer, místopředseda ODS, který na sklonku roku debutoval s manuálem o sexuálním apetitu muže během těhotenství. Podle Langera nejsilnější česká opoziční strana ovšem v parlamentním hlasování nepodpojí kandidáta, který nebude mít dostatečný mandát napříč politickým spektrem. Viewegh a Urban s protiklausovskými výpady nemají šanci. Konzervativcům by naopak konvenoval Petr Šabach a jeho vyprávění o poctivých, normálních, nedisidentských hrdinech normalizace, kteří neviditelným odporem srazili „totality na hlininých nohách“. Mírné faux pas způsobil Vlastimil Tlustý, který na zasedání vojenského a obranného výboru navrhl za kandidátku na Nobelovu cenu již nežijící spisovatelku Vlastu Javořickou, podle stranického kolegy Nečase si ale „Tlustý podobné faux pas prací ve straně dávno odpracoval“.

Je-li u nás hledání vhodného kandidáta na začátku, ve světi mají jednoznačně jasno: Česko si Nobelovu cenu zaslouží a jméno konkrétního spisovatele je vedlejší. Případný druhý český „nobelista“ musí splňovat základní podmínky, jako je výborná znalost mateřského jazyka a plná gramotnost, ostatní je jenom na nás.

Petr Minařík | minarik@vitnemlyny.cz

bukowski pod hladinou

deset let od úmrtí spisovatele a básníka

I bob hýsek

Bukowského texty přeložil Bob Hýsek

vždycky

opravdu
důležitý
je
to
co
je
jasný
jak facka
a
nikdo
o
tom
nemluví.

Charles Bukowski; foto: Michael Montfort

...A opravdu výmluvně bývá to, co je skryto pod hladinou. A pod hladinou Charlese Bukowského se skrývá spousta podivuhodných skutečností, o kterých se málo mluví a o kterých nechťejí slyšet ani někteří zarytí fanoušci jeho díla. Vryl se jim pod šedou kůru image Bukowského jakožto nevybíravého proutníka, neutuchajícího opilce a starého prasáka americké literatury. Zapomněli však, že všechny indicie pocházejí pouze a jen z psacího stroje pana spisovatele, zaměnili si postavu Chinaského s autorem Bukowským... A hlavně: málokdo na jeho tvorbě oceňuje rysy, které jsou na ní podle mého názoru skutečně pozoruhodné. Mnozí čtenáři se nechávají odradit jeho primitivizujícím stylem, ostrým slovníkem, nechutnými historkami a podivným smyslem pro humor, zatímco jiní velebí geniální jednoduchost jeho psaní, schopnost potírat literární konvence neotřelostí výrazů, autenticitu zápletek a nádherný smysl pro absurditu. Pravda? Jako vždy někde uprostřed —

a pod hladinou.

Ale než se projdeme jeho životem a pokusíme se odlišit některá fakta od některých mýtů, dáme si ještě jednu básničku. Kdo nemá rád slovo básnička, ať si přečte tuto báseň:

chlap s krásnýma oěima

když jsme byli malí
chodili jsme k takovému divnému baráku
kde byly všechny rolety
celou dobu

stažený
a nikdy se odtamtud neozývaly žádný
hlasy
a na dvorku bujel bambus
a my jsme si v tom
bambusu rádi hráli
na Tarzana
(i když bez
Jane).
taky tam byl
rybníček
velikéj
plnej
tíh nejvypasenějších
zlatých rybiček
na sviti
a vůbec se nás
nebály.
plavaly k hladině
a žraly nám kousky
chleba
z ruky.

rodiče do nás
hučeli:
„opovažte se k tomu baráku jenom
přiblížit.“
tak jsme tam samozřejmě
šli.
říkali jsme si
jestli pak tam nikdo
bydlí.
plynuly týdny, ale
nikoho jsme tam
ani nezahledli.

a pak jednoho dne
se z toho domu
ozvalo
„JSEŠ NORMÁLNÍ
KURVA!“

byl to mužský
hlas.

pak se sířové
dveře
rozletily a
ven
vyšel
chlap.

v pravé
ruce držel
sedmičku
whisky.
bylo mu kolem
třiceti.
v puse
míl
doutník,
potřeboval
oholit.
vlasy míl

divoce
rozcuchané,
byl
bosky,
mil títko
a kalhoty.
ale v oèích
mu svítilo.
oèi mu
planuly
jasným plamenem
a on prohodil:
„tak jak
to jde, pánové?
pohodièka, ne?“

krátce se
zasmál
a zašel zpátky do
domu.

a my jsme se
otoèili a vrátili se na
dvorek za rodièi
a poøád jsme o tom
pøemýšleli.

dospili jsme
k názoru
že naši rodièe nechtili
abysme tam chodili
protože v žádném pøípadi
nemohli dopustit,
abysme vidili
takovýho
chlapa,
tak silnýho
opravdovýho
chlapa
s
krásným
oèima.

naši rodièe
se totiž stydili
že nejsou
takoví
jako
on
a proto
nám zakazovali
tam
chodit.

ale
my jsme tam
chodili dál
za bambusem
a za ochoèenýma
rybièkama.
vrátili jsme se tam
ještì mnohokrát,
chodili jsem tam
nikolik týdnù

ale toho chlapa
jsme už nikdy
nevidili
ani neslyšeli.

rolety byly
stažený
jako vždycky
a bylo tam
ticho.

a pak jsme se tam
šli podívat
jednou
po cestě ze
školy.

dům byl
spálený,
nic po něm
nezůstalo,
jenom kouřící
pokroucené zèernalé
základy.
šli jsme se podívat na
rybníèek.
nebyla v něm
vùbec žádná
voda
a všechny tlusté
oranžové zlaté rybièky
byly na suchu
a byly mrtvé.

vrátili jsme se
na dvorek
a povídali si o
tom
a došli jsme k tomu
že ten barák
zapálili naši
rodièe,
zabili
lidi
a zabili
rybièky
a to proto
že to tam všechno
bylo strašně krásný,
i ten bambusový háj
spálili.

báli se
toho
chlapa s
krásným
oèima.

a
my jsme se potom
zaèali bát
že
se nám tyhle věci
budou

dít
pořád,
že nikdo nechce
aby byl nikdo
takhle
krásný a
silný,
že to ostatní nikdy
nedovolí
a že kvůli tomu bude
muset zemřít
ještě hodni
lidí.

téma

Autorem všech fotografií v tomto bloku je Michael Montfort; snímky jsou převzaty z publikace Charles Bukowski Shakespeare Never Did This (Black Sparrow Press, Santa Rosa 1995).

téma

Charles Bukowski; foto: Michael Montfort

Charles Bukowski se narodil 16. 8. 1920 v německém Andernachu americkému vojákovu a německé švadlence. Následující řádky nechť přeskočí odpůrci alternativních disciplín: jeho datum narození v numerologické mřížce podle Robin Steinové vypovídá o značné potřebě vyjadřovat své pocity a očekávání téhož od ostatních, o velmi rozvinuté citlivosti a intuici, o lásce k domovu a téměř romantické potřebě harmonie, o silné mentální energii a schopnosti rychlého úsudku, o analytických schopnostech, a dokonce i o jistém idealismu a hledání duchovních pravd. Problémem je váhavost, nepraktičnost, potřeba soustředění pro práci a možná někdy i nedostatek vytrvalosti k dotazení věcí do konce. Zaujala mne schopnost vize, ve smyslu vidění toho, co přijde, ale i naplňování ideálů. Lidé tohoto typu bývají ochotni své přesvědčení podrobit zkoušce a raději snášet kritiku a perzekuci, než aby se vzdali svých ideálů. Zábavné je, že zcela, ale zcela totožnou mřížku má Mahátma Gándhí. Ano, i Charles byl bojovníkem, takovým pivním bojovníkem za mír, za mír v duši. Na závěr této neodpustitelné ezoterické vložky vhodné pro časopisy typu Astro bych ještě dodal, že se Bukowski narodil ve znamení Lva v 10 hodin večer — pro výpočet astrologické tabulky je tento údaj nepostradatelný. A jestli je to někomu pořád ještě málo, tak v čínském horoskopu je opicí — požitkářskou, energickou, charismatickou osobností, jež umí dobře naslouchat a dokáže být pekelně zvědavá.

Velice záhy po jeho narození se rodiče přestěhovali do Ameriky a zakotvili v Los Angeles. V básních i rozhovorech Bukowski opakovaně uvádí, že neměl radostné dětství, zejména kvůli despotickému otci, a výše uvedená báseň je toho jemným dokladem. Na jeho pozdější tvorbu měla vliv hospodářská krize ve třicátých letech (jednak tematicky v básních, jednak jako možný impuls k touze po zbohatnutí) a především silné akné, které mu znemožnilo školní docházku, takže měl spoustu času na návštěvy knihovny a četbu klasiků amerických (Hemingway, Dos Passos, Upton Sinclair, Sherwood Anderson) i ruských (Turgeněv, Dostojevskij). Zejména mu učaroval John Fante se svým románem *Zepřej se prachu*, odehrávajícím se na místech, jež znal osobně, a napsaným geniálně prostým a emotivním stylem. Ve škole byl vzhledem ke své špatné pleti a povaze spíše outsiderem, a i to pravděpodobně podpořilo jeho literární aspirace.

Univerzitní studia nedokončil, na oblíbenosti mezi spolužáky mu nepřidalo jeho provokativní sympatizování s fašismem. Asi dva roky se toulal po Spojených státech — New Orleans, Atlanta, San Francisco — a poté se pokusil přihlásit k odvodu... Vojenské služby byl však zproštěn z psychických důvodů. Tehdy začal pít, psát a být občasně publikován (poprvé v roce 1944, v Burnetově časopise *Story*). V pozdějších příbězích se holedbá desetiletou tuláckou epizodou — není to pravda: existují fotky spořádaného synáčka ve slušivém obleku před domem rodičů, a jak se později ukázalo, neuměl ani vylézt na nákladní vagón a nikdy nestopoval.

Ve čtyřiaadvaceti letech ztratil panictví s prostitutkou, v sedmadvaceti měl první vážnou známost, alkoholičku Jane Bakerovou, jejíž smrti později velice želel, ačkoli šlo o brutální vztah plný kolosálních kocovin. V průběhu dalších deseti let následovalo manželství s vydavatelkou literárního časopisu *Harlequin* Barbarou Fryeovou, pracovní poměr na poště, závislost na dostihových sázkách, rozvod a vydání první miniaturní sbírčky básní (*Květ a pěst a zvířecký nářek*, 1960). Běžná byla opilecká extempore končící záchytkou. Chrlil ze sebe příspěvky do všech možných časopisů, prudil sousedy třískáním do psacího stroje, trpělivě si huntoval záda nekonečným tříděním zásilek na poště. Tehdy se rozhodl, že není alkoholikem, neboť dokáže přestat pít na den dva, a kromě toho píše bez ohledu na to, kolik vypije. Diagnózu workoholika nezvažoval, protože tehdy tento termín ještě neexistoval.

Následovalo vydání první opravdové básnické sbírky *Chytá mé srdce do dlaní* (1963), manželství s jistou „FrancEyE“, naro-

zení první dcery Mariny (první slovo, které se naučila, prý bylo „liquor“ — chlast), další básnické a povídkové sbírky, rozchod s manželkou, dále i zkušenosti s psychedeliky, což později popíral, patrně proto, že si je nepamatoval. Klíčová byla rozvíjející se spolupráce s nakladatelstvím Black Sparrow Press, kde mu vyšla sbírka novinových sloupků pod názvem *Zápisky starého prasáka* (česky vyšlo jako *Paměti starého chlapáka*). Na sklonku šedesátých let, po dvanácti letech práce na poště, dostal kvůli opakovaným absencím padáka a stal se profesionálním spisovatelem. Román *Poštovní úřad* (1971) zaujal originálním humorem, poetikou popisu nudné driny na pracovišti a typicky jednoduchým stylem, ačkoli jde o dílo nevyvážené a ne zcela soudržné. Komerční úspěch jej donutil vystupovat na veřejných čteních poezie, která velmi špatně zvládal. Byl stydlivý, nejistý, hodně se opíjel, dělal ostudu; podotýkám, že vlastním autentickou nahrávku jednoho jeho čtení — hlas má třaslavý a hlavně hovoří překvapivě... spisovnou dikcí. Teprve s klesající hladinou krve v alkoholu nabírá na sebejistotě a důrazu, aby nakonec pozurážel všechny přítomné.

Ničivě intenzivní byl dlouholetý milostný poměr se sochařkou Lindou Kingovou, typické byly zástupy fanynek mířících k jeho domu s balením šesti piv v každé ruce. V roce 1975 mu vyšel román *Faktótum*, v roce 1979 pak *Ženy*, při jehož přípravě mu bylo velikou inspirací mimo jiné i bláznivé a beznadějné zamilování se do zrzavé narkomanky Pamelý Millerové. Plejádu hluboce frustrujících milostných avantýr uzavřel až první normální vztah, který poznal téměř v šedesáti letech — s Lindou Lee, majitelkou restaurace se zdravou výživou, jež se stala jeho doživotní manželkou. Důležité však je, že ze všech těchto vyšinitých známostí dokázal s humorem těžit. Příkladem budiž následující povídka:

téma

Proè mi kurva nepøineseš lásku

Harry sešel po schodech do zahrady. Chodilo tam hodni pacientù. Prý tam najde i svoji ženu, Glorii. Zahlédl ji sedít samotnou u stolku. Poistoupil k ní zešikma, ze strany a kousek zezadu. Obešel stůl a sedl si naproti ní. Gloria seděla vzpomení, byla strašně bledá. Podívala se na něj, ale neviděla ho. Pak ho uviděla.

„Jseš dirigent?“ zeptala se.

„Dirigent èeho?“

„Dirigent pravdipodobnosti?“

„Ne, nejsem.“

Byla bledá a oèi mila bledí bledimodré.

„Jak se cítíš, Glorie?“

Byl to železný stůl natøený nabílo, stůl, co vydrží celá staletí. Uprostøed stála vázièka s kvitinami, povadlymi, mrtvými kvity visícími ze smutných, ochablých stonkù.

„Jseš kurevník, Harry. Šoustáš s kurvama.“

„To není pravda, Glorie.“

„Kouøí ti taky? Kouøí ti péro?“

„Glorie, chtil jsem pojit i s tvou matkou, ale ležela doma s choipkou.“

„Ta stará píèa furt s nièím leží... Jseš dirigent?“

Ostatní pacienti sedili u stolku nebo stáli opøení o stromy nebo leželi na trávníku. Nehýbali se a byli potichu.

„Jak tady vaøí, Glorie? Máš tady nijaké kamarády?“

„Hrozni. Nemám. Kurevníku.“

„Chceš nico na ètení? Co ti mám pøinést na ètení?“

Gloria neodpovídala. Pak zvedla ruku, podívala se na ni, sevøela ji do písti a tvrdí se napálila pøimo do nosu. Harry se natáhl a chytl ji za obi ruce. „Glorie, prosím ti!“

Rozplakala se. „Proè jsi mi nepøinesl èokoládu?“

„Glorie, øíkala jsi, že èokoládu nesnášíš.“

Po tváøích se jí koulela jedna slza za druhou. „To není pravda! Já mám èokoládu ráda!“

„Glorie, prosím ti, neplakej... Pøinesu ti èokoládu, všechno, co chceš... Nedaleko odtud jsem si pronajal pokoj v motelu, abych ti byl nablízku.“

Bledé oèi se rozšíøily. „Pokoj v motelu? Mrdáš tam kurvy! Èumíte spolu na porno a pøes celej strop máte zrcadlo!“

„Zùstanu tady nikolik dnù, Glorie,“ konejšil ji Harry. „Mùžu ti pøinést všechno, co chceš.“

„Já chci tvoji lásku,“ zajèela. „Proè mi kurva nepøineseš lásku?“

Ohlédl se po nich nikolik pacientù.

„Glorie, viø mi, že nikomu na tobí nezáleží víc než mní.“

„A to mi chceš pøinést èokoládu? Èokoládu si strè do prdele!“

Harry vytáhl z peniženky vizitku. Bylo tam èíslo motelu. Podal ji Glorii.

„Radši ti to dám hned, abych nezapomnil. Mùžeš volat ven? Klidni mi zavolej, kdybys náhodou nico chtěla.“

Gloria mlèela. Vzala vizitku a složila ji na malý ètverèek. Sklonila se, vyzula si jednu botu, strèila vizitku do boty a zase se obula.

Harry si všiml doktora Jensena, jak si to k nim míøí pøes trávník.

Cestou se usmíval a kroutil hlavou: „No to jsou nám vící toto...“

„Dobrý den, pane doktore,“ øekla Gloria bez známky emocií.

„Mùžu si pøisednout?“ zeptal se doktor.

„Jisti,“ odvětila Gloria.

Doktor byl mohutný muž. Byl cítit váhou a zodpovědností a autoritou. Jeho obočí vypadalo hustě a hučatě, a taky že *bylo* husté a hučaté. Čtilo mu sklouznout do vlhkých kulatých úst a ztratit se v nich, ale život mu to nedovolil.

Doktor se podíval na Glorii. Podíval se na Harryho. „No to jsou nám věci toto,“ pravil. „Musím říct, že jsem opravdu *spokojený* s pokrokem, jakého jsme zatím dosáhli...“

„Ano, pane doktore, právě jsem Harrymu vyprávěla, o kolik se cítím *vyrovnanější* a jaký na mě mají blahodárny vliv konzultace a skupinová sezení. Do značné míry jsem se zbavila svého neovladatelného vzteku, naprosto zbytečného pocitu marnosti a do jisté míry i destruktivní sebelítosti...“

Gloria seděla s rukama složenýma v klíně a usmívala se.

Doktor se usmál na Harryho. „Gloria dosáhla *pozoruhodného* zlepšení!“

„Ano,“ kývl Harry. „Všiml jsem si.“

„Podle mého názoru jde o záležitost už jen *velmi krátké* doby a máte Glorii zpátky doma, Harry.“

„Pane doktore?“ ozvala se Gloria. „Mohla bych prosím cigaretu?“

„Cože, jisti,“ odtušil doktor a vytáhl krabičku exotických cigaret.

Klepl do krabičky, vyjela cigareta a Gloria si ji vzala. Doktor vytáhl pozlacený zapalovač, škrtl, naskočil plamínek. Gloria si potáhla, vydechla...

„Máte krásné ruce, pane doktore,“ usmála se.

„Cože, díky, má milá.“

„Laskavost, jež zachraňuje, laskavost, jež léčí...“

„To víte, diláme, co můžeme...“ řekl doktor Jensen jemně. „Nyní mne prosím omluvte, musím si ještě promluvit s dalšími pacienty.“

Lehce zvedl svůj mohutný trup ze židle a odvalil se k jinému stolu, u něhož seděla nějaká žena s nějakým mužem.

Gloria vrhla pohled na Harryho. „Eurák jeden vyžranej! Žere hovna sestřiček, proto je tak tlustej...“

„Glorie, bylo hrozně fajn tě vidět, ale mám za sebou dalekou cestu

a potřebuju si odpočinout. A kromě toho si myslím, že má doktor Jensen pravdu. Taky jsem si všiml jistého pokroku.“

Zasmála se. Ale neznalo to vesele, byl to teatrální smích, naučená role. „Žádný pokrok nenastal, ve skutečnosti *degeneruju*...“

„To není pravda, Glorie...“

„Já jsem tady pacientka, Rybí hlavo, *já* si dokážu udílat lepší diagnózu než kdokoli jiný.“

„Jaká rybí hlavo?“

„Ještě ti nikdo neřekl, že máš hlavu jak ryba?“

„Ne.“

„Až se budeš pořídit holič, nezapomeň se podívat. A bacha, a si neušmikneš žebra.“

„Tak já už půjdu... ale zase půjdu, zítra...“

„Pořídi s sebou vem dirigenta.“

„Opravdu nechceš nic pořídit?“

„To je jasný, jdeš do motelu šoustat nějakou couru!“

„Nechceš pořídit jedno číslo *Cosmopolitanu*? Kdysi jsi ho měla ráda...“

„Strě si *Cosmopolitan* do prdele, Rybí hlavo! A jako přílohu si tam strě *Playboye*!“

Harry se natáhl přes stůl a stiskl jí ruku, kterou se předtím uhodila do nosu. „Drž se, nevzdávej to. Brzy budeš v pořádku...“

Z jejího výrazu nebylo poznat, jestli ho slyšela. Harry se pomalu zvedl, otočil se a odkráčel ke schodišti. Když byl v polovině schodišti, ohlídl se a krátce na Glorii zamával. Ani se nehnula.

Byli potmě, parádně si to rozdávali, a zazvonil telefon.

Harry pumpoval dál, ale telefon nepřestával zvonit. Úplně ho to rozhodilo. Zvadlo mu péro.

„Do hajzlu,“ sykl a odkutálel se. Rozsvítil lampičku a zvedl sluchátko.

„Haló?“

Byla to Gloria. „Šukáš oáskou kurvu!“

„Glorie, jak to, že tě pouští k telefonu tak pozdě v noci? To tě nedávají nějaké prášky na spaní nebo tak něco?“

„Proč tě trvalo tak dlouho, než jsi to zvedl?“

„Ty nechodíš srát? Tak mi to zrovna pikni šlo, vyrušila jsi mě v nejlepším.“

„O tom nepochybuju... Doděláš to, až se mě zbavíš?“

„Glorie, neměla bys to s tou svou paranoiou tak přehánět, podívej se, kam tě dostala.“

„Rybí hlavo, *moje* paranoia byla často předzvěstí přibližující se pravdy.“

„Hele, mluvíš nesmysly. Biž se trochu *vyspat*. Zítra se za tebou zastavím.“

„O. K., Rybí hlavo, biž to DOMRDAT!“

Nancy byla v županu, seděla na okraji postele a na stolku měla whisky a vodu. Zapálila si cigaretu a hodila nohu přes nohu.

„Tak co,“ zeptala se, „jak se má ženuška?“

Harry si nalil taky a sedl si vedle ní.

„Je mi to líto, Nan...“

„Líto čeho, koho? Je ti líto jí, nebo mě, nebo jako co?“

Harry do sebe kopl whisky. „Nebudeme z toho dilat drama, že ne.“

„Jó? A co bys tak jako chtěl dílat? Jen tak se jako poválet na seni? Nebo to chceš zkusit dodílat? Nebo si ho radši půjdeš vyhonit na hajzl?“

Harry se podíval na Nancy. „Hele, neprüi. Vidila jsi, do čeho jdeš, stejní jako já. To ty jsi sem chtěla jít!“

„Protože jsem viděla, že kdybys nešel se mnou, tak si sem počítáhněš nějakou kurvu!“

„Do prdele,“ ujelo Harrymu, „zas to slovo.“

„Jaký slovo? Jaký slovo?“ Nancy do sebe koplá panáka a mrskla

sklenicí o zeň.

Harry vstal, zvedl sklenici ze země, dolil ji, podal Nancy, pak si dolil sám.

Nancy se zahledla do sklenice, dala si loka, odložila ji na noční

stolek. „Zavolám jí. A všechno jí oeknu!“

„Opovaž se! Ta ženská je nemocná!“

„Sám seš kokot nemocnej!“

V tu chvíli zazvonil telefon. Ležel na podlaze uprostřed pokoje, kam ho Harry položil. Oba po něm skočili z postele. Při druhém zazvonění na něm poistáli, každý chopil po jednom konci sluchátka. Váleli se dokola po koberci, tížce supili, všechny nohy a ruce a těla zoufale zapletené do sebe, a celý tenhle propletenec se pikně odrážel v zrcadle přes celý strop.

téma

Charles Bukowski s Lindou Lee při návštěvi Nimecka roku 1979; foto: Michael Montfort

téma

Bukowski nepoužíval vulgarismy samoúčelně — už dříve pochopil, že se prasečinky dobře prodávají. Neuvěřitelnou prodejnost knih měl v Německu, kam jel na sérii autorských čtení

v roce 1978, ale i ve Francii a dalších evropských zemích. Tento syn chudých rodičů, ostentativně vycházející z prostředí chudinských čtvrtí (ve kterých nikdy nebydlel), popisující těžký život dělníků (kterým nikdy nebyl), tento „největší americký básník“, jak údajně prohlásili Genet a Sartre (patrně Bukowského neomalenými ústy), který skutečně přispěl k proletarizaci moderní literatury a jejímu zpřístupnění lidovým vrstvám toužícím po jadrné zábavě a čtivém stylu (po čemž však baží

i mnozí akademikové, viz množství studií věnovaných jeho tvorbě na internetu), se v průběhu osmdesátých let stal — především díky prodeji knih v ne tak puritánské Evropě — velmi, ale velmi bohatým a úspěšným Američanem. S fantastickou paradoxností naplnil představu tzv. „amerického snu“, tedy vize

o dosažení hmotného úspěchu a společenského uznání na základě tvrdé práce a víry ve vlastní schopnosti. Součástí tohoto amerického snu je i touha překonat životní úroveň svých rodičů, což se Bukowskému k jeho velkému zadostiučinění podařilo. Paradoxní je na tom to, že dosáhl úspěchu právě popíráním těchto typických amerických hodnot, tedy filozofie společenského úspěchu a kumulování majetku, puritánské morálky a pozitivního myšlení. Příznačný je v tomto smyslu nápis na jeho náhrobním kameni — „Don't try“, tedy „Nesnaž se.“

Dvoupatrová vila v San Pedru s velkou zahradou a výhledem na oceán se stala jeho novým domovem, kde za patnáct let napsal stejné množství knih jako za předchozích třicet, a většinou navíc i kvalitnějších a obsáhlejších. Bukowski pracoval nesmírně usilovně a běžně psával i třicet čtyřicet básní denně, a některé z nich byly dokonce publikovatelné. Román *Šunkový nářez* (1982) je šikovně napsaným vyprávěním o jeho dětství, doporučuji přečíst anglicky; *Hollywood* (1989) je nepřilíš obratným „záznamem“ jeho zkušeností s Hollywoodem, když byl na základě jeho povídky natáčen film *Barfly* (Štamgast) s Mickey Rourke a Fay Dunawayovou v hlavních rolích; a konečně *Škvár* (1994) je lehce scifisticky laděnou detektivkou vtípně parodující některé motivy z Chandlerovy *Sestřičky*, viz třeba úvodní scéna ne/chycení mouchy.

K zajímavému posunu dochází v básnické a povídkové tvorbě — po nepřilíš úspěšném začátku osmdesátých let (viz třeba nějak zvlášť povedená, pochmurná a poměrně málo vtípná sbírka povídek *Těžký čas*, 1983) Bukowski chytá druhý dech a začíná psát vytříbeněji a jemněji a svého vrcholu dosahuje zejména v básních. Nadále někdy balancuje na hranici pornografie, smrdí kýčem, ale je svůj a je vtípný. Za zmínku stojí soubory básní a povídek *Sedmdesátníkův guláš* (Septugenarian Stew, 1990) a *Básně poslední noci na zemi* (The Last Night of the Earth Poems, 1992), z nichž pocházejí všechny básně a povídka zveřejněné v našem článku. Nadprůměrně kvalitní a vyrovnaná je i sbírka *Kam zmizela ta roztomilá, rozesmátá holka v květovaných šatech* (Betting on the Muse, 1996), jež vyšla loni česky

a v níž se potkávají básně a povídky o jeho dětství a mládí, o ženách a o koních, o smrti a reflexi tvorby.

téma

malý modrý ptáček

v srdci mám takového modrého ptáčka který

chce ven

ale já jsem drsňák a

povídám, ptáčku, zůstaò tam, nechci

aby ti nikdo

vidil.

v srdci mám takového malého modrého ptáčka který

chce ven

ale já na niho liju whisky a foukám
oblaka dýmu
a ani kurvy ani ěíšníci
ani prodavačky
nevidí
že ho tam
mám.

v srdci mám malého modrého ptáčka který
chce ven
ale já jsem drsňák
a povídám,
pikni zůstaň sedět na bidýlku, jestli to
nechceš posrat
jestli mi nechceš pøivýst
do maléru
protože bez tebe v Evropì neprodám ani jednu
knížku.

v srdci mám malého modrého ptáčka který
chce ven
ale protože jsem mazanej, tak ho pouštím
jenom nikdy v noci
když všichni spí.
povídám, já vím, že tam jsi
tak nebuš
smutný.

pak ho vrátím zpátky,
ptáček si ještě trošku
zacvrliká, však se u mñ nemá
špatně
a pak spolu spinkáme jako dvi
holubičky
a
ani nedutáme
o našem
malém
tajemství
a to je tak krásné
že by se z toho jeden
rozbulil,
ale já nebulím a vy
nebulte
taky.

V jeho pozdní tvorbě silněji rezonují motivy a pocity, které v ní byly přítomny sice už dříve, ale byly příliš hustě oroseny surovostí a vulgaritou — motivy citlivosti, něhy a soucitu. Místo samoučelné pornografie nastupuje touha vyjádřit lásku — dovolím si upozornit třeba na povídku „Sebevražda“ z výše zmíněné sbírky *Kam zmizela ta roztomilá, rozesmátá holka v květovaných šatech*, povídku o směšnohrdinském sebevrahu a supertlusté servírce, překvapivě končící větou „Za celých 46 let svého života Marvin neviděl krásnější ženskou...“ Osobně na jeho psaní miluji spojení smutku a nostalgie s humorem a nadsázkou, autenticitu a upřímnost — což je samozřejmě v rozporu s jeho kariérou nestydatého chvástala a věčného fabulátora — a hlavně jakousi osobní sílu, světlo, které z něj vyzařuje, svéráznou perspektivu, za kterou si stojí všem navzdory. Ocituji nyní část eseje či fejetonu ze stejné sbírky: „A jestli je tady někdo, kdo se cítí dost šílený na to, aby se chtěl stát spisovatelem, tak mu povídám, běž do toho, plivni slunci do oka, práskni do klávesnice, to je to nejlepší šílenství na světě, staletí potřebují pomoc, lidstvo touží po světle a hazardu a smíchu. Dopřej jim ho. Je tady dost slov pro nás pro všechny.“

Bukowski je člověk plný rozporů — jaký pleonasmus! — a určitě prošel dramatickým osobním i profesionálním vývojem. Málo se ví, že v závěrečné fázi svého života, kdy umíral na rakovinu krve, žil nadmíru zdravě, a pokud pil, tak jen vybraná francouzská vína. V touze po vyléčení — nebo ze strachu ze smrti? — dokonce koketoval s buddhismem, jógou a alternativními léčebnými metodami. Možná to zní bláznivě, ale Bukowského vnímám jako člověka, který učí klidu a soustředění... jako zenového mistra

moderní poezie... Typickým momentem v jeho básních je ustrnutí času, zastavení a klidné pozorování světa kolem sebe & v sobě... Devátého března 2004 datujeme desáté výročí úmrtí tohoto nedokonalého génia, tohoto mistra nadprodukce, který sice jen velmi vzácně vyblil opravdovou perlu, ale který i těmi nejobyčejnějšími výměšky svého šíleného mozku uměl pobavit, povznést, přinést klid do duše a uvolnění — avšak pouze tomu, kdo na jeho hru přistoupil. Devátého března to vidím na lahvinku dobrého vína někde o samotě, potmě, potichu, s ušima nastraženými a vrnícím počítačem... protože: „Je tady dost slov pro nás pro všechny.“

Poslední báseň patří jeho ženě Lindě Lee:

téma

vyznání

čekám na smrt
jako kočka
co se chystá skočit na
postel

je mi strašně líto
mojí ženy

až uvidí tohle
ztuhlé
bílé
tilo

zatvře se s ním, pak
možná
ještě jednou:

„Hanku!“

a Hank
neodpoví.

starosti mi nedělá
moje smrt, ale moje žena
která tady zůstane sama
s touhle
nicotnou
hromádkou.

a tak chci
aby viděla
že všechny ty noci
kdy jsem spal
vedle ní

i zbytečný
hádky
byly
strašně
fajn

a nikteré věci se blbě
oškájí a já se toho dlouho
bál
ale teď už to můžu
vyklopit:

miluju
ti.

Charles Bukowski a Linda Lee; foto: Michael Montfort

Bukowského knihy přeložené do češtiny

romány

Hollywood (Hollywood), Pragma 1992, přeložil Ladislav Šenkyřík
Faktótum (Factotum), Pragma 1992, přeložil Jan Jařab
Ženy (Women), Pragma 1995, přeložil Tomáš Piňos
Poštovní úřad (Post Office), Pragma 1996, přeložil Ladislav Šenkyřík
Šunkový nářez (Ham on Rye), Pragma 1996, přeložila Ivana Macková
Škvár (Pulp), Pragma 1997, přeložil Jan Brázda

povídkové soubory

Všechny řítě světa i ta má (South of No North), Pragma 1991, přeložili Josef Rauvolf a Ladislav Šenkyřík
Těžký čas (Hot Water Music), Pragma 1994, přeložil Tomáš Piňos
Paměti starého chlapáka (The Notes of a Dirty Old Man), Pragma 1998, přeložil Robert Hýsek
Erekcce, ejakulace, exhibice a příběhy obyčejného šílenství (Erection, Ejaculation, Exhibition and General Tales of Ordinary Madness), Pragma 2002, přeložil Ladislav Šenkyřík

sbírky básní

Láska je pes (Love is a Dog from Hell, 1977), Pragma 1994, přeložil Ladislav Šenkyřík
Kam zmizela ta roztomilá, rozesmátá holka v květovaných šatech (Betting on the Muse, 1996), Pragma 2003, přeložil Robert Hýsek

Informace použité v tomto textu vycházejí z hojných internetových zdrojů a především z životopisu Charlese Bukowského, napsaného Howardem Sounešem pod názvem *Bláznivý život Charlese Bukowského* (Locked in the Arms of a Crazy Life), Pragma 1999, překlad Robert Hýsek a Jana Mišáková.

beletrie

tajný (èeský) deník fredericka barona, vùk 29 a ^{3/4} roku

I g. s. evans

poeložila Olga Kropíková

pondílí 17. února Do Brna jsem přicestoval vlakem z Vídně. Můj první den v České republice. Když jsem vystupoval z vlaku, byl jsem trochu rozechvělý. Na nástupišti mě však nevítal žádný dav ani dechovka hrající na mou počest. Ani primátor nebyl v dohledu.

Venku byla zima. Celou cestu z Vídně jsem hleděl na sněhobílé pláně. V ulicích Brna jsem hleděl pouze na břechku. A nejen hleděl. Musel jsem vysoko zvedat nohy, abych si břechkou nezmačel boty. Chodit podle této módy a zároveň si prohlížet památky — to bylo na mě trochu moc.

Všude, nebo aspoň kam jsem v centru přišel, byla spousta lidí a hrozně málo aut. Všichni svorně dusali břechkou. Kam jsem se podíval, lidi dusali v břechce. Byli tím stylem chůze tak zaměstnáni, že neměli sílu na sebe ani promluvit. Díky tomu jsem si však připadal tak nějak míň opuštěně.

Brzo mě to ale unavilo, a tak jsem se rozhodl vylézt na kopec, kde stál velký kostel, který se jmenoval kostel svatého Petra a Pavla. Na nedalekou zeď někdo namaloval portrét Johna Lennona. To vneslo do jinak šedivého dne trochu barvy, ale ne moc, jelikož nebylo slyšet žádnou hudbu. Dokonce i v kostele bylo ticho — žádné vyzvánění, žádný sborový zpěv. Pak jsem vylezl na další kopec, na něm se nacházela pevnost, ve které mívalo gestapo vězení. Tam nemohlo být o zpěvu ani řeči.

Cestou z kopce dolů mě přepadl hlad. Chtěl jsem se někde posadit a dát si něco k jídlu. Ale nemohl jsem najít žádný podnik, kde by člověk mohl sedět a zároveň jíst. V některých restauracích se vůbec nedalo sedět — lidi tam prostě jedli vestoje. Tam, kde se sedět dalo, bylo zase úplně plno. Všude, kam jsem přišel, jsem si řekl, že chvíli počkám, ale pak jsem si to rozmyslel a šel jinam

v naději, že tam snad nebudu muset čekat. A tak jsem šel pořád dál a dál. Můj dusot se mísil s dusotem ostatních lidí a odrážel se od zdí okolních budov. Nebylo slyšet lidského slova. Tedy až do chvíle, než se objevil brněnský šílenec. Byl to vyzábělý muž tak něco přes dvacet, celý pokroucený úsilím, jak na svém pochodu ulicemi z plných plic vyrážel hlasitě „Áááááááá“. Potkal jsem ho dokonce dvakrát a jen jsem doufal, že to není můj tajemný dvojník. Nakonec jsem našel volné místo v bohatě vyzdobené restauraci, kde jsem se posadil a prvního dne své návštěvy v hlavním městě Moravy jsem si dal falafel a humus.

úterý 18. února Druhý den v České republice. Opět jsem se procházel středem města. Břečky ubylo, a tak jsem se mohl kochat místními pozoruhodnostmi, přičemž jsem záhy zjistil, že v Brně téměř žádné nejsou. Po jedné z těch, co stály za pozornost — brněnském šilenci —, nebylo ten den ani vidu, ani slechu. Zaznamenal jsem však, že Češi jsou vysocí. Ne jako v Mexiku nebo v Anglii, kde byli všichni malí a já vysoký. Tady jsem malý. Najednou jsem si přál, abych byl v Anglii nebo v Mexiku. (Když to teď zpětně hodnotím, tak radši v Anglii, protože tam jsou lidé nejen malí, ale taky mluví anglicky — to říkám proto, že jsem se dnes třikrát někoho na něco zeptal a třikrát jsem nerozuměl odpovědi. Jako bych se snad nikdy neučil česky nebo co.)

středa 19. února Dneska jsem ani neměl chuť vyjít ven z pokoje. Měl jsem strach, že na mě někdo promluví česky a já nebudu rozumět ani slovo. To jen potvrzuje, že některé strachy mají pevný základ. Celé dopoledne jsem seděl ve svém pokoji a poslouchal rádio. Přijímač v mém pokoji byl velmi zvláštní, protože se na něm dala chytit jenom jedna stanice, a to státní. Usoudil jsem, že to bude mít co do činění s komunismem.

Později mě hlad vyhnal do ulic, a tak jsem se poprvé vydal do českého obchodu s potravinami, abych si obstaral chleba a sýr. Zjistil jsem, že chleba se tam prodává nebalený a nekrájený. Nejdřív jsem nevěděl, co dělat. I když jsem měl strach, že v chlebu mohou být *choroboplné zárodky*, neměl jsem na výběr. Chleba chutnal zvláštně, jako kdyby ho někdo zrovna upekl nebo tak něco.

čtvrtek 20. února Po probuzení jsem zjistil, že mám stále strach vyjít z pokoje. Vzpomněl jsem si na esej Alberta Camuse o cestě do Prahy, jeho první cestě do nefrancouzsky mluvící země. Záhy jej přemohl strach, a tak se uchýlil do svého pokoje a čekal na přátele, kteří za ním měli přijet z Paříže. Ocitl jsem se tak náhle ve velmi dobré společnosti. Horší bylo, že jsem nečekal žádné přátele z Paříže.

Taky jsem si všiml, že chleba, který jsem koupil předešlý den, mezitím ztvrdl. Byl jako kámen, přestože dvacet čtyři hodin předtím byl úplně měkký. Divné. V Americe (kde chleba beztak nikdy nechutná jako čerstvý) neztvrdne ani za měsíc tak jako v Čechách za jeden den. Usoudil jsem, že to bude mít co do činění s kapitalismem.

V té chvíli už jsem se cítil na to, abych promluvil na pokojskou v hotelu, kde jsem bydlel. Uklidila mi, ale zapoměla vynést smetí. Popadl jsem koš a podal jí ho se slovy: „Laska, prosim.“ Vrhla na mě udivený pohled, vzala koš, vysypala ho a odešla. Nato jsem si uvědomil, že jsem si popletl slova z titulu knihy Ivana Klímy nazvané „Láska a smetí“. Po zbytek dne jsem nevyšel z pokoje.

sobota 22. února Dneska jsem odjel z Brna. Rozhodl jsem se vidět toho v Čechách trochu víc, než se rozjedu udělat štěstí do Prahy, a tak jsem si našel přímý vlak do Tábora. Dnes už to jméno nemá takový zvuk, ale ve dvacátých letech čtrnáctého století to muselo být místo jako stvořené pro mě. Asi jako Berkeley v letech šedesátých. Alternativa, revolta a zejména — volná láska. A dnes? Jenom obchody, školy a poklidný život. Nikde kacířské výjevy. Postupně si uvědomuji, že jsem se zřejmě narodil ve špatné historické době — kdybych se narodil o 575 let dříve, mohl bych být adamitou a běhat po Táboře nahý, kdybych se narodil o patnáct let dříve, mohl bych být hippie a běhat nahý po Haight-Ashbury během „léta lásky“.

Město je docela pěkné, i přesto, že je tu týž podivný zápach jako v Brně.

Ve starší části města se mi podařilo najít menší pokoj, kde byla dokonce i malá černobílá televize. Při podrobnějším zkoumání jsem zjistil, že je vyrobena v SSSR. Uvědomil jsem si, že to je v mém životě poprvé, co jsem přišel do styku se sovětskou technologií. Zapnul jsem televizi a uhaněl se schovat za postel. V amerických zprávách totiž říkali, že sovětské televize běžně vybuchují, což byl další z důkazů podpírajících názor o méněcennosti komunismu. Tahle televize ale nevybuchla. Možná že vybuchují jen barevné.

neděle 23. února Dnes jsem dorazil do Prahy. Na nádraží mě přivítal studený závan zimního vzduchu a muž, který se mě na něco ptal německy. Když to nezabralo, zkusil angličtinu. „Accommodation?“ ptal se. „You need accomodation?“ Na chvíli jsem se zarazil, se záměrem reagovat zdvořilým „Ne“, ale to už mě stačil zahrnout fotografiemi malého pokoje s postelí, nabídkou slušné ceny a odvozu zdarma. O pět minut později jsem už seděl v autě s Davidem N., na cestě za svým pražským domovem.

Pokoj byl fajn. A pak, aspoň jsem ušetřil za taxíka.

Býval bych se šel podívat po Praze, ale už bylo pozdě a zima, a tak jsem se dal do řeči s Davidem N. o způsobu jeho podnikání. Zalitoval jsem, že nemám dostatek kapitálu, protože podle jeho názoru tu leží velké peníze. Chtěl jsem se ho zeptat na ten divný zápach, kterého jsem si všiml i v Praze, ale nechtěl jsem vypadat jako nezdvořák (i když s trochou dobré vůle by se to dalo označit i jako vůně).

[...]

úterý 25. února Koupil jsem si výtisk *The Prague Postu* (místních novin v anglickém jazyce). Přečetl jsem si, jak se změnila situace na trhu s výukou angličtiny od těch bouřlivých dnů po sametové revoluci. Tehdy Brit nebo Američan bez jakéhokoli vzdělání dostal práci, když se jen dostavil k pohovoru. Dnes, jak pravil článek, potřebujete vysokoškolský diplom, osvědčení o učitelské kvalifikaci a zkušenosti. Jelikož jsem zmíněné požadavky splňoval jen do omezené míry, byl jsem při telefonátu do agentury dost nervózní. Pozvali mě na pohovor na třetí hodinu. Jakmile mě majitel agentury spatřil, jeho zraky se rozzářily a i přes nedostatečnou profesionální vybavenost jsem práci dostal okamžitě. Nejednalo se však o vyučování ve škole. Namísto toho jsem měl docházet do firem a učit tam zaměstnance mluvit anglicky. Také jsem byl představen ostatním lektorům (nebo bych měl říct kolegům?), kteří vypadali tak na dvacet. Když jsem si představil nějakého generálního ředitele coby studenta tváří v tvář těmto, no, dětem, pochopil jsem, proč jsem tu práci dostal tak rychle. Teď jestli to ale neznamená, že *stárnu* nebo prostě přicházím do nejlepších let.

středa 26. února Dnes jsem začal shánět bydlení. Jedno

z míst, která mi doporučili, bylo knihkupectví a kavárna *Globe* v Holešovicích, kde se schází většina Američanů žijících v Praze. Návštěva tam mi připomněla popis britského důstojnického klubu v Keni za koloniální éry — prý to tam bylo britštější než kdekoli v Británii. Musím přiznat, že tenhle podnik je američtější než jakýkoli podobný v Americe. Trochu mě to vyděsilo.

čtvrtek 27. února Druhý den pokusů sehnat byt. Zjistil jsem, že získat práci je snadnější než najít byt. Prošel jsem noviny, vývěsky, požádal o radu svého zaměstnavatele, ale zatím ani stín naděje. Dokonce jsem se zeptal i Davida N., ale bez úspěchu. Byl jsem strašně naštvaný na všechny ty americké turisty, jejichž tvrdá měna žene nahoru ceny, které musíme platit i my!

Před cestou nazpět do Holešovic (kde David N. bydlí) jsem musel vyměnit šek American Express, abych měl na zaplacení další noci.

pátek 28. února Můj nový zaměstnavatel mi líčil, že jeden

z lektorů, který pro něj pracuje, bydlí v podnájmu za tisíc korun měsíčně. Jeho bytný údajně prohlásil: „Jsem doktor, a ne kapitalista,“ a odmítá na nájemném jakkoli vydělávat. Najednou jsem si přál, abych narazil radši na doktora než na Hrdinu kapitalistické práce.

sobota 1. března Dneska jsem sehnal byt! Tedy, pokoj v bytě. Ale je tam telefon! No, ne přímo v tom pokoji, ale v tom bytě.

A ten byt je v Praze! I když, vlastně v Bráníku, ale to je skoro jako v Praze — my bychom řekli, že to je předměstí, ale tady se to tak nebere a to je hlavní (dokonce to má pražskou adresu: Praha 4). A jen za dva tisíce měsíčně, tak co. Nastěhuji se hned pozítří.

úterý 4. března Dnes jsem začal s opravdovým studentem. Jmenuje se Daniel a vyrábí trička. Většinou na rockové koncerty a pro kluby. Chce si zlepšit svou angličtinu za účelem obchodování s cizinci (dělal například trička pro pražský koncert Rolling Stones). Stěžoval si na nespolehlivost anglicky mluvících zahraničních lektorů v Praze. Ujistil jsem ho, že já jsem výjimka. Pak mi ukázal továrnu. Pracovalo tam pár kluků, jaké jsem potkával na střední škole, měli dlouhé vlasy a na sobě džíny a trička s emblémem KISS. Některým bylo jako mně. To mě přimělo k úvahám, co se vlastně dělo na komunistických pionýrských táborech.

Pak jsem jel domů do Bráníka. Tam jsem se setkal s Václavem, adolescentním synem své bytné. Rodina předtím žila několik let v USA a teď se na nějaký čas vrátila, aby Václav nezapomněl česky. Myslím si, že mi pokoj pronajala proto, aby Václav nezapomněl anglicky, zatímco se bude pokoušet osvěžit si češtinu. Václav mluví naprosto bez přízvuku a jako typický americký teenager. Probral jsem s ním současný teenagerský slang a dozvěděl jsem se, že výraz „bummer“, označující něco nepříjemného a celkově nevídaného, se už neužívá. Byl jsem překvapený, jelikož všichni američtí teenageři to slovo používali v době, kdy já — a ti kluci, co pracovali v Danielově továrně — jsem byl v jeho věku. Skutečně jsem se podivil: to se věci opravdu mění tak rychle?

středa 5. března Dnes jsem dostal nějaké mladší studenty, všem je něco přes dvacet. Dvě z nich jsou ženy, Andrea a Eva (a vypadají dost dobře, ale na to jsem si nedovolil myslet, protože jsem jejich lektor a v těchto záležitostech musím zůstat neutrální), jeden je muž jménem Tomáš. Pracují v obchodním oddělení expresní doručovací služby sídlící na Strahově. Jejich vedoucí si mi později postěžovala na nespolehlivost zahraničních lektorů v Praze. Ujistil jsem ji, že já jsem výjimka.

Odpoledne jsem strávil v centru města. Teplota překvapivě stoupla, takže to byl první skutečný závan tepla, který jsem pocítil

od chvíle, kdy jsem přijel. Navštívil jsem několik parků

a naprosto mě zarazilo, jakou populační explozi musí Česká republika zažívat. Nikdy předtím jsem neviděl tolik mimin a batolat. (Později jsem si vzpomněl, že Česká republika ve skutečnosti zažívá pokles populace. Tento rozpor je záhadou, kterou mám v úmyslu vyjasnit.)

čtvrtek 6. března Daniel, výrobce triček, si dnes stěžoval na svou tchyni, která prý u nich tráví víc času, než je zdrávo. Překvapilo mě, že má tchyni. Ještě víc mě překvapil fakt, že má ženu a navíc syna. Z vlastních zkušeností jsem věděl, že sedmadvacetiletí podnikatelé v rockové muzice, co mají náušnice, tetování

a dredy, se většinou do manželství nehrnou. Milenka, to jo. Případně ještě dítě z toho vztahu nebo z nějakého předchozího. Danie-
lovi však připadala jeho situace naprosto normální a běžná. Vzpomněl jsem si na včerejšek a na všechny ty mladé moderní dvojice tlačící kočárky s dětmi. Po kritické sociologické analýze jsem došel k závěru, že lidé se zde berou dřív a děti mají taky daleko dřív. A to říkají, že my jsme puritáni! (Nevím, jak to souvisí s puritánstvím, ale stejně mám pocit, že se to hodí říct.)

pátek 7. března Dneska jsem vstal v 6.15, abych byl včas na Strahově. Z domova jsem vyšel v 7.00, abych tam byl určitě před osmou, autobusem jsem dojel na zastávku tramvaje, tramvaj do centra a pak dalším autobusem nahoru na kopec. S obdivem jsem sledoval, jak systém hromadné dopravy sestávající z tramvají, autobusů a metra bez potíží přepravuje masy lidí z domova do práce. Cítil jsem se jako malé kolečko v ohromném stroji. Dneska mi to ale nějak udělalo dobře.

Také jsem se dozvěděl, že Andrea pochází z Tábora. Chtěl jsem se jí zeptat na adamity, ale pak jsem si to rozmyslel, v obavě, aby to nevzala jako nepřipadnou narážku (což jsem jako její lektor nemohl připustit). Namísto toho jsem se zeptal na černé ptáky, kteří v hejnech obletují věž tábořského kostela. Řekla, že neví, jak se jmenují anglicky. Zeptal jsem se, jak se jmenují česky, a zapsal jsem si to, ale když jsem to slovo pak hledal ve slovníku, nenašel jsem ho.

[...]

pondělí 31. března Dnes jsem se Petra zeptal na obraz Václava Havla, pověšený na stěně, který na nás shlíží během každé hodiny. My (rozuměj: my, co žijeme ve Spojených státech) si obraz současného prezidenta na zeď běžně nevěšíme. A přesněji řečeno, ani obrazy žádných předchozích prezidentů. Petr řekl, že obraz pochází z doby předešlého ředitele, který byl ve funkci v době revoluce. Představil jsem si, jak 20. listopadu 1989 bývalý ředitel spěšně sundává ze zdi obraz Gustáva Husáka, mění jej za Havla a ukládá Husákův portrét do šuplete na obraz

L. Svobody, který leží na obraze A. Novotného (který byl prezidentem v době, kdy továrnu postavili).

pátek 4. dubna Cestou domů ze zastávky autobusu jsem si definitivně potvrdil, že Češi se na ulici nezdraví, i kdyby to byli jediní dva lidé na míle daleko. Což se velmi liší od Ameriky, kde se lidé zdraví úplně všude, kromě velkých měst. Lidé tu říkají na shledanou, když vystupují z výtahu, a to v Americe nedělá *nikdo*. Vrtá mi hlavou, co to asi znamená.

[...]

pátek 11. dubna Na Strahově jsem si dnes všiml nepatrné náklonnosti mezi Tomášem a Andreou (jako by mezi sebou něco měli).

Dneska jsem řekl jednomu Američanovi, co jsem ho potkal na večírku, že jsem do Čech přijel, protože mám rád českou literaturu. Zasmál se a řekl, že on sem přijel kvůli pivu a ženským. Jak je možné, že i přesto, že on je zjevně omezenec nejhrubšího zrna, jsem já měl pocit, že jsem za blbce?

pondělí 21. dubna Dnes jsem při hodině s Petrem udělal chybu. Když jsme probírali předminulý čas, dvakrát (!) jsem řekl, „I had drunken the tea“, přičemž „drunken“ je samozřejmě přídavné jméno, zatímco správné minulé příčestí je „drunk“ (drink, drank, drunk). Přepadá mě pocit, že moje angličtina se začíná horšit, zřejmě v důsledku toho, že moc často používám češtinu a slyším špatnou angličtinu.

Dneska jsem svému učiteli češtiny, který studuje sociologii na Karlově univerzitě, řekl, že jsem do Čech přijel hlavně proto, že mám rád českou literaturu. Podíval se na mě, jako že jsem blázen. Začínám uvažovat o tom, že napříště bych možná měl na otázku, proč jsem přijel do Čech, odpovídat jinak (třeba že jsem tady kvůli pivu a ženským).

[...]

sobota 10. května Dneska jsem navštívil Vyšehrad a procházel se po Slavíně, kde jsem se zvláště zaměřil na hrob Karla Čapka. Musím říct, že jsem užasl nad tím, kolika básníkům a spisovatelům se dostalo pocty být tady pohřbeni. Vlastně vůbec žasnu nad tím, jak si tu váží spisovatelů. Někdy mám pocit, že ani není možné projít ulicí a nenarazit na dům s pamětní deskou a nápisem, že

se zde narodil, žil, pracoval nebo zemřel nějaký spisovatel. Ještě skvělejší mi připadá, že po jednom spisovateli pojmenovali celé město — Havlíčkův Brod — a že na bankovkách je Božena Němcová, nemluvě o Janu Amosi Komenském, Františku Palackém a T. G. Masarykovi. Teď kdyby se mi jen podařilo najít někoho, kdo tyto oslavované autory skutečně čte, dosáhl bych svého.

(Uvedená zkušenost mě přiměla k zamyšlení: Jsou na amerických bankovkách nějaké spisovatele? Odpověď zní „ne“. Je tam samozřejmě bývalý ministr financí, ale vůbec žádní spisovatelé. Když tedy nepočítáme Bena Franklina — ale kdyby to byl *jenom* spisovatel, tak by mu to nezaručovalo ani portrét na poštovní známce, což je asi nejdál, kam to spisovatelé v Americe doposud dotáhli.)

sobota 17. května Dneska jsem musel jít na nákup do krámu. Na tom by nebylo nic tak zvláštního, tentokrát jsem však zaznamenal smečku psů uvázaných před obchodem (v Americe by samozřejmě seděli zavření v autech svých pánů). Všiml jsem si také úzkosti obklopující celé psí klubko, kde nejčastějšími příznaky byly ustarané pohledy, tiché kňučení, nervózní poštekávání a bojácny třas. Po kratším pozorování jsem došel k závěru, že čeští psi by klidně mohli být existencialisté. Kdyby věřili v Boha a z toho vyplývající metafyzické důsledky, záleželo by jim opravdu na tom, zda jejich pán nakonec z obchodu vyjde, nebo ne? (Nebo možná věří v Boha a mylně se domnívají, že obchod je místem posledního soudu, a jednoduše vyjadřují starost o osudy svých pánů. Je vážně škoda, že se jich nemůžeme zeptat.)

[...]

sobota 7. června S konečnou platností jsem si uvědomil, že jako cizinec v cizí zemi pro mě nemůžu vůbec nic udělat, a tak jsem obešel smečku ňafajících a kňučících psů uvázaných před obchodem a šel jsem rovnou dovnitř. Přitom jsem si všiml jednoho vozíku po okraj plného mražených výrobků, většinou hotových jídel. Žádná syrová zelenina, žádná mouka, prášek do pečiva nebo koření. Viděl jsem tu něco takového poprvé, ale vypadá to, že za chvíli to bude pravidlem. Rozjímal jsem o hrozícím konci domácích jídel a proklínal amerikanizaci, která tohle přináší. Snažil jsem se přijít na to, jak k něčemu takovému dojde. Bezpochyby to má co do činění s americkou schopností vyhovět spíš potřebě pohodlí než kvality, upřednostňování formy před obsahem, laciného a rychlého efektu před vytříbeným zážitkem atd. Později jsem si všiml, jak ti lidé do vozíku přihazují další mražená jídla, a rozhodl jsem se k nim popojít, abych zjistil, jaká česká rodina se na to dala nacytat. Slyšel jsem, jak spolu hovoří.

Mluvili anglicky, beze stopy jakéhokoli přízvuku — byli to Američani.

Když jsem vycházel z obchodu, viděl jsem, jak ta americká rodina nakládá nákup a posléze nastupuje do malé dodávky. Došlo mi, že důvod, proč jsou rodiny v Americe zřídka k vidění ve městě a na veřejnosti, je prostý — buď jsou v autě, na nákupu, nebo doma.

[...]

úterý 17. června Lenka dnes poznamenala, že jsem nejlepší učitel angličtiny ze všech, kteří ji v minulosti učili. Oplatil jsem jí kompliment slovy, že je moje nejlepší studentka. I když v tom teoreticky byl kus pravdy, ve skutečnosti jsem měl na mysli: „Jsi naprosto úžasná, neodolatelná a vzrušuješ mě na pokraj únosnosti, že mám chuť všeho nechat a rozdat si to s tebou, vrhnout se do vln bouřlivé vášně a vyvrcholit v extázi výbušného orgasmu, teď a tady na stole, a tvůj manžel polda ať se jde bodnout.“

Zdálo se, že skryté sdělení nezachytila (což je jedině dobře, jelikož jsem její lektor a bylo by to tedy nevhodné... *kecy, kecy, kecy*).

středa 25. června Dnes ráno byl Jiří opět pohotový a svěží

a hodina měla skvělý rozjezd. Pak ovšem následovala řada telefonátů na jeho mobilní telefon, které vyřizoval, v patách sekretářku s nějakou neodkladnou záležitostí, kvůli které nakonec zmizel na celou půlhodinu. Mezitím jsem studoval maketu projektu přestavby továrny, kterou firma právě procházela. Poté, co vyřešil naléhavou záležitost, se Jiří vrátil, a začali jsme tam, kde jsme přestali. Když jsme konečně trochu pokročili, dostal Jiří záchvat kýčání, což zabralo posledních deset minut naší hodiny.

středa 9. července Jiří přišel na hodinu po zcela probdělé noci. Ukázalo se, že se právě vrátil z Hamburku a řídil v noci celou cestu (poté, co předešlé noci řídil celou cestu do Hamburku). Musel tam jet, aby si zaregistroval nově zakoupené druhé Alfa Romeo. Nejenže byl unavený, ale nebylo s ním ten den vůbec nic.

sobota 12. července Dneska jsem prvně viděl svůj nový byt

v paneláku. Okamžitě jsem s pronájmem souhlasil. Perspektiva bydlení v paneláku mě docela plní nadšením. Paneláky budily mou zvědavost už dlouho, od okamžiku, kdy jsem poprvé vylezl na kopec uprostřed Brna a v dálce uviděl ostrovy betonových věží tyčících se na okrajích města. Působilo to trochu jako mimozemská civilizace, která se rozhodla osídlit brněnskou periferii. Tehdy jsem si říkal, že by mohlo být zajímavé v něčem takovém bydlet. Už brzo poznám na vlastní kůži, jaké to je.

[...]

neděle 27. července Po šesti měsících, kdy jsem se snažil kamarádít s Čechy, jsem se rozhodl — asi v důsledku stesku — stýkat se místo toho s Američany. Jelikož jsem se cítil trochu nadřazený nad těmi, co jen projíždějí (stráví třeba pár měsíců v Praze, pak jedou do Budapešti nebo do Vídně a zpátky do Ameriky, kde se pak vytažují, jak žili v Evropě), rozhodl jsem se vyhnout místům, kde se tradičně scházejí. Namísto toho jsem se zapsal na kurs češtiny na Karlově univerzitě v domnění, že složitosti češtiny odradí všechny potenciální vychytralce.

úterý 29. července Dneska začal kurs češtiny. Je nás šest studentů a sedíme v kroužku. Dva chlápci, co se zamilovali do krásných českých ženských a jako důsledek teď mají krásná děvčata. Jeden z nich je Brit, který mluví, gestikuluje a myslí jako Čech. Druhý je Američan, který se zoufale pokouší o totéž (asi se snaží předejít potenciálnímu trapasu, kdy jeho tříleté dítě bude mít větší slovní zásobu než on). Třetí je taky milostný případ, Američanka ve středních letech s českým manželem. Potom dva američtí vysokoškoláci (oba českého původu), kteří tu jsou na škole. A pak já, který tu nejsem ani pro lásku ženy nebo muže, ani kvůli svým předkům nebo univerzitním zápočtům. (Takže co *já* tu vlastně dělám?)

pátek 1. srpna Dnes byla další hodina češtiny. Na začátku řekla ta Američanka provdaná za Čecha, že se asi odstěhují zpátky do Ameriky — mimo jiné i proto, že má tohohle jazyka už dost. Byli jsme z toho všichni dost vedle. Pak nám učitel vyložil dvě stě různých typů zdobnělin používaných v češtině. Na konci hodiny jsme se všichni cítili jako ta Američanka (i když by to nikdo, mě nevyjímaje, nepřiznal).

[...]

pondělí 11. srpna Jiřího schopnost osvojit si anglický jazyk, když zrovna není opilý, nemá kocovinu nebo nedřímá, mě vážně ohromuje. Už po několika krátkých lekcích mám pocit, že zvládl jak předminulý, tak předpřítomný čas.

čtvrtek 28. srpna Dneska skončil kurs češtiny. Zaplat'pánbůh.

sobota 30. srpna Nuda! Nemaje ženskou, trávím celý sobotní večer doma na sídlišti a nudím se. Pro zábavu jsem koukal do protějších oken a všiml si poblikávání televizních obrazovek v jednom nich. Záhy jsem zjistil, že blikání je úplně stejné v řadě dalších oken, a pak jsem viděl, že v jiných oknech bliká obrazovka podle jiného vzorce. Pustil jsem si televizi a zjistil, že pomocí vzorce blikání si lze ověřit oficiální statistiky sledovanosti. TV Nova je skutečně nejsledovanější stanicí (25 bytů); ČT 1 je druhá (12 bytů), následuje ČT 2 a Prima (2 a 1 v uvedeném pořadí).

[...]

středa 10. září Dnes odpoledne na Hlavním nádraží jsem konečně potkal Čecha, který mluví pomalu — starou paní od svědků Jehovových, která mi celých dvacet minut vyprávěla o Bohu, nebi a pekle. Během rozhovoru jsem si uvědomil, že když se mnou nějaký Čech mluví dostatečně pomalu, jsem ochoten hovořit téměř o čemkoli, dokonce i o Bohu, nebi a pekle. Když už neměla co říct o věcech po smrti, začali jsme si povídat o jejím synovci, který žije v Arizoně. Jelikož já jsem taky z Arizony, měli jsme téma k hovoru a mluvili jsme dalších dvacet minut, což byla zřejmě nejdelší souvislá konverzace, kterou jsem kdy v češtině vedl.

[...]

pondělí 29. září Během dnešní hodiny s Jiřím, mým jednoznačně nej cyničtější a nejměstštější známým, který si potrpí na styl, mi popsál, jak byl o víkendu na houbách. Došel jsem tedy k závěru, že v Čechách opravdu neexistuje žádný skutečný „velkoměstský“ člověk. Každý, na koho narazím, si idealizuje venkov. A nejen idealizuje, ale také to tam zná, protože třeba jeho mladší brácha vlastní chalupu na vesnici, kam všichni členové rodiny nadšeně vyrážejí při sebemenší příležitosti (jako třeba na víkend). Nemluvě o nejrůznějších letních táborech, lázních a venkovních pivních zahrádkách, které s oblibou navštěvují. Představte si podobnou situaci na Manhattanu nebo v Chicagu, kde jsou lidé od přírody tak dokonale odcizení, že se jí bojí. Ti by něco takového nikdy nepřipustili!

neděle 12. října Teď jsou to pro změnu zase jablka. Koho vidím, vleče košíky jablek, všichni je přivázejí ze svých chalup, od babiček a podobně. Dokonce i já jsem už dostal tolik jablek, že mám v pokoji zásobu tak na dva roky. Možná že Praha jenom

předstírá, že je velkoměsto.

pondělí 13. října Po dvaceti minutách čekání na Jiřího v jeho kanceláři přišla sekretářka a předala mi telefon: „Fredericku, prosím tě,“ zněl chabý hlas ve sluchátku, „včera jsem přišel domů hrozně pozdě. Já teď vstanu a přijdu hned na angličtinu.“ Věci se vskutku vrátily do normálu.

[...]

neděle 3. listopadu Nezodpovězené otázky o České republice:

1) Když nyní cestuji do práce a z práce, mívám nejméně šest různých stavenišť, kde probíhá renovace nebo stavba obytných domů. Přesto se mi zdá, že každý den se pracuje pouze na jedné stavbě. Nicméně, pakliže se vždy pracuje jen na jednom domě, vypadá to, že na jedné z těch šesti staveb se pracuje *vždy*. Bez ohledu na denní či noční dobu tam lze vždycky spatřit alespoň několik dělníků, kteří něco strhávají nebo cosi někam přibíjejí. Jsem blázen, nebo je možné, že to je *stejná* skupina dělníků, která pracuje na všech šesti staveništích, a že pracují každý den na jiné stavbě? A že to je důvodem, proč ty stavby postupují, řekněme, nepatrnými krůčky?

2) V průběhu času, který jsem zde strávil, jsem viděl všechny retrospektivy českého umění, které se daly vidět. Také jsem v různých muzeích a galeriích listoval katalogy předchozích výstav českého umění a došel jsem k závěru, že v Čechách žilo asi tak dvacet výtvarníků, jejichž tvorba měla historický význam (např. Jan Zrzavý, Toyen ad.), což na tak malý národ není vůbec špatné. Bohužel, jelikož si tato země nemůže dovolit přivázat umění zvenku, musí vystavovat výtvořův stejného umělců *pořád a pořád a pořád a pořád dokola — úplně, ale úplně, ale úplně každý rok*. Je tedy možné, že skutečnými tvůrčími duchy v českém umění jsou kurátoři výstav, kteří musí každý následující rok donekonečna vymýšlet nové způsoby, jak prezentovat stejná díla stejných autorů?

3) Je možné, že netrpělivost a podrážděnost, kterou tolik českých prodavaček předvádí zákazníkům, přímo ukazuje, jak se prodavači a prodavačky na celém světě skutečně a oprávněně cítí (uvážíme-li, jak nudná, opakující se, špatně placená a otravná jejich práce je), nicméně v jejich případě nejsou příčiny zmíněných pocitů zprostředkované freudovským Nadjá. A je-li tomu tak, neměla by nás jejich nezdvořilost vlastně přimět k soucitu s jejich neutěšenou situací?

4) Může být pravdivý výrok o ženách, který pronesl jistý lektor u nás v agentuře, když jsme v pátek čekali na výplatu? Že když nějakou pozve na schůzku a ona souhlasí, často se na setkání objeví se svým chlapcem. Že ve skutečnosti všechny tyto překrásné dívky už mají kupu nápadníků a že (jak by mohl člověk logicky očekávat, kdyby si to připustil) se na ně musí stát ve frontě? Je možné, že i kdyby se mi podařilo pozvat nějakou dívku na schůzku, že by nedošlo vůbec k ničemu kromě večera stráveného ve značně otravné konstelaci cudné *trojky*? A jestli je tohle všechno pravda, měl bych mít z toho spíš lepší pocit, nebo horší?

[...]

středa 12. listopadu Hádejte, co je nového? Něco na mě leze. Nijak mě to nepřekvapuje, jelikož nastydli jsou všichni kolem, i když já jsem vážně doufal, že všechn ten čerstvý vzduch, co všude fíčí, ty bacily aspoň trochu rozředí, takže se nenakazím.

čtvrtek 13. listopadu Rýma přešla v zánět hrtanu. Byl jsem tedy přinucen potvrdit teorii, kterou jsem sice nikdy nehlásal, ale asi bych to udělal, kdybych se někdy obtěžoval o tom uvažovat — jmenovitě, že není možné vyučovat anglickou konverzaci, když nemůžete konverzovat. V podstatě jsem jen taktak dokázal sdělit agentuře (telefonicky), že dnes nemůžu učit.

středa 19. listopadu Hlas se mi už hodně vylepšil. Při návratu z hodiny s Jiřím jsem se díval z okna tramvaje číslo 18 směrem z Hradčan na Malou Stranu a viděl to nádherné panorama. Uvědomil jsem si, že poprvé po několika týdnech jsem si všiml, jak je Praha krásná. Vlastně od chvíle, kdy se ochladilo.

neděle 23. listopadu Když jsem jel dneska na Lužiny, do autobusu přistoupil muž kompletně vybavený kovbojským kloboukem, botami a koženými třmenovými řemeny. Nebyl to obyčejný kovboj, jaké můžete vidět v Arizoně — tenhle ten nejenže uměl česky, ale on mluvil česky, jako by byl Čech (což také byl, pochopitelně). Vzpomínám si, že jsem někde zahlédl letáček na koncert country hudby v kulturním centru na sídlišti, a usoudil jsem, že s tím má asi něco společného. Mimoděk jsem přemítal, co by si tak v tomhle počasí počal kovboj z Arizony, a usoudil jsem, že by se asi zbláznil. Ostatně, já už k tomu nemám daleko.

pondělí 1. prosince Četl jsem v novinách článek, že dlouhé, tmavé a chladné severské noci vedou k intenzivnímu pohlavnímu životu. Pochopitelně se to týkalo skandinávských zimních nocí, ale momentálně se mi pražské noci zdají být dostatečně dlouhé, tmavé a chladné, a tak jsem se rozhodl využít situace a od této chvíle žít *jenom* pro sex. Mým cílem je: nebránit se ničemu a přefíknout tolik krásných českých ženských, kolik jen půjde, nehledět na překážky a proměnit tyhle studené noci v kotle vroucí

animální vášně. V důsledku toho nebude můj deník už obsahovat žádná kritická kulturně-sociologická srovnání a analýzy. Ví bůh, že už toho mám po krk. Odnynějška se mé zápisy budou týkat pouze a výhradně mých úlovků a triumfů na sexuálním poli, zveličených vášnivým jazykem mé plamenné prózy. Bože, už jen to pomyslení mě tak vzrušuje, že se nemůžu dočkat, až se do toho pustím!

(Poznámka redakce: Deník neobsahuje žádné další zápisy.)

redakčně kráceno

beletrie

beletrie

beletrie

Václav Ryěl, bez názvu (Bohnice), asi 80. léta

beletrie

beletrie

Václav Ryěl, bez názvu (OD Kotva), asi 80. léta

beletrie

G. S. Evans (nar. 1960) vyrostl v Arizoně ve Spojených státech, studoval a bydlel v Chicagu. Od roku 1993 žije velkou část roku v Praze, kde pracuje jako učitel a překladatel (i píše). Do angličtiny přeložil mimo jiné Arnošta Lustiga (*Leu z Leeuwardenu*, eseje), texty Jany Moravcové i Mariana Pally. Je spoluredaktor internetového časopisu „The Cafe Irreal“, v němž publikuje beletrii v kafovském stylu a ve kterém už vyšlo několik překladů povídek od českých autorů. Připravil také „oficiální“ webovou stránku Josefa Nesvadby. *Tajný (český) deník Fredericka Barona* je jedna z těch novel, v nichž vystupuje Frederick Baron, který hledá štěstí ve své „zaslíbené zemi“ — České republice.

beletrie

„jen láska“ marie luise kaschnitzové

jana hrdličková I

V poválečných *Nových básních* (1957) opěvuje německá autorka Marie Luise Kaschnitzová (Karlsruhe 1901 – Řím 1974) obrodnou sílu lásky po přestálé katastrofě válečného běsnění. Upíná se mimo jiné ke slunci jako ke zdroji veškerého života, pozemské lásky, dobra. (Ne)lidské bezohlednosti a destruktivitu staví tváří v tvář skutečnost jinou a neméně naléhavou: tichou každodennost líbajících se rtů, jejich sílu a závažnost.

Avšak nepřejde ani rok od vydání *Nových básní* a styl a světonázor Kaschnitzové se zásadně mění. Tuto změnu však nevyvolávají mezníky vnější, jako tomu bylo u ní doposud: prožitek první světové války, jejímž vlivem psát vůbec začala; nástup fašismu v Itálii a Německu, který ji vedl k příklonu k nadčasové antice; prožitek druhé světové války, jenž ji odvrátil od tradice ke strádající současnosti.

V srpnu 1956 vážně onemocní a 1. září 1958 ve věku šedesáti osmi let umírá ve Frankfurtu nad Mohanem autorčin milovaný a uctíváný muž — archeolog Guido Kaschnitz von Weinberg. Navýsost harmonické soužití a jako „nebe manželství“, pravý předpoklad Kaschnitzové básnické a esejistické tvorby (Guido Kaschnitz byl prvním čtenářem a kritikem téměř všech jejích děl), neočekávaně končí. Marie Luise Kaschnitzová je poprvé v životě odkázána sama na sebe. Pocházela z dobře zaopatřené rodiny pruského generála a od doby sňatku (1925) byla plně vytížena péčí o rodinu (v roce 1928 přichází na svět jediná dcera Iris Costanza) a akademicky činného manžela. Učí se dívat na svět svýma, ne manželovými očima. Staví si, jak je patrné například z básně „Obhacení“ ze sbírky *Žádné zařikávanlo*, vlastní priority:

Obhacení

Znala jsem zákony stavby chrámu

Řekněme některé

A plán města Curitiba

Co je mi to platné

Ale to dnes a zde

Muž jenž na zádech

Leží své noty pod hlavou

Na cello hraje v dešti

Dlažební kostky se blyští

Lidé se smějí

*Smích je platný
Děšť je platný.*

Přesto se Kaschnitzová s úmrtím manžela nikdy nevyrovná. Tvrdohlavě ho oslovuje v básních, povídkách, autobiografických zápiscích. Úzkostlivě se ptá svých známých, zda ho na onom světě může dosáhnout, a na základě této myšlenky vytváří vynikající rozhlasovou hru *Rozhovory ve vesmíru* (1971). Manželé se v ní po letech odloučení, daných rozdílným datem úmrtí, sice setkávají, nedokáží už ale navázat na dřívější pozemskou lásku; k dispozici je jim nakonec pouze odosobnělá vesmírná láska, v níž se vše pozemské — i slova — rozpouští. Jediný výraz zní na závěr, jakoby elektronicky, vesmírným prostorem — „Liebe“, což může v daném kontextu znamenat jak nadpozemskou „lásku“, poslední oslovení roztoužené ženy mužem „lásko“, tak zároveň boží imperativ „miluj“. O ten šlo patrně Kaschnitzové především.

K charakteristikám její tvorby po přelomovém roce 1958 totiž patří jednak zniternění, jednak příklon ke křesťanství a didaxi. Už to nejsou názvy jako *Láska začíná* (román z roku 1933) nebo *Hudba budoucnosti* (sbírka básní, 1950) či již zmíněné *Nové básně. Tvé mlčení — můj hlas* (1962) nazve programově první sbírku po manželově úmrtí a v ní, nikoli sice v básni titulní, ale v neméně programové „Jeden ze dvou“, čtenáři přímo nařizuje, jak má od nynějška na její tvorbu nahlížet: jako na dvojhlas zemřelého a pozůstalé.

Mapování bolesti nad ztrátou muže pak pokračuje v básnických sbírkách *O slovo dál* (1965), kde chce Kaschnitzová překonat hranici bolesti byť i jediným slovem, *Žádné zařikávadlo* (1972) a v autobiografických prózách *Kam jen já* (1963; Hans-Georg Gadamer tuto knihu o stárnutí a osamělosti řadí do kánonu světové literatury), *Dny, dny, léta* (1968), *Je ještě ve hvězdách* (1970) a „*Místa*“ (1973). Kaschnitzová v nich postupně dospívá k vizi společného, Bohem prodchnutého prostoru pro mrtvé a živé, pro události minulé, přítomné i budoucí. To jí umožní paradoxně opětovné připojení se k úsilí moralistních, společensky se angažujících umělců.

Marie Luise Kaschnitzová; foto: archiv

beletrie

rána, jež začíná žhnout

I marie luisse kaschnitzová

vybrala a poeložila Jana Hrdličková

Milé slunce

Věříme na tu
Naši velikou
Svobodu zemřít
Domy naše
Spadnout nechat
Vinice naše
Pusté —

Věříme nikdo nás
Nenuť vstát z mrtvých
Potom do světla
Do mohutného
Úsilí věčného žítí.

Věříme je to jen na nás
Přestaneme-li milovat
A necháme-li jen hnát
Vystydou ve studených rojích
Tuto naši hvězdu.

Ale nezmenšené
Denní svědectví
Rtů v polibku
Milé slunce
Krásná zemi
Věčná věčně

Vědí to lépe.

Nové básně, 1957

Jeden ze dvou

V mé paměti bydlíš
Mé tělo je tvůj dům
Mně z očí vyhlížíš jaro
Stále ještě červený kaštanovník.

Po proudu každého dne
Připlouváš k nám
Vstupuješ s každým sluncem
Mně za pahorek.
Ruce já mám
Desítku prstů a hbité nohy
Přistoupíš blíž
Nepolapím tě.

Spatřujte ve mně
Jednoho ze dvou
A za mými slovy
Netrpělivě naslouchejte
Tomu druhému hlasu.

Spatřujte ve mně ránu
Jež začíná žhnout
Když přiletí vlna
Zápach mušlí od přístavu
Když v bukoví poschování
Máj cvrlikají ptáci.

Tvé mlčení — můj hlas, 1962

Nakonec pod kaštany

Dveře jež zaklapnou
V bytě ve kterém jsem sama.
Lano které se odmotá
Ve smutném přístavu.
Kolečkové brusle dětí na dlážděné ulici
Nakonec pod kaštany.
Traktor v mlhavé době října
Výbuch v kamenolomu a echo rachotu

z hor

Sekera na stromu

Potom tvůj klíč v zámku otočený
S tebou nezemřelý
Také tvůj krok po předsíni
S tebou nezemřelý
Sekera se stromem nezemřelá
Sekera.

Tak tiše odešels

Co to za sny sním posledně
Cirrusovitá oblaka plíží se mi
Malá jak koťata
Okolo mých nohou to znamená neštěstí
Slunce se svými protuberancemi
Vře si v mém polévkovém hrnci
Ohnivě písmo poručí mi měsíc
A měkké přistání.
Ale ta věc v níž vezím prudce narazí
Měsíc pukne jak šálek v kuchyni
Nyní jsem zavinila že už neexistuje měsíc
Tak tiše odešels
A co teď bude s milenci
Co bude s přílivem a odlivem?

Žádné zařikávadlo, 1972

Ad infinitum

Všichni kdo odcházejí
Skleněnými dveřmi k startovací ploše
Přepážkou na nádraží
Kteří se otáčejí mávají
Jejichž pohledy tíhnou k zemi
Jejichž obrysy
Pomalu slábnou
Všichni jsi ty.
Stojíš při mně
Otáčíš se odcházíš
Zmenšuješ se stále víc
Odkdy
Od doby co se mi na krk pověsila tvá smrt
Hrdlo mi stiskla
Ty stojíš stále znovu při mně
Otáčíš se odcházíš
Podél nástupiště
Přes letištní plochu
Zmenšuješ se stále víc
Postojíš tu
Otočíš se
Jdeš —

Žádné zařikávadlo, 1972

Život po smrti

Věříte tázali se mě
Na život po smrti

A já jsem řekla: ano
Pak jsem ale neuměla
Dát žádné vysvětlení
Jak by to mělo vypadat
Jak bych já sama
Měla vypadat
Tam

Věděla jsem jen jediné
Žádná hierarchie
Svatých trůnicích na zlatých stolcích
Žádný pád prokletých duší
Jen

Jen láska vysvobozená
Nikdy nekončící
Mne zaplavující

Žádné ochranné roucho tuhé ze zlata
Drahými kameny sázené
Pavučinově lehký šat
Vánek
Okolo mých ramen
Laskání krásné kolébání
Jako na tyrhénských vlnách kdysi
Jako slovy jež sem a tam
Pozpěvují si
Přijď přijď

Véba bolesti slzami posetá
Cesta přes hory a doly
A tvá ruka
Zase v mojí

Takhle jsme leželi tys předčítal
Usínala jsem
Procítala
Usínala jsem
Procítám
Tvůj hlas mě vítá
Opouští mě a stále
Tak dál

Více tedy, táží se tazatelé
Neočekáváte po smrti?
A já odpovím
Méně ne.

Žádné zařikávací, 1972

suma bolesti a štěstí nelly sachsové

I jana hrdličková

Čtyři roky před smrtí píše a vydává německá židovská básnířka Nelly Sachsová (Berlín 1891 – Stockholm 1970) své poslední obsáhlejší dílo: cyklus sedmi básní nazvaný *Hledající* (*Die Suchende*). Ještě jednou a naposledy se v něm vrací ke stěžejnímu prožitku svého života — k lásce, která ji zasáhla pravděpodobně již jako šestnáctiletou a která v duchovní rovině trvala až do jejího úmrtí. Její konkrétní předmět chtěla Nelly Sachsová s rozhodností sobě vlastní uchovat v co největší tajnosti a stejně tak příčiny jejího nenaplnění. A tak jen dílo samo — a několik drobných svědectví z autorčiny blízkosti — k nám nyní hovoří o nevšednosti tohoto osudového setkání.

Došlo k němu s největší pravděpodobností v létě roku 1908 v monděním prostředí lázeňského města Bad Reinerzu v Krušných horách. Sem Nelly Sachsová po úspěšném ukončení Soukromé školy Helene Aubertové v berlínské Brückenallee doprovázela své zámožné rodiče. Muž, se kterým se zde seznámila, nebyl patrně židovského původu a byl rozvedený. Sňatek s ním nebyl možný. Dva a půl roku se Nelly Sachsová pohybovala na pokraji smrti, odmítala jíst. Pak našla východisko: psaní.

Čtyřicet sonetů z let 1910–1920 vznikalo nejprve jako více či méně zašifrovaná reakce na nešťastné milostné vzplanutí. Láska je v nich úzce spjata se sebeobětováním; životní štěstí, vitalita jsou tu poskytovány milému k potěše chvíle. Zároveň je láska ztvárněna jako osud božského původu zahrnující v sobě život i smrt. Tato romantická představa operuje se zrozením umění z noci, snu a smrti. Touhu zemřít realizací této představy Nelly Sachsová překonává.

Ve třicátých letech, po otcově skonu (v listopadu 1930) a po nástupu Hitlera k moci (30. 1. 1933), se Nelly Sachsová podle všeho opětovně setkává s milovaným mužem — tentokrát v Berlíně. Vznikají tři básnické cykly (*Tichá melodie*, *Biblické písně* a *Písně o loučení*) v novoromantickém duchu. Jsou prozářeny štěstím a naplněním. Přestože předobraz svých veršů, svou lásku v této pohnuté době fakticky napodruhé a s konečnou platností ztrácí.

Zatímco se totiž Nelly Sachsová a její matce na poslední chvíli podaří utéci do Švédska, její milý zůstává jako antifašistický bojovník v Německu; ještě před odletem Nelly Sachsová do Stockholmu jsou patrně oba dva brutálně vyslýcháni gestapem, on je před jejíma očima mučen, později zavražděn. Nelly Sachsová je opět blízka smrti. Jen starost o matku ji donutí z Berlína přece jen utéci. Opět je psaní terapií, cestou k přežití.

„Mrtvý ženich“, nazývá ho nyní, v první polovině let čtyřicátých, ve svých zdaleka už ne romantických, ale stále ještě značně rýmovaných básních; modlí se v nich za něho, zapaluje svíci na jeho počest, ráda by věděla, na čem spočíval jeho poslední pohled. V *příbycích smrti*, jak se jmenuje její vůbec první vydaná básnická sbírka (Berlín 1947), ho však nalézá více či méně už jen zástupně: učí se pomoci této jedné konkrétní oběti dospět ke smyslu oběti vůbec. A vytyčuje si cíl: svým svědectvím být pamětí ahumánního i humánního světa. Stavět pomníky ze slov. Pro příští, snad šťastnější generace.

V následující sbírce *Zatmění hvězd* (1949) se Nelly Sachsová už zcela oprostí od ryze subjektivního a také od rýmů. Oroduje zde například: [...] *Národy země, / neničte vesmír slov, / neřežte noži nenávisť / zvuk, jenž zrozen byl současně s dechem. / Národy země, / Ó ať žádný nemíní smrt, když říká žítí — / a žádný krev, když říká kolébka — [...]*

A požaduje (titul básně): „Ať se z pronásledovaných nestanou pronásledovatelé.“ (Tento požadavek vyslovuje už v létě 1944 vůči židovskému nakladateli Maxu Tauovi a variuje ho roku 1962 v dopise izraelskému ministerskému předsedovi Davidu Benu Gurionovi. Toho prosí o zmírnění trestu pro masového vraha Adolfa Eichmanna zadrženého izraelskou tajnou službou v květnu 1960; marně: 31. 5. 1962 se v Jeruzalémě koná jeho poprava.)

Poté následují další básnické sbírky: privátní *Dopisy z noci* vzniklé v letech 1950–1953 jako reakce na smrt milované matky v únoru 1950, později přiřazené k celkově objektivněji laděné sbírce *A nikdo neví jak dál*, 1957; *Útěk a proměna*, 1959; *Jízda do bezprašna* a *Ještě smrt slaví život*, obě 1961; *Žhavé hádanky* a *Hledající*, obě 1966; *Rozděl se noci*, 1971. Nelly Sachsová, už od dětství toužící „tancem prolomit neviditelný žalář“ svého osamění, brzy nestačí médium lyriky a pokouší se také o scénické básnictví. V letech 1943–1944 vzniká její první mystérium *Eli* (vychází roku 1951

v Malmö), jehož hlavní hrdina je pojmenován podle Kristových slov na kříži: „Eli, Eli, lama sabaktane.“ Lyrické drama *Co je obět?* z roku 1960 zase ztvárňuje situaci výslechu mladé ženy, přivázané po celou dobu hry ke stromu a bezcitně konfrontované se smrtí svého milého zastřelením. Pojem oběti zůstává prázdný, němý. Zato popravčí má k dispozici celý registr nelidských technik mučení. Tak jako v *Hledající* (1966) je obět' něčím tragicky nezvratným, tancem nezměřitelným hudbou ani slovem. Je jen a pouze mementem.

Lyrické dílo Nelly Sachsová do češtiny zatím nejrepresentativněji přeložila Zlata Kufnerová v bohužel dosud málo známé knize *Zatmění hvězd* (H&H 2000). Jde o výbor ze všech autorčiných sbírek kromě těch posledních — *Žhavé hádanky*, *Hledající*, *Rozděl se noci*. Ani Petr Prouza ve *Světové literatuře* (7/1989, s. 40–44: „Nelly Sachsová: V krajině z hudby“) tuto pozdní lyriku

nereflektuje. Rovněž Ludvík Kundera své překlady Nelly Sachsové zaměřil na ranější díla. Nezbyvá tedy než zde poprvé českému čtenáři popřát, aby *Hledající* našla vlídné a chápavé přijetí.

beletrie

hledající

vybrala a přeložila Jana Hrdličková
nelly sachsová I

1

Od hřímající kapely k tanci
kdy noty letí ze svých černých hnízd
aby se zabily —
jde žalem posedlá
po magickém trojúhelníku hledání
kdy oheň rozčereň je
a voda nabízena k utonutí
milenci zemřou vstříc si
žilami protknou vzduch —

V zatmění slunce
zeleň je prokleta na popel
ptáci se dusí v úzkosti
neboť neznámé se přibližuje —
zezadu z noci vystřižena
táhne světelná smrt
hledání příběh do písku —

Mořem se plavíc k zenitu
kde bílý racek chechtavý sedí a čeká
zchlazuje už svůj rozpadající se prach

Souhvězdí milého
katem pozhášené
lev z nebes padlý —

Hledá hledá
podpálí bolestí vzduch
stěny té pouště vědí o lásce
jež mladá prostoupí do večera
té předoslavy smrti —

Hledá milého
nenajde ho
musí znovu vytvořit svět
Volá anděla
aby jí vyřízl žebro z těla
vdechne mu božský dech
bílý list palmy ve spánku
a žíly sníc staženy
Hledající v celé své bídě
na rozloučenou prst' země do úst vezme
z mrtvých povstane zase —

2

Jsi věštec hvězd

jejich tajemství prýští z tvé neviditelnosti
sedmibarvé světlo ze zacloněného slunce
Už den i noc ztrácíme
Nové se blíží s prapory pravdy
Sopečné zpravědi mně pod patami —

3

Rozsetý jsi
Símě jež nikde nezdómácní
jak jen prohledat směry větrů
nebo barvy a krev
a noc religiózní strach
tušení — nitka v labyrintu vede tě —

4

Je to i nedočkavost — lesní požár zapraská v žilách
volá: kde jsi — s ozvěnou možná v nebi
a druhé sedí tiše u stolu
mléko pijí
šeřík venku odkvétá smutně
malý bratříček na koze jezdí —
jen její bolest jí říká že on už není
možná ho ale pověst umístila
pod souhvězdí jižního kříže
kde sněžná princezna z ledového hrobu vstává

šperky jí břinkají
zahřívá ji
led spadne zářivá tisíciletí
není čas posbírat je
čas se rozplyne v plamenech na hranici
dohoří když ptáci natrhnou noc —

5

Hovořili k sobě jednou napříč dálkou
dva vězni
kat jim unášel hlasy vzepjaté
šílenou cestu tužby tam a sem
Měla kdy smrt krásnější dárky k roznášení —

6

Kde stojí
je konec světa
neznámé usadí se tam kde rána je
ale vize a sny
šílenství a bleskopisy
tihleti utečenci odjinud
čekají na zrození umírání
potom mluví —

7

Jakou světovou stranu zaujalas

na sever je náhrobní kámen zelený
roste budoucnost zde
tvé tělo je prosbou ve vesmíru: přijď
pramen hledá si svou mokrou otčinu

sehnuta beze směru je oběť —

Hledající, 1966

03 2004

beletrie

Václav Ryěl, bez názvu, pol. 80. let

03 2004

zahranièí

2+1 ze zahranièí

FRANCIE, KANADA A BELGIE

Pura vida

Patrick Deville není z těch, kteří své čtenáře každoročně obšťastní novým titulem. Patří ke spisovatelům na knihu skoupým, ale pět románů, které od roku 1987 vydal v nakladatelství Minuit, se řadí k perlám té odnože současné francouzské literatury, již ovlivnil Ponge a bývá označována jako minimalistická. Kde se autoři namísto psychologie postav, citů a vášní věnují spíš věcem, detailům, slovům, kde často vystupují osamělí jedinci a existenciální tematika se traktuje s ironickým nadhledem, třeba v dekoraci s humorem pojaté detektivky.

Šestý Devilleův román *Pura vida* (Seuil 2004), podobně jako loňský „přelomový“ román *Milovat se* jeho dávného přítele a kolegy Jean-Philippe Toussainta, hodnotí kritika jako výrazný obrat v autorově tvorbě. Metoda práce se nemění, Devilleova věta stále mísí široké záběry s prudkými nájezdy na detail, má rysy pointilismu. Spisovatel se ale tentokrát opírá o bohatou dokumentaci: námětem je totiž Střední Amerika v době mezi roky 1789 a 1989. Deville prokládá různé historické události anekdotickými příběhy, sleduje několik velkých osobností, jež se podepsaly na osudech těchto krajů. Oblast Střední Ameriky ho fascinuje. Než knihu začal psát, strávil dva roky sbíráním materiálu a inspirace na Kubě, studoval kubánskou literaturu, v Berlíně vyhledal kubánského exulanta spisovatele Jesuse Diaze, poznal San Salvador, Mexiko a další země. Román vznikl šest let a umně předává Devilleovo zaujetí pro dané teritorium, přičemž prezentuje nejen literární talent svého tvůrce, nýbrž i rozmanitost a kouzlo popísaných krajů, časů, charakterů. Výraz „pura vida“ se ostatně v Kostarice používá jako vyjádření vrcholných okamžiků žití.

Samouk, jenž rád provokuje

Dramatik, autor románů a životopisů, jehož dílo bylo přeloženo do dvaceti jazyků, Michel Tremblay je — kromě toho, že patří k nejznámějším a často oceňovaným québeckým spisovatelům — pozoruhodný též proto, že jako málokterý z literátů má dělnický původ, je literárním samoukem, a navíc úspěšným. Jako první začal, a to dokonce na divadle, používat „le jòal“, jímž se mluví v chudinské montrealské čtvrti Main. Roku 1968 vyvolalo skandál uvedení jeho hry *Belles-sœurs*, v níž poprvé vystupuje na scéně transvestita. O sedm let později Tremblay způsobil další aféru, když veřejně přiznal, že je homosexuál.

Knihu *Bonbonová směs* (Bonbons assortis) autor vydal nejdříve v kanadském nakladatelství Leméac a francouzském Actes Sud a poté ještě v Club Québec loisir. Krasosmutná knížka je poskládána z autorových vzpomínek na dětství, představuje jednu velkou montrealskou rodinu v době druhé světové války, jež svérázným způsobem přežívá kruté časy, kdy muži odešli do války a ženy s dětmi se o sebe musely umět postarat.

Skromná literatura

Také Belgičanka Nicole Malinconi — na rozdíl od Tremblaye dáma rezervovaná, píšící naoko prostě, ale krásným vycizelovaným jazykem — před dvaceti lety doslova omráčila literární veřejnost. V renomovaném nakladatelství Minuit publikovala dílo *Nemocnice Ticho* (Hôpital Silence, 1985), v němž nádherně zpracovala smutné a v dané době velmi provokativní téma potratů a neosobního zacházení

s pacientkami na gynekologických odděleních nemocnic. Její druhé životní téma jsou portréty vlastních rodičů — na sklonku minulého roku vydala útlu knížku krátkých textů *V cizině*

(*A l'étranger, Le Grand Miroir*). Po knize *My dvě* (*Nous deux*), věnované vzpomínkám na matku, a *Da solo* představující otce se tentokrát Malinconi věnuje útržkovitým vhlédům do jedné etapy dětství, když se její italský otec rozhodl přestěhovat svou belgickou ženu a dcerku do rodné země a tam, bez úspěchu, podnikat.

V cizině je knížka nádherná, přinášející dětské postřehy o cizím světě, kde všichni mluví jiným jazykem, kde mají jiné zvyky, jiné způsoby, jinak zařízené domácnosti, jiné počasí..., kde si matka nemůže a nehodlá zvyknout, kniha o zemi, na níž otec velmi lpí. Citlivá dětská duše tu nachází spoustu námětů k zamyšlení, sdělení. Nicole Malinconi je velká spisovatelka malých témat, tedy takových, jež přehlízíme, bereme jako samozřejmá, nevyžadující zastavení — a ona přitom tvoří naše životy.

Jovanka Šotolová

VELKÁ BRITÁNIE

Roddy Doyle napadl Joyce

Irský spisovatel Roddy Doyle se během svého amerického čtení tvrdě opřel do svého slavného krajana Jamese Joyce, když prohlásil, že Joyce si celý ten humbuk, který se kolem něj v posledním půlstoletí spustil, vůbec nezaslouží, že jedinou dobrou Joyceovou knihou jsou *Dubliňané*, a *Odysseus* je prý zdoluhavá

a nudná kniha, která by bývala potřebovala ruku přísného redaktora. Ještě příkřejší byl Doyle k *Plačkám nad Finneganem* — prohlásil, že doba, již strávil čtením prvních tří stran, byla nejhůře promarněným časem v jeho životě.

Je nasnadě, že Doyleovu zlost nevyprovokoval ani tak samotný Joyce, jako spíše „joyceovský“ průmysl, který kolem jeho knih vyrostl. Ostatně sám Doyle to přiznává — říká, že dnes každý, kdo začne psát o Dublinu nebo v Dublinu náhodou bydlí, je automaticky srovnáván s Joycem a že tento odkaz modernistického spisovatele je pro současné mladé autory více než tíživý. Kriticky se Doyle opřel i do města Dublinu za jeho „joyceovské“ atrakce pro literární turisty. Přirozeně, jeho výbuch vyvolal záhy stejně vášnivé reakce, a to hlavně v akademických kruzích, kde je onen kritizovaný joyceovský průmysl nejrozšířenější — akademici se nechali slyšet, že tohoto velikána odsuzují jen průměrní pisálci, kteří se nedokáží vyrovnat s jeho odkazem.

Zda se Doyle dokáže či nedokáže vyrovnat s Joyceovým odkazem, toť otázka. Jisté je, že od doby, kdy získal před několika lety Booker Prize, o něm příliš slyšet nebylo; teď se najednou ocitl na předním místě kulturních rubrik všech větších deníků. Ale i kdyby bylo jeho vyjádření motivováno pouhou touhou získat publicitu, přece jen je záslužné otevřít diskusi o literárních hodnotách klasiků a nepokládat jejich literární velikost za jednu danou. Ostatně i literární kánon se přece mění.

Nová kniha Roberta Irwina

Až donedávna byl Robert Irwin znám jen úzké hrstce věrných čtenářů, a je pozoruhodné, že i českých. Před několika lety totiž vyšla v dnes již zaniklé Arcadii Irwinova *Arabská noční můra* a Volvox Globator vydal loni úžasnou černou komedii *Satan mě chce*. Postavení Irwina coby marginálního autora a velmi dobrého literárního kritika se změnilo po září 2001 — Robert Irwin není totiž jen prozaik, ale

i významný arabista a působí jako redaktor blízkovýchodní sekce časopisu *Times Literary Supplement*. Po zvýšeném zájmu o arabský svět se Irwin proslavil svými zasvěcenými eseji o historii arabské kultury, dokonce vydal zajímavou antologii arabské poezie.

Před několika týdny uvedl svou novou knihu s výstižným názvem *Alhambra* — útlá kniha pojednává o slavném španělském monumentu a nabízí zvláštní, poměrně originální pohled na soužití křesťanů a muslimů na Iberském poloostrově. Irwin v knize citlivě ukazuje, co všechno je mýtus a turistický folklor a co historická skutečnost, ověřitelná v dochovaných pramenech. Kniha se dostalo všeobecně nadšeného přijetí — velmi pochvalně až nadšeně psala o *Alhambře* ve *Spectatoru* Doris Lessingová a ve stejném duchu se vyjadřovali i ostatní: zdůrazňovali nejen Irwinovy historické a kulturní znalosti, ale i vytříbený styl, jímž je tato čtivá historická kniha napsána. Z našeho pohledu je kniha zajímavá mimo jiné i tím, že Robert Irwin bude jedním z hostů letošního ročníku Festivalu spisovatelů Praha. Lze jen doufat, že v dohledné době se dočkáme i dalších překladů z jeho zajímavého beletristického díla. *Alhambra* vydá

v českém překladu BB art.

Ladislav Nagy

RUSKO

Irina Dinižkina

„Událostí roku“ v oficiálně prezentované literatuře, a to nejen doma, ale i za hranicemi (například na Frankfurtském knižním veletrhu), tak trochu uměle vytvořenou mediální hvězdou, zůstává v Rusku nadále Irina Děněžkina. Dvaadvacetiletá autorka z Jekatěrínburgu je na svých autorských čteních a na přebalu knihy přirovnávána

k Françoise Saganové či k polské autorce Dorotě Masłowské a nutno předeslat, že určitý talent a schopnost literární stylizace tato studentka žurnalistiky určitě má.

O kvalitě obsahu jejích povídek však bezpochyby rozhodnou až její další knihy, které se vzhledem k silné podpoře domovského vydavatelství Limbus Press jistě brzy objeví. Už dnes má Děněžkina v Limbusu takové privilegované postavení, že se stala například hlavní osobou, která se podílela na výběru čtyř dalších próz do antologie generace dvacetiletých. Jako by ona byla tím rozhodujícím, určujícím elementem nejmladší ruské prózy. Jako by právě její povídky měly být vzorem ostatním mladým literátům. S těmi je však možné setkat se někde úplně jinde — třeba v každotýdenním literárním klubu *Avtornik* (skupina okolo šéfredaktora projektu

Vavilon Dmitrije Kuzmina). Mezi výraznými a osobitými autory zde na konci listopadu prezentoval svou tvorbu, krátkou prózu *Gorod Vinograd*, pětadvacetiletý prozaik z Novosibirska Viktor Ivaniv, stejně jako básnířka a zpěvačka Irina Šostakovská.

Svět a smích

Méně viditelnou, ale rozhodně neméně důležitou událostí bylo v Rusku začátkem prosince vydání nové knihy Jurije Mamlejeva *Mir i chochot* (Svět a smích, nakl. Vagrius). Český čtenář, který zná Mamlejeva především z románu *Šatuny* (Šatuni, Argo 1998), by byl možná trochu zklamán, že autor „stárne“ a z jeho posthumanitního „extrémního stavu metafyzického hledačství“ se čím dál více vytrácí onen syrový, ruský naturalismus. Ale není to zas tak úplně pravda — přestože oba romány dělí více než třicet let, je Mamlejev i ve svých dvaasedmdesáti stále v plné tvůrčí síle. V jeho výrazném stylu se opět dají nalézt reminiscence na předchozí romány a povídky, stopy Bulgakovovy či Dostojevského, a ani motiv „jiných světů“ v něm samozřejmě nechybí. Děj románu je navíc zasazen do současné Moskvy — poté, co hlavní postava Stasik mizí jednoho rána v zrcadle a zůstává po něm pouze mrtvý, nehybný obraz, začínají se odehrávat podivné události na pomezí skutečnosti a snu. Mezi reálnými postavami a přízraky...

Svou účastí na autorském večeru podpořili Mamlejeva nejen jeho mladí studenti (a pohledné studentky), neboť autor zároveň vede kurzy tvůrčího psaní, ale také přeplněná místnost čtenářů, v níž se po pěti minutách skoro nedalo dýchat.

A samozřejmě i četní literární kritici a novináři, kteří se však do *Projektu OGI* přišli ve svých několikaminutových monolozích spíše vypovídat a Jurije Vitalijeviče téměř nepustili ke slovu. Ale nevadí — pravidlo, že dobrá kniha si svého čtenáře najde sama, naštěstí stále funguje.

Moskevská slam poetry

V prosinci proběhlo v Moskvě finálové kolo v Evropě čím dál populárnější slam poetry, které bylo o to zajímavější, že mezi sebou soutěžily dvě hlavní metropole — Moskva a Sankt Petěrburg.

V místnosti a na pódiu to chvílemi vypadalo jako během táborové hry, kdy se dvě družstva dětí perou o to, kdo si připravil lepší scénku. Barevná mávátka s číslicemi od jedné do pěti si totiž zabralo pět stolů a nedalo se nepoznat, zda na dnešní večer přijeli metrem, nebo vlakem. Nakonec zvítězili poprávu místní — v čele s výkonem charismatického performerera a básníka s nezapomenutelnou tváří Andreje

Rodionova.

Barbora Gregorová

Patrick Deville; foto: archiv

zahraničí

Roddy Doyle; foto: archiv

zahraničí

Andrej Rodionov; foto: archiv

Komiks Tomáše Poďala

PØEDPLATNÉ ÈASOPISU HOST I NEJPOHODLNÌJI A NEJLEVNÌJI AŽ DO VAŠÍ SCHRÁNKY

polemika

polemika

Ohlasy k recenzi Michala Sýkory v Hostu 07/2003

Poznání

Nějaký Sýkora, inspirovaný patrně ještě další osobou, už celá léta pátrá po mých zločinech období normalizace, občas otiskne dílčí výsledky svého pátrání, a nyní v časopise Host došel k závěru, že jsem na Filozofické fakultě UP „figuroval v čele normalizačního procesu“. Tudíž: členové prověřkové komise a „leninské“ jádro fakultní organizace KSČ — Lón, Žahour, Zezula, Novák a pár dalších — byli jen loutkami v mých rukou. Stál jsem celou tu dobu v pozadí a dokonale jsem kamuflval svou zločinnou činnost. Jednak jsem nechal rafinovaně několikrát odhlasovat svou důtku a důtku s výstrahou, jednak jsem několikrát navedl Lóna, aby na mne psal negativní posudky pro ÚV KSČ a KV KSČ. Nechal jsem svou manželku vyloučit ze strany a zařídil jsem, aby dcera po maturitě s vyznamenáním nebyla gymnáziem doporučena na vysokou školu. Skrýval jsem své zločiny i za obhajobu některých „vyloučených“ na soudu, navedl jsem spisovatele O. Šulěře, aby mi napsal děkovaný dopis za záchranu svého syna před vyloučením, zosnoval jsem tribunál, který odmítl Lónem nařízené vyloučení většiny tzv. pravicových studentů ze školy, zbavil jsem se na své katedře uprostřed normalizačního procesu dvou členů stranických prověřkových komisí a naopak přijal jednu „vyškrtnutou“, chránil před vyhazovem jednoho člena katedry, který své kolegy i studenty denně informoval o zprávách Svobodné Evropy, a dokonce ho na začátku roku 1989 prosadil jako docenta, vystoupil jsem v dubnu 1989 na pražské konferenci o lidských právech s kritikou „kádrové“ praxe na vysokých školách, s touto kritikou několikrát vystoupil i na plenárních schůzích na fakultě, přijal jsem na katedru mladého asistenta z katolické rodiny, odolával celý ten čas nátlaku, aby katedra rusistiky spolupracovala

s okupační armádou, nechal jsem si zcenzurovat slovník rusko-českých vztahů, přednášel jsem studentům o ruských spisovatelích-emigrantech, pozval jsem na aspirantský seminář „vyloučené“ přední rusisty — Drozdu, Mathausera aj. atd. To vše byla výborná kamufláž, pod níž jsem mohl rozvinout svou normalizační aktivitu. Chyťře jsem si objednal na ministerstvu zákaz své cesty do USA, kam jsem byl pozván na konferenci (zatímco nestraníci z fakulty tam jezdili běžně). Vrcholem této úspěšné kamufláže bylo, když jsem v roce 1991 navedl děkana fakulty, aby na vědecké radě prohlásil, že jsem za normalizace „pomáhal lidem“, a když jsem zhypnotizoval celou vědeckou radu natolik, že z ní nikdo proti mně nevystoupil. Zmanipuloval jsem i historiky, aby ve svých Kapitolách z dějin univerzitního školství na Moravě v letech 1945–1990 vůbec nezmninili mé jméno. To vše tímto přiznávám, což je jistě dostatečnou odměnou Sýkorovi za jeho neúnavné pátrání, které vedlo k mému odhalení.

Miroslav Zahrádka

Literární recenze jako účelový pamflet?

První přečtení Sýkorovy recenze¹ publikace Miroslava Zahrádky² může vyvolat u neinformovaného čtenáře dojem, že jde o strhující a zasvěcenou analýzu posuzovaného díla i celoživotní činnosti jeho autora. Nicméně už samotná vehemence, s níž se mladý olomoucký badatel přímo neadekvátně pouští do totálního „rozcupování“ vybrané publikace, ukazuje, že mu nejde ani tolik o kritický pohled na první český pokus klasifikačně pojmenovat čerstvě uzavřenou kapitolu pohnuté ruské literární historie (určený mimo jiné zatím jen pro základní přístupovou orientaci studentů a zájemců), jako především o odbornou i lidskou denunciaci a degradaci Zahrádkovy osobnosti.

Samozřejmě, Miroslav Zahrádka představuje k podobnému (řádoby nekompromisně spravedlivému) rozhořčení vhodný objekt: byl skutečně jedním z čelných představitelů české literární rusistiky v době do listopadu 1989, a Sýkora, který minulost zná pouze podle informací „z druhé ruky“, se domnívá, že stačí, aby jen „namixoval“ nahodile vybrané pasáže z recenzované publikace spolu s některými nepochybnými (dobově podmíněnými) autorovými omyly v minulosti a ozdobil to smyšleným tvrzením o jeho roli vedoucího „normalizátora“ — a ejhle: příležitost vysloužit si konjunkturní ostruhy je na světě! K solidní kritice má však vzniklá „aktuálně břitká“ recenze, bohužel, hodně daleko.

Hned v úvodu Sýkora Zahrádkovi vyčítá, že v recenzované publikaci úmyslně „zatajil svou minulost“. Na rozdíl od mnoha dalších aktérů současného kulturního (ale i politického) života však Zahrádka své působení v minulosti nijak netají (a v takto propedeuticky laděných publikacích není uvádění biografie autora předpokládanou normou). Na jedné straně byl sice (jak mu pan Sýkora opakovaně předhazuje) členem oné „správné“ strany, ale na straně druhé mu tento mladý kritik nedokáže uvést ani jeden příklad činu, v němž by někomu „normalizačně“ ublížil. Naopak řadě lidí pomohl (koneckonců tuto skutečnost ocenily i akademické orgány FF UP už v roce 1991). Aspirantské semináře profesora Zahrádky v sedmdesátých a osmdesátých letech minulého století byly (z hlediska metodického a díky míře poskytované svobody vyjadřování) bezesporu nejlépe organizovaným setkáváním mladých adeptů české literární rusistiky na akademické půdě tehdejšího normalizačně sešněrovaného Československa (včetně skutečnosti, že na ně byli zváni i specialisté, kteří v Praze přiliš „velký prostor“ k veřejnému hlásání svých názorů neměli). O tom samozřejmě pan Sýkora nic neví, nicméně i kdyby věděl, asi by se mu podobné informace do jeho argumentační metody typu „kdo chce psa bít, ten si hůl najde“ prostě nehodily.

Dnes je velmi snadné obvinít někoho z toho, že se zabýval ruskou sovětskou „válečnou“ tematikou a že k jeho oblíbeným autorům patřili „staliništití kozáci“ typu Šolochova nebo Fadějeva. Nicméně ať se to panu Sýkorovi líbí či ne, „téma války“ patří k formativním leitmotivům ruské novodobé prózy (nejen!), a Miroslav Zahrádka i přes všechny možné chyby, jichž se — mimo jiné i v závislosti na kvalitě dobově dostupných informací — dopustil, zůstává naším největším (i v zahraničí uznávaným) znalcem této oblasti východoslovanské literatury, z níž není možné jednoduše (bez diskuse!) zcela eliminovat ani její deformovanou a informačně pomýlenou „sovětskou“ etapu, protože zůstává jistým svědectvím o epoše i uzavřených lidských životech.

„Nálepky“, jimiž Sýkora například oba jmenované autory kvalifikuje, jsou jen simplifikovaná a účelově formovaná klišé, která mají jediný cíl: ublížit Zahrádkovi; jejich skutečná odborná hodnota je však téměř nulová (stačilo by například alespoň trochu respektovat zájem o tuto problematiku a dané spisovatele ve světovém literárním kontextu: u peripetického osudu samotného Fadějeva — jeho známý dopis před sebevraždou; nebo

v případě Šolochova — podle Sýkory by však nepochybně zřejmě šlo opět jen o „pouhé omyly“ světové veřejnosti — o udělení Nobelovy ceny v roce 1966). Podobně účelově Sýkora Zahrádkovi vytýká, že ve své monografii o Šolochovovi (1975) nezmninil Krjukovovo autorství románu *Tichý Don*. Opomíjí přitom, že v roce 1975 nebylo o této skutečnosti ještě možno hovořit nejen z důvodů normalizační cenzury, ale ani proto, že prostě nebyla známá, a román, jemuž se Šolochov stal (v rozhodující části textu), přízniveji si, poměrně zdařilým „pokrývačem“, byl i na Západě vydáván bez těchto údajů.

Jsmo přesvědčeni, že Miroslav Zahrádka by se nikterak nebránil odborné kritice, již je u podobného kompendia (tj. u prvního pokusu bilancovat a klasifikovat čerstvě završený stoletý vývoj u tak složitého procesu, jakým právě ruská literatura ve dvacátém století prošla) zákonitě nutno předpokládat. Když pomineme skutečnost, že vzdálenost dvou či tří let od konce století rozhodně není dostačujícím předělem pro definitivní soudy a jednoznačné závěry (jde totiž o materii pohníchu velmi „syrovou“, u níž ani dosavadní stupeň poznání klasifikační a interpretač-

ní jednoznačnost nedovoluje), může být rozvaha o rozměrech i charakteru jednotlivých přístupových komentářů, medailonů i klasifikačních řezů k ní nanejvýš plodným námětem k diskusi,

v níž nebude možno přehlédnout ani rodící se objektivnější sebehodnotící přístup samotných ruských badatelů. Tato diskuse by však měla být prosta apriorních účelových spekulací a polopravdami inspirovaného „plivání“, jež jsou v Sýkorově recenzi, bohužel, nejen svědky povrchní znalosti Zahrádkovy celoživotní práce, ale i totální neznalosti kontextu, v němž jeho jednotlivé publikace vznikaly. Mělo by tomu tak být, zejména je-li podobná recenze publikována v tak solidním časopise, jakým *Host* bezesporu je.

Doc. PhDr. *Ctirad Kučera*, CSc., ředitel Ústavu slovansko-germánských studií UJEP Ústí nad Labem

Prof. PhDr. *Oldřich Richterek*, CSc., vedoucí katedry slavistiky PdF UHK Hradec Králové

PhDr. *Josef Dohmal*, CSc., Ústav slavistiky FF MU Brno,

redaktor časopisu *Opera Slavica*

PhDr. *Jana Sováková*, CSc., vedoucí katedry ruského a francouzského jazyka PdF ZČU Plzeň

PhDr. *Radka Hříbková*, CSc., vedoucí katedry rusistiky a lingvodidaktiky PdF UK Praha

PhDr. *Zdenka Matyušová*, Ph.D., vedoucí oddělení ruského jazyka a literatury PdF JČU České Budějovice

1) Sýkora, M.: *Podle diktátu srdce aneb (Vybledle) Rudá záře nad Peripleem*. Host 2003, č. 7, s. X–XII.

2) Zahrádka, M.: *Ruská literatura XX. století (Literární proudy a osobnosti)*. Periplum, Olomouc 2003, 240 s.

Poišti bych to napsal stejní...

Kauza mé půl roku staré recenze na knihu Miroslava Zahrádky tak trochu připomíná známý spor Jana Rejžka a Heleny Vondráčkové (čímž ani v nejmenším nehodlám M. Zahrádku přirovnávat k populární zpěvulci a sebe k velkému kritikovi). Princip je stejný: může být Vondráčková symbolem normalizace? Zdaleka nebyla tak průhlednou prorežimní figurkou jako třeba Jiřina Švorcová, ale úspěchu dosáhla ne na základě svobodné konkurence, ale proto, že jí tehdejší režim umožnil úspěchu dosáhnout. Podle české národní bibliografie Miroslav Zahrádka v letech 1970–1989 vydal jedenáct publikací, u dalších šesti knih je uváděn jako spoluautor. Nejsou zahrnuta skripta a tiskoviny vydávané univerzitními vydavatelstvími. Připočteme-li i tyto knihy, činí výsledek minimálně 22–25 knih (není to přesný údaj, knihovní katalogy udávají pokaždé jiné číslo). Publikoval své knihy v kontextu svobodné literárněvědné konkurence, nebo proto, že mu to režim umožnil? A proč mu to režim umožnil? Aby ho Zahrádka svými publikacemi zevnitř podřýval, nebo že téma těch knih režimu přitakalo? Dvě desítky knih! Kolik jiných mělo takové možnosti? Nebo snad M. Zahrádku někdo nutil?

Mým oponentům — panu profesoru Pospíšilovi a šestici autorů stati *Literární recenze jako účelový pamflet?* — na mé recenzi vadí tři věci: 1) že jsem charakterizoval Zahrádkovu (publikační) činnost za normalizace; 2) že jsem ostře kritizoval recenzovanou knihu; 3) že jsem to vše napsal tónem, který má ke „zdrženlivosti“ daleko.

Ad 1: Tento bod je jádrem sporu. Ve své odpovědi Miroslav Zahrádka vypočítává své zásluhy, aby dokázal, jak moc mu křivdím. Obávám se však, že tato téměř disidentská stylizace je už trochu ořepaný trik (vizme nejružnější herecké memoáry atp.). Zkusme se na něco podobného zeptat třeba Blahynky, Rzounka nebo Hrzalové. Nejspíš by se nám dostalo podobného výčtu zásluh, děkovaných dopisů a neúspěchů zaviněných nelibostí režimu. Bohužel materiály, které mám k dispozici já, vytvářejí jiný obraz. Jsou to ony dvě desítky knih, je tu fakt, že Zahrádka byl na začátku sedmdesátých let členem komise schvalující představení olomouckého divadla (mám k dispozici dokument z roku 1971 o zákazu inscenace románu Ilfa a Petrova *Dvanáct křesel*, a to z důvodů, že by představení mohlo u diváků vzbuzovat nevhodné asociace a falešné reakce). A nejen to: pokud se šestice rusistů dovolává konkrétního důkazu Zahrádkova působení, je to pro jejich chráněnce medvědí služba. Nejspíš prostě nevědí, že na začátku sedmdesátých let byl na FF UP Miroslav Zahrádka proděkanem pro politickovýchovné záležitosti, že byl předsedou kárné komise, jež rázně zatočila s vedoucími osobnostmi tehdejšího Vysokoškolského svazu studentů a dva studenty vyloučila. Je to málo? Student Petr Šulěr, spisovatelův syn, skutečně vyloučen nebyl; vzhledem k tomu, že šlo jen o „malou rybu“, Zahrádka v jeho případě sotva něco riskoval. Žádnou z těchto informací jsem původně neměl v úmyslu publikovat, byl-li jsem však osouzen, že si vymýšlím, nemám jinou možnost. Ano, mám informace z druhé ruky, ale mé zdroje jsou důvěryhodné a navíc prověřené. Mí oponenti to považují za dobově podmíněné Zahrádkovy omyly. Já to považuji za něco jiného, a právě proto je pro mne M. Zahrádka symbolem normalizace v naší rusistice. Ale osobnostní rysy nechme stranou. Ať si čtenář vezme některou z jeho knih ze sedmdesátých let a posoudí sám. Ať se pohrouží do četby svazků jako *Základní otázky socialistického realismu* (1975), *Alexandr Fadějev a Československo* (1976), *Literatura a Říjen* (1977), *Sovětská literatura a my* (1981) či přednášky *Teoretický seminář ke knize Alberta Beljajeva „Ideologický boj*

a literatura“ (příloha časopisu *Družba*, listopad 1979) a posoudí, zda ve vztahu k režimu tyto spisky vyjadřují odpor, či bezvýhradné přitakání. Z každého by se dalo citovat, ale proč být ještě nadbytečně škodolibý? Raději ocitujme dobové svědectví — (nebo že by ani tento autor nechápal dobové souvislosti, zjednodušeně vytrhával fakta z kontextu, byl účastníkem protizahrádkovského spiknutí?) — záznam z deníku Jana Zábrany z roku 1975: „Špina těchto dnů: Zahrádka, s kterým jsem byl nucen minulý čtvrtek prohodit několik vět, mi s vážnou tváří a bezostyšně, když řeč přišla na Andreje Platonova, řekl: „Víte, ale ta jeho činnost v

časopise Litěraturnyj kritik ve třicátých letech byla veskrze negativní...‘ Veskrze negativní! Hlavně že pozitivní byla činnost Fadějeva, který ho zničil sekernickou kritikou, vyhnal ho z literatury, znemožnil mu tisknout a dohnal ho k tomu, že *velký prozaik* musel pašovat a podstrkovat texty do časopisu, který jediný nad ním ještě pár let držel ochrannou ruku! Pro pana profesora Zahrádku je tahle aktivita člověka zahnaného stalinismem ke zdi dodnes negativní.“ (Jan Zábrana: *Celý život. Svazek 1*. Praha: Torst 1992, s. 385–386)

Ad 2: Argumenty, proč jsem recenzovanou knihu zásadně odmítl, jsem vyložil ve svém článku. Považují-li mí oponenti knihu za hodnotnou, je to jejich názor. Zřejmě se domnívají, že o velkých básnících lze psát takto, že historická práce nemusí mít koherentní strukturu, že neexistují metodologická kritéria pro organizaci obdobného textu, že studentům lze coby učební text podstrčit cokoliv a — v neposlední řadě — že socialistický realismus byl málem to nejlepší, co v ruské literatuře vzniklo. Spisy pojednávající o Šolochovovi či Fadějevovi (osobně se kloním k názoru Jana Zábrany, že psát o Fadějevově tvorbě je totéž jako uvažovat o literárním díle Josefa Goebbelse, ale to ponechme stranou) nemusejí být špatné. Ale měly by být pravdivé. Psát o přísluhovačích zločinného režimu, kteří se na těch zločinech sami podíleli, a přitom tyto zločiny zamlčovat je nemravné — zvláště je-li kniha určena studentům. Ostatně například ve *Slovníku ruských spisovatelů*, jehož je prof. Ivo Pospíšil spoluautorem a hlavním redaktorem, tato fakta zamlčována nejsou. Co chtějí kolegové rusisté relativizovat na skutečnosti, že Fadějev se podílel na fyzické likvidaci svých spisovatelských (pohříchu talentovanějších) kolegů? Co je na tom zjednodušujícího a účelového? Není to snad pravda? Možná jsem naivní, ale skutečně se domnívám, že zde je jakákoli relativizace nevhodná. Proč se o Fadějevových zločinech nepsalo v sedmdesátých letech, lze vysvětlit tehdejší společenskou situací. Ale dnes? Je to věrnost zásadám? Neochota vidět pravdu? Výše citovaný Jan Zábrana naznačuje, že některé Zahrádkovy názory se vyznačují pozoruhodnou stabilitou. I na to jsem ve své recenzi upozornil. A jen poznámka navíc — kolegové se mýlí, když tvrdí, že v roce 1975 nebylo o Krjukovově možném autorství *Tichého Donu* nic známo. Pochybnosti o Šolochovově autorství byly v SSSR poprvé tiše vysloveny již v roce 1965 (doporučuji přečíst si první svazek Solženicynovy *Autobiografie*).

Ad 3: Konfrontačním tónem jsem recenzi napsal vědomě. Recenze by měla nazývat věci pravým jménem, nikoliv být autorovi (jak se s oblibou říká) „pohlazením po duši“. Pokud mám být citlivější ve vnímání osudu člověka, pak se má citlivost obrátit spíše k těm, kteří byli normalizací postiženi, nikoli k těm, co se svezli na vlně konjunktury.

M. Zahrádku osobně neznám, nikdy jsem se s ním (vědomě) nesetkal, nevím, do které „zájmové skupiny“ patří, nemám žádný důvod se mu mstít. Nicméně dle mého názoru všeobecná tendence k zapomínání je horší než nedostatek tolerance, o němž psal prof. Pospíšil. Nešlo mi o to někoho denunciovat, spíš jen případným „uživatelům“ Zahrádkova spisu pár věcí připomenout, dát obsah knihy do širších souvislostí. Je dobré připomínat, kdo byl kdo. Zapomínání je velmi nebezpečné. Příště bych tu recenzi napsal stejně.

Michal Sýkora

Prolomit otevřené dveře

Michal Sýkora napsal kritickou stať, bohatě dokumentovanou

a dlouho potřebnou. Kromě zevrubné konkrétnosti umí totiž dávat do souvislostí a nebát se toho. V tomto ohledu jsou olomoucké nivy panenskou půdou — celinou, jak bude pro některé povědomější.

Nicméně vyrašil najednou Zahrádkou pracně posháněný hlouček obhajovatelů, trapně předstírajících jednak poučenost, jednak odbornictví. Jakkoliv se mi po přečtení jejich blábolíad dělá nanic, není to zas tak zlé, abych se u nich nezastavil. Možná jim to pomůže. I když pochybuji. Ale učitel má učit.

Poněkud lepší kaširovaná slova Ivo Pospíšila chápu jako rozpačité zamyšlení nad sebou samým, snad i kousek sebekritiky, byť jen malý. Vždyť jinak by nedávala smysl. Jeho recenze

z posledních let „konsolidace“ nebyly horší než Zahrádkovy. Proto asi knihu našeho činitele hodnotí jako „v podstatě pozitivní, byť s výhradami, spíše jako rezervoár materiálu a soudů, které ovšem nemusejí být — a také nejsou — všeobecně přijatelné“. Nevšiml si myslím, jak mu jeden článek řetězu vylučuje druhý, po donedávna chvalném způsobu „na jedné straně — na druhé straně — i když nezapomínejme — třebaže ovšem — ale nejen“. Proto ho na to upozorňuji. Jinak ovšem okázalými, leč prázdnými floskullemi, křiklavě zvýrazňovanými pomocí cizích slov, se míní představit jako moudrý arbitr. Jak moc přesvědčivě?

Následující kolektivní projev sehnaného „kroužku přátel“ se od předchozích řádků příliš neliší. I tu, byť na úrovni výrazně nižší, se ztěžka prodíráme lepkavou mázdrovými cizích slov. Velice vtíravá je naprostá odborná nepřipravenost podepsaných. Ostatně — co jsou zač? Není mezi nimi jediné zvuchné jméno, samá oborová hlušina-zadina, bledá za komunistů a bledá dodnes, tituly netituly. Přirozeně že vyhýbává, byť zábavná přípustkovost je i zde („přes všechny možné chyby, jichž se — mimo jiné i v závislosti na kvalitě dobově přístupných informací — dopustil, zůstává naším největším /i v zahraničí uznávaným/ znalcem...“), i tu jeden kousek vylučuje druhý. Výběrovou perlou nestydatosti je, že Šolochov se stal, „přiznejme si, poměrně zdařilým ‚pokryvačem‘“. Tuší vůbec Ondřej Richterek (Prof., PhDr., CSc.), že „pokryvač“ znamená něco ušlechtilého, kdežto plagiáty z Krjukova jsou pouhým svinstvem? Co kdyby principál

pozůstalých tento blábol publikoval, aby se i on stal „naším největším (i v zahraničí uznávaným) znalcem této oblasti“?

Nejlepší nakonec — „Přiznání“. Bylo by žádoucí, kdyby bylo, ale není. Sice i mně jednou jedna rezolutní vlivná madam tvrdila, že náš příznávající se má „zásluhu o českou rusistiku“, ale moc jsme toho nenamluvili, nerad se bavím o petrželi.

Takže ještě — osoba. To jsem já. S řupanskou rozmáchlostí popisovaného jsem se setkal vícekrát, snad za své bytostné plebejství ani nemůže. Ironie „uraženého“ je sice v jeho obecně známém případě předem prohraná, ale proč v ní nepokračovat? Vždyť on byl krutě existenčně donucen být vedoucím kárné komise, kdy vyloučil ze studia například Petra Rohela nebo Antonína Blažka, a to z celé univerzity byli tehdy vyhozeni jen oni dva, právě z FF. Nepochybuji, že mu napsali vděčné děkovné dopisy. Určitě byl bezohledně donucen prosadit docenturu Lepilové, to byl husarský kousek. A dále byl znásilněn, aby zaměstnal na své katedře jistou Evu Fojtíkovou, která ale bojovala za to zdravé stejně statečně jako on. Nemluvě ani o tom, že byl dokopán, aby se stal ručitelem za Milana Blahynku, když onen vstupoval do KSČ. Trpěl, ale čestně se s tím vyrovnal. Mléky.

Chvilí bez ironie. Rok před propuknutím něžnosametu jsem byl jako začínající učitel (vždyť mi ještě nebylo šedesát) poslán na školení do Olomouce, kde Z. „přednášel“ o sovětské literatuře. Poznamenal tehdy o Solženicynovi, že je pro nás naprosto nepřijatelný. Žádnou velkou škodu tím nenadělal, shromážděné mladičké učitelky pletly a hrály lodičky. Sám jsem nicméně v diskusi vystoupil a udělal ho směšným. Veřejně, nikoliv potají.

Pouhé dva roky po zvratu se vetřel na slovenskou konferenci o Solženicynovi. Mluvil o něm teď jinak. Třebaže s ním samým tam nemluvil nikdo.

Znovunabytí titulu profesora bylo také povedenou taškařicí. Oběhl předem všechny kolem dokola, dva, vytipované jako mírnější, uprosil, aby pro něho hlasovali, že pak provede sebekritiku, a upřímnou, a nelitostnou. Myslíte, že ji provedl? Stal se profesorem. Co s tím? Nic.

Jak snad z uvedeného náležitě vidět, o žádné štváčské potajmo tu nejde. (To se mu spletlo s tím, jak bylo dříve, vymyslela se petice proti rozvracečům atd. a podřízeným se nařídilo podepsat ji, ale dobrovolně.)

„Přiznavatel“ na sebe má názor, že je zasloužilý. Jak bych ho v tom utvrdil, aby si zas nemyslel, že si z něho tropím šašky? Vždyť když o Gogolovi, tak povrchně, podobně jako o Šolochovovi nebo čemkoliv; k funkcionářicimu Fedinovi, jímž začínal, se teď pro jistotu už nehlásí.

Sýkorova stať je užitečná, protože kriticky zodpovědná. Žádného orodovatele nepotřebuje. Zahrádkovým fandům a fanyнкám bych připomněl, že kdysi dříve se tak u nás už psávalo. Šalda, Černý, Sus. To bych jim ale musel moc vysvětlovat. Sýkora navíc na sebe vzal roli asanizátora, posbíraná parta zas roli Augiášových správních úředníků. Blábolizují a mlátí prázdnou slámu. Jak opatrně se vyhýbají označení „sovětská literatura“, třebaže o žádnou jinou tu nejde?

Kladu si otázku, je-li jejich chudozubé vystoupení víc zbabělé než hloupé. Odpověď mě ale beztak moc nezajímá. Leda mě napadá, že pražští publicisté v podobných případech mluví o předposranosti. Co s tím? Nic. Tak to chodí. Tož tak, chlapi a děvčata, nedávní souzi a soušky.

František Bráblík

Dobové tance podle Gogola

Když vzpomínám na představitele literárněvědné rusistiky sedmdesátých a osmdesátých let minulého století, vybavují se mi dva typy lidí. Jedni mi objevili rozlehlý svět ruské literatury a kultury a naučili mě v něm hledat hodnoty přezírané mocí a zasuté pod oficiálními nálepkami. To byli Vladimír Svatoň, Ladislav Zadražil, Miroslav Drozda... Druhá, početnější a veřejně nesrovnatelně mocnější skupina rusistů se podobala figurám Nikolaje Vasiljeviče Gogola, Nozdrevovi, Manilovovi, ba i samému Čičikovovi. K těm patřili Vsevolod Sato, Miroslav Zahrádka, Jaroslav Sekera a Miroslav Mikulášek. Rozvíjeli koncepcí socialistického realismu, angažované literatury, Majakovského jako socialistického básníka. Posledního z nich, Mikuláška, jsem osobně poznal v New Yorku v dubnu 1990. Konala se tam konference o nezávislé české literatuře předchozích let. Její účastníci od Lopatky a Bondyho po Macuru se rekrutovali ze sfér samizdatu, undergroundu, exilu, nezávislých aktivit. Profesor Mikulášek přijel neznám, náhle se nějak vnutil americkým pořadatelům, stál za konferenčním stolkem a referoval. Připadal mi jako Popriščin, který se stal španělským králem.

Nyní vystupuje další z rusistů, Ivo Pospíšil, Mikuláškův žák a nástupce na stolci slavistiky a ruské literatury brněnské Masarykovy univerzity, s podobným gogolovským rozmachem. Ne ovšem *ex cathedra* na pódiu v New York University, ale na stránkách posledního čísla Hosta 2/2004. Reaguje na Michala Sýkoru a jeho ostrou kritiku knihy Miroslava Zahrádky *Ruská literatura XX. století* (Host 7/2003). Jeho „zasláno“ má tematicky dvě části. V jedné sám hodnotí Zahrádkovu knihu „v podstatě pozitivně, byť s výhradami“, nabádá Sýkoru k tolerantnějšímu tónu a vyzývá kritiku k „obezřetnosti a faktografické přesnosti“. Zde má Pospíšilův dopis konkrétní výpovědní hodnotu, neboť autor zaujal stanovisko. Myslím však, že právě z hlediska faktografické přesnosti a obezřetnosti je pozitivní vztah k Zahrádkově publikaci, která už názvem chce být jakousi příručkou, neudržitelný. Přestože nejsem rusista, vidím, že tato kniha je plná nepřesností, omylů a floskulí. Je až komické, s jakou lehkostí profesor ruské literatury přehlíží tyto nedostatky, stejně jako

Gogolovy postavy ztotožňují kapitána Kopejkina s Čičikovem, aniž by si povšimly, že nemá nohu.

Komičnost však v druhé tematické části Pospíšilovy repliky přerůstá v groteskní přízračnost. Zde se rázem znovu dostáváme do Gogolova světa. Ivo Pospíšil totiž Sýkorovu recenzi zasazuje do jakési kampaně, která je, jak ví, „podporována i lidmi ze záku-
lisí“, buď „skrytými inspirátory“, nebo jakoby „nestrannými arbitry“. Ale kým? Vše zůstává tajemné, přímo nepojmenováno. Ivo Pospíšil je členem tolika grémií a sborů, rad vědeckých i redakčních jako snad nikdo v oboru literární vědy. Má na svém kontě dvacítku knižních publikací, stovky studií a článků, jeho autorita je veliká. Ale ani on se neodvažuje přímo ukázat na tyto kazimí-
ry, temné, takřka běsovské síly, „lidi s pestrou a rozpornou minulostí a stále se měnícími, ale za všech dob a režimů „jedině správnými“ názory“, úzké zájmové skupiny, které podněcují „sekyrářské kritiky“ (jako je Sýkorova), známkují, neoprávněně generali-
zují, píše „denuncující dopisy“ a jindy zas „osobní dopisy plné zaujatosti a nenávisti“. Pospíšilovo líčení je natolik sugestivní, že při čtení posledního Hosta sám začínám mít obavu
z toho všepohlcujícího chaosu a v úzkosti čekám, kdy se na mě rovněž vrhne nějaká temná, fantomatická bytost nebo dokonce sám oblundný Vj.

Ale snad toto vše jen náleží k brněnskému městskému folkloru, k fantaskně přízračné atmosféře Brna, jak ji známe z próz Jiří-
ho Kratochvíla? Jmenovitě brněnská filozofická fakulta se nám, střízlivým Pražákům, často vynořuje v téměř magickém osvětlení. Vždyť sám její děkan Spectabilis Pavlík, agent StB vedený v seznamech ministerstva vnitra a mluvka, ale zároveň bezelstný a
pracovitý člověk, jemuž lustračního osvědčení podle pana rektora netřeba, je grandiózním pokračovatelem hned dvou
postav z Gogolova Revizora: jak policejního direktora, tak
i Chlestakova.

Jiří Holý

polemika

Václav Ryěl, Slavnosti Rudého práva, 1983

polemika

Václav Ryěl, bez názvu, pol. 80. let

polemika

polemika

Václav Ryěl, Slavnosti Rudého práva, 1983

polemika

hostinec

hostinec

Tomáš Reiner

(t. č. Londýn)

□

Vesnickým sálem

polka valčík polka

Muzikanti se dlouze rozehrávali

nestačí střízlivět

Svět stavím z holých věd

Vyjdeme ven

do ticha mrazu polehku

Rodný jazyk

klade odpor

nahoře v pokoji

spolužáci z nedělní školy

□

Jakýsi svět

v jakémisi světě

hrbaté písmo silnice

Jakási láska k

nesmělé n

kamarád s úsměvem papírového draka

samota

□
Občas
chodívají po horách
sobě
nepodobní

Z cizích
dlaní pijí podél cest
dolů
do povodní

□
Na jevišti stály židle
Mezi nimi
(lodní kufry ve vlaku)
tančily dvě ženy
Muž v omšelém obleku
(životy motýlí)
bděl nad jejich pohyby
dbal aby do žádné
nenarazily

□
Odcházel
Volali za ním
je černé pivo
v zahrádce pod kaštany
lékořice ohňostroje
láska
modré plakáty
dřevěná vrata do dvora
prázdniny sboristek
horempádem život
kdy se vrátíš

□
V Holandském parku přistávají
parašutisté z české lípy

Radek Oliè
(*Praha*)

*
Vzduch
stojí
v krajině.

*
Slunce
ve vodě.

*

Květ
na louce
vzduch.

*

Hvězdy
rybník
kapr.

*

Chladno
teplo masa.

*

Ryby
noc
vdechuje.

*

Stromy
šumí
chlad

vodní hladina se čeří.

*

Dýmem
včely nosí med
Slunce svítí.

Jiřina Bednářová
(Brno)

COP
(2003)

Boty jdou a šlapou v kalužích deště.
Cupity cup, dupity dup.
Hovořit nedovedou.
Cák, šplích...
To jejich slova jsou.

Podzim veršem promlouvá,
rozdává rým.
Žlutí zlatého listu
se slunci podobá,
a ta na listu červená
je tvář spálená.

Červen se žlutí se plete.
Dívce podzimní cop plete.
A tráva ještě zelená,

se se žlutí proplétá.

Podzim má kabát sváteční
a nevěstám hlavy zdobí
závoj z mlh.

Štěpán Denke
(Praha)

□
šedivé kapky života
pláčou z opony
divadla vesmíru
ocelového nebe ostrota
řeže duše a domy
smutkem ušitým na míru
popletené teplo
dostává na cestu
do půlnočního arestu
přes záda studenou metlou
a svítání se mlhou maří
je konec léta, je tu září

Samota je jako moře
které jenom vítr oře
je jako hvězda vzdálená
jak když nebe pokrčí ramena
jako hlad v průběhu hostiny
a společnost uprostřed pustiny
Samota je odměnou i trestem
je sama sobě královstvím i městem
je něžná jak havraní oči
jak vesmír se pořád točí
a nezná konce bolesti
slepý ukazatel na rozcestí

□
Do světa nás vystřelí
jak kometu na šňůře
rychle! — než budeme dospělí
a už bude po túře
krásami života a oblohy
postaví nás na nohy
jako správné lidi
co už nic nevidí
a řeknou: už musíte na svých nohách stát
je zakázáno nadále si hrát
ale nemusíte se toho bát
— časem vás to přestane i srát

Nechci sraní přemáhat
a na život nadávat
když je ráno ještě zima
a na člověka leze rýma

vždyť i zima v dětských hlavách
má své kouzlo, je to pravá
bžunda, když se bunda
ztratí a pak podél tratí
života a vlaků
pod dozorem mraků
krajina opředaná tichem
zazní hravým dětským smíchem

03 2004

hostinec

Tomáši Reinerovi s chutí otiskujeme všech šest básní, které poslal. „*Svit stavím z holých vid,*“ ěteme. Slyšíme *vid* nebo *vit*, jak je libo. A je to tak, Reinerovy verše jsou ohlodoné na kost, a pœce krásni husté, zhuštiné — dobrý stavební materiál. Neudusíme se v nich, jsou tu prostorné trhlíny, kudy je možno vydávat se na obchůzky, pouštit fantazii na špacír. **Radku Olièovi:** Aj, pœiteli, doufáme, že si diláte legraci, když na adresu nás, sklepníků zdejšího hostince, píšete: „*Dozráli jste zlomkù bytí, které Vám zasílám? Naslouchat otevœnosti poèátku — málokdo to dnes umí...*“ (Ech, Vy ulièníku jeden, starejte se radiji o vlastní dozráti zlomkù bytí! O to, zda Vy sám dnes umíte naslouchat otevœnosti poèátku, filuto drzý, a neomamujte nás, poctivé živnostníky, takovýmto zpözovaným tlachem. To Vás jisti nauèili na té pražské filozofické fakultí, kde taky jinde?) Pokud jde o zlomky bytí samotné, chválíme zvlášť ten o chladu a teple masa a pak ten, jak noc vdechuje ryby. Pokud spolu souvisejí — což není ze záznamu pœiliš jasnè — œekli bychom, že jde

o výteœnou báseò. Ostatní zlomky jako by se pœiliš zhlédly v pœekladech èínské poezie, nejsme si jisti, zda jejich náruè nastavená bytí není rozevœená až pœiliš — svit se zastavil a kouzlo okamžiku pœerůstá v banalitu. **Filomeni Mackù** dikujeme za toi básni, které jsme se rozhodli neotisknout — možná jsou pœiliš èerstvé a emoce, které jsou v nich pro autorku zakódované, jí samè nedopœávají potœebného odstupu. **Jiòini Bednáœové** jsme z jejího balíèku textù, který dýchá vůni starých trampských písní, dívèích románù a obrozenèckých far

v dobi siesty, nakonec vybrali báseò o podzimní pœirodi — asi kvùli sympatické nejednoznaènosti závìreèného závoje z mlh. A propos: poezie nevzniká tím, že se zpœeházejí slova ve vitách... Dikujeme i **Hani Jánské** za ukázký

z její tvorby; pœestože jsme z nich pro náš hostinec nic nevybrali, vkládáme do ní velké nadíje a myslíme si, že od nás nepotœebuje ani tak rady, jako spíš èas. Podobní jako Jiòini Bednáœové a Hani Jánské vzkazuje náš spolek sklepníků též **Davidu Machátovi** — inu, poèkáme si, zda a co bude psát za dva toi roky. **Štípán Denke** píše v první básni o hostinì, a to my máme rádi. V dopise však píše i toto: „*Posílám Vám nikolik svých básnièek. Nemají názvy, nenapadlo mne totiž, že je to nezbytné. Pœátelè nejdœív vymyslí název a poté na nij ,skládají’. Mni pœijde název v podstatí z byteèný. Veršovánky jsou oddíleny èísly. Sám si nemyslím, že jsou nijak neobyèejné, ale je pravda, že nemám s èím srovnávat, protože poezii neètu.*“ Na to my, sklepníci, odpovídáme toto: Štípáne, ètíte poezii, když už ji píšete, tœeba z kolegiality k ostatním básníkùm. Vážíme si Vaší upøímnosti, avšak pokud Vás ke ètení nepœemluvíme, alespoò se neètením nechlubte, není to nic pikného. Další punkt: Chodíval k nám ješti za císaøe pána jeden host, moc nóbl pán, snad baron èi co, sako neodkládal za žádných okolností. A ten si nás vždy pœesni v pùl osmé nechal nastoupit, poopravil nám fraky a œekl: *Franz, Joachim und Walter, pamatujte si, poezie se neskládá, skládá se uhlí.* A ješti tvrdíval, že *rým gramatický zní dosti prasecky.* My si myslíme, že i toto pravidlo pana barona má své výjimky, které je potvrzují — èi spíš praseckost gramatického rýmu mùže být v níkerých básních pœínosná, nikde pùsobí docela dojemni a mile naivni, jinde tœeba až ironicky — ano, tei narážíme na Vaši sekvenci *stát-hrát-bát-srát*, která nám poipadá roztomilá, podobní jako verš *pod dozorem mrakù.* Což nám poipomíná, že minulá smína sklepníků se dost nepikni vyjádøila o vajglech. S tím nemùžeme souhlasit a na obranu vajglù zde prohlašujeme: my, níže podepsaná tœeti smína sklepníků, nesouhlasíme s tvrzením, že ten, kdo použije vajgla jako metafory zmaru, je a priori trapný. Zkusme to zrovna udílat — a trapní nebýt! Jde to?

Tœeti smína sklepníků a Božena Správcová

LITERÁRNÍ SOUTIŽ I ORTENOVA KUTNÁ HORA I INFORMACE: 607 188 396 NEBO
WWW.KUTNAHORA.CZ/RODACI

03 2004

Korespondence Otokara Bøeziny I. a II.

Už dlouho je známo, že k celoživotnímu básnickému a esejistickému dílu pœedního pœedstavitelè evropského literárního symbolismu Otokara Bøeziny patøí i jeho korespondence,

která v tomto poípadi tvoøí integrální souèást díla.

Naše edice poináší nejkompletníší vydání Bøezinových dopisù (k dispozici je celkem 1954 dopisù, více než ètvrtina nebyla dosud publikována) a je rozvržena do dvou svazkù (I, 1884–1908; II, 1909–1929).

Bøezina adresoval své listy více než dvíma stovkám adresátù, mezi nimiž jsou nejvitší kulturní osobnosti své doby. Níkeré tyto soubory a èasto i jednotlivé dopisy podstatni pozmiòují Bøezinùv básnický i lidský obraz, v povídomí bižných ètenaòù i níkerých literárních historikù doposud ponikud jednostranni založený na korespondenci s Annou Pammrovou. V mnoha dopisech nacházíme obsáhlè komentáøe a vysvitlující poznámky k vlastnímu dílu i k psychologii soukromého života, je zde obsaženo oslepující množství dosud jen málo známého èi zcela neznámého faktografického materiálu. Jisti nemèní dùležitá jsou svídectví o básníkovì setkávání s významnými autory, díly a pœeklady minulè i soudobè literatury, filozofie a náboženství, nebo záznamy reakcí na nejnovíší zprávy o souèasném evropském literárním a obecní kulturním dinèerpanè z našich i zahranièních novin a èasopisù.

Publikace není urèena jen badatelùm, síla a podmanivost Bøezinova slova jisti uchvátí mnohé milovníky jeho díla i literatury a poezie vùbec.

Vít Ondráček PROMĚNY ĚERNÉ DUHY

Výstava PROMĚNY ĚERNÉ DUHY, která se uskuteční v Místském muzeu Kroměřížska a poté se — částečně *prominina* — přesune do Muzea Prostějovska, představí reprezentativní průřez malířskou, kreslířskou a grafickou tvorbou Víta Ondráčka (nar. 1959 v Brně). V sedmi místnostech kroměřížského muzea se poprvé objeví v takto rozsáhlém celku výběr z jeho maleb, a to jak černobílých – takzvané ĚERNÉ DUHY, tak maleb s použitím šablon a s barevnými podklady. Dále budou vystaveny práce na papíře — malby prsty (DAKTYLOGRAMY), a rovněž ukázky z rozsáhlejších cyklů: Štíty, Malströmy, Profily, Moře, Krajiny a malby dechem (VAPORIZACE), sahající od kaligrafických záznamů, přes abstraktní flóru a malbu vlastní krví k figurálním, erotickým a fantomatickým souborům, které nejsou dosud, na rozdíl od DAKTYLOGRAMŮ, uzavřeny. Výstavní kolekce se dotkne také tvorby aktů, které se malíř vnuje po dvacet let: akty letristické, fragmentární či malované plamenem svíčky. Důležité místo na výstavě zaujmají fantaskní malby na papíře, technicky označené jako kombinovaná technika, s vyhranění romantickými motivy — Hradí spatřené, Nymfomanie, Tance smrti. Výběr prací je doplněn grafikami z doby, kterou Vít Ondráček označuje za léta ušlechtilá: korkořezy, linoryty a litografiemi převážně z osmdesátých let.

Na koncepci výstavy, která představuje z valné většiny dosud nevystavované práce, spolupracoval básník **Ludvík Kundera**, který také výstavu **2. dubna 2004 v 17.00 hod.** osobně zahájí.

Po přemístění do Muzea Prostějovska bude výstava částečně obnovená a doplněná o období malby na skle, které se Ondráček vnoval na počátku devadesátých let a znovu se k ní vrátil v roce 2000.

K výstavě vychází katalog s texty **Jaromíra F. Typlta** a **Ludvíka Kundery** a celostránkovými barevnými reprodukcemi i fotografiemi z výstav a soukromí autora.

Místské muzeum Kroměřížska, Velké náměstí, 2.4.–2.5.2004.

Místské muzeum Prostějovska, nám. T. G. Masaryka, 6.5.–27.6.2004.

host I ediční výhled I 2004

česká próza

Jiří Hájíček: Døeviný nùž

Roman Ludva: Poslední ohòostroj

Jiří Drašnar: Venuše spící v krajině

Jan Balabán: Povídky

Ivan Binar: EGONEK na útiku a M-MIREK v pasti

pøekladová próza

Alain Robbe-Grillet: Dùm milostných schùzek

Pauline Réageová: Pøíbih O. / Návrat do Roissy

Edgar Hilsenrath: Pohádka o poslední myšlence

Fleur Jaeggyová: Proleterka

Global Novel

edice poesie host

Lubor Kasal: Bláznùv dùm

teoretická knihovna

Hugo Friedrich: Struktura moderní lyriky

Mark Turner: Literární myšlení

Jonathan Bolton, ed.: Nový historicismus

strukturalistická knihovna

Od iniciativy k tradicii — Štrukturalismus v slovenskej literárnej vede od 30. rokov po súčasnosť □

studium

Michal Sýkora: Vladimír Nabokov — Americká témata

Terry Eagleton: Sladké násilí

Sylvie Richterová: Domov, paměť, dijitální

literární historie

Otokar Březina: Korespondence I, II

Jan Malura, Pavel Kosek: Ěistý plamen lásky —

Výbor z písní exulantů ze Slezska 17. a 18. století

mimo edice

Jiří Voráč: Ěeský film v exilu

Arnošt Kolman: Slepá revoluce (paměti)

03 2004

03 2004